

306-2
2068

РОДНАЯ ПРИРОДА

1974

ВЫНІКІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ НАВУКОВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ У ГАЛІНЕ АХОВЫ ПРЫРОДЫ Ў БЕЛАРУСІ

М. СМОЛЬСКИ,
акадэмік

К. ЧУБАНАУ,
кандыдат біялагічных навук

Беларускія вучоныя прымаюць актыўны ўдзел у распрацоўцы навуковых асноў аховы прыроды і рацыянальнага выкарыстання яе рэсурсаў.

Развіццё навуковых даследаванняў у БССР у галіне аховы прыроды ідзе хуткімі тэмпамі. Калі 15 гадоў назад гэтае пытанне цікавіла толькі некаторыя навуковыя арганізацыі, дык ужо ў 1972 годзе ім займаліся ў 21 навуковай установе рэспублікі, у тым ліку ў трох запаведніках. Па плане 1971—1975 гг. навукова-даследчымі ўстановамі распрацоўваюцца 48 тэм, 13 з якіх былі завершаны да канца 1972 года. Характар даследаванняў дыктуецца жыццёвымі патрабамі рэспублікі.

Самай вялікай па аб'ёму даследаванняў з'яўляецца праблема аховы і ўзнаўлення раслінных рэсурсаў і фауны, а таксама аховы і фарміравання ландшафтаў. У гэтым напрамку адзінаццаць устаноў рэспублікі выконвалі 26 тэм, з якіх 11 — па вывучэнню Беларускага Палесся. Значную частку работы па гэтым буйным рэгіёне на поўдні рэспублікі ўзяў на сябе Цэнтральны батанічны сад АН БССР, які з'яўляецца вядучай арганізацыяй па распрацоўцы важнага пытання: «Ацэнка ўплыву асушальных меліярацый на змены воднага рэжыму тэрыторыі, прыроднага ландшафту, флоры і фауны Палесся».

Асноўныя палажэнні тэматычных распрацовак па ацэнцы ўплыву на ландшафт, расліннасць і фауну ўвайшлі ў прагнозы па Палессю і ў цэлым па Беларусі, дзе асноўнай установай па распрацоўцы ўрадавага задання быў Цэнтральны батанічны сад АН БССР.

Прагнозы адобраны і прыняты ўрадам рэспублікі.

На аснове матэрыялаў лабараторыі аховы прыроды арганізаваны Прыпяцкі ландшафтна-гідралагічны запаведнік (60,3 тысячы га) і сетка гідралагічных заказнікаў (70 тысяч га).

Па ацэнцы ўплыву асушальных меліярацый на змены прыроды Беларускага Палесся закончана і ландшафтна-меліярацыйнае раяніраванне. Атрыманы пэўныя вывады па вывучэнню біялагічнай эфектыўнасці і дынамікі расліннасці на землях, якія прылягаюць да асушаных тэрыторыяў, а таксама адносна ўплыву меліярацыі на асобныя віды раслін. Ужо атрыманы некаторыя вынікі па пытанню вывучэння аптымальнага працэнта лясістасці і рацыянальнага размяшчэння лясоў у басейнах рэк Палесся.

Паспяхова працягваюцца стацыянарныя біягеаэцнатычныя даследаванні на тэрыторыі Прыпяцкага, Бярэзінскага дзяржаўнага запаведнікаў і дзяржаўнай запаведна-паляўнічай гаспадаркі «Белавежская пушча». У запаведніках, а таксама

на тэрыторыі Налібоцкай пушчы праводзіцца актыўная работа па інвентарызацыі флоры і фауны, вывучэнню экалогіі і дынамікі расліннага і жывёльнага свету.

Адзінаццаць арганізацый і паразіталогіі АН БССР працягваюць распрацоўку пытанняў змены фауны Палесся пад уплывам меліярацыі. Ужо атрыманы важныя вынікі. Шэраг з іх укаранены ў вытворчасць. Надрукаваны спецыяльныя зборнікі і манаграфіі.

У БелНДІ рыбнай гаспадаркі ў 1972 годзе закончана тэма «Распрацоўка біялагічнага абгрунтавання рацыянальнай эксплуатацыі эўтрофных азёр Беларусі».

БелНДІ аховы раслін даследуе прыроду ўзаемадзеяння энтамафагаў і мікраарганізмаў і дынаміку колькасці шкоднай важнай сельскагаспадарчых культур, распрацоўвае прыёмы біялагічнай барацьбы са шкоднымі насякомымі, узбуджальнікамі хвароб.

Адной з цэнтральных праблем сучаснасці з'яўляецца ахова навакольнага асяроддзя ад забруджвання прамысловымі адходамі, пестыцыдамі, якія прымяняюцца ў сельскай гаспадарцы, а таксама ахова глебы ад эрозіі. Па гэтых праблемах вялікі распрацоўкі БелНДІ санітарый і гігіены, глебазнаўства і аграхіміі, Беларускі політэхнічны інстытут, Белдзяржуніверсітэт імя У. І. Леніна, Цэнтральны батанічны сад АН БССР, Беларускі навукова-даследчы геолога-разведчы інстытут, Інстытут хіміі АН БССР і некаторыя інстытуты РСФСР і УССР. У выніку вывучана біялагічнае ўздзеянне шэрагу пестыцыдаў, распрацаваны і зацверджаны метады вызначэння некаторых пестыцыдаў харчовых прадуктаў. Тэарэтычна абаснавана і разлічана дапушчальная колькасць пестыцыдаў у прадуктах харчавання. Даследаваны фактары і характар засалення глебы адходамі камбінатаў «Беларуськалій» і дадзена прагнозная ацэнка засалення глебы да 2000 года. Складзена папярэдняя картаграма засалення і праведзены падлік плошчаў засаленай глебы. Распрацаваны метады аховы глебы ад засалення.

Вядуцца даследаванні па тэарэтычных асновах метадаў аховы глебы ад эрозіі і ўзнаўлення яе ўрадлівасці. Устаноўлена, што прыродныя ўмовы Беларусі ствараюць патэнцыяльнае небяспеку праяўлення эрозіі, знойдзены шэраг іншых заканамернасцей. Вывучана дзейнасць мікраарганізмаў, мінералізацыя арганічнага рэчыва ў меліяраваных тарфяных глебах і магчымасці зніжэння хуткасці збяднення гэтых глеб. Па ўсіх пытаннях барацьбы з эрозіяй дадзены канкрэтныя рэкамендацыі вытворчасці.

У Магілёўскім педінстытуце напісана манаграфія «Эрозія глебы і барацьба з ёй». У Беларускім політэхнічным інстытуце створаны паўпрамысловыя плавільныя ўстаноўкі і апараты мокрай ачысткі некаторых прамысловых адходаў і газаў. Выпрацаваны рэкамендацыі па стварэнню эфектыўных сістэм ачысткі. Вызначаны таксама праблемы, якія патрабуюць даследавання і даспрацоўкі па

забеспячэнню больш эканамічнай і эфектыўнай работы сістэм ачысткі.

Вялікая ўвага надаецца ў рэспубліцы распрацоўцы метадаў зялёнага будаўніцтва і рэкрэацыйнаму засваенню БССР. У гэтым аспекце вялікае навуковае значэнне мае працягваюцца батанічным садамі АН БССР і Мінскім філіялам Цэнтральнага НДІ горадабудаўніцтва.

Цэнтральны батанічны сад АН БССР закончыў тэму па адбору на газапаглынальную здольнасць і газавынослівасць асартыменту драўнінна-кустоўных, кветкава-дэкаратыўных і газонных раслін для азелянення Полацкага нафтаперапрацоўчага завода. Распрацавана інструкцыя па азеляненню завода.

У галіне інтрадукцыі арнаментальных раслін для зялёнага будаўніцтва і прамысловага кветаводства ЦБС АН БССР правёў важную работу па селекцыі і гатункавывучэнню, значна папоўніў калекцыі раслін. Таксама вялікае значэнне інтрадукцыйнай работы па стварэнню полеахоўных палос на асушаных тарфяніках Палесся.

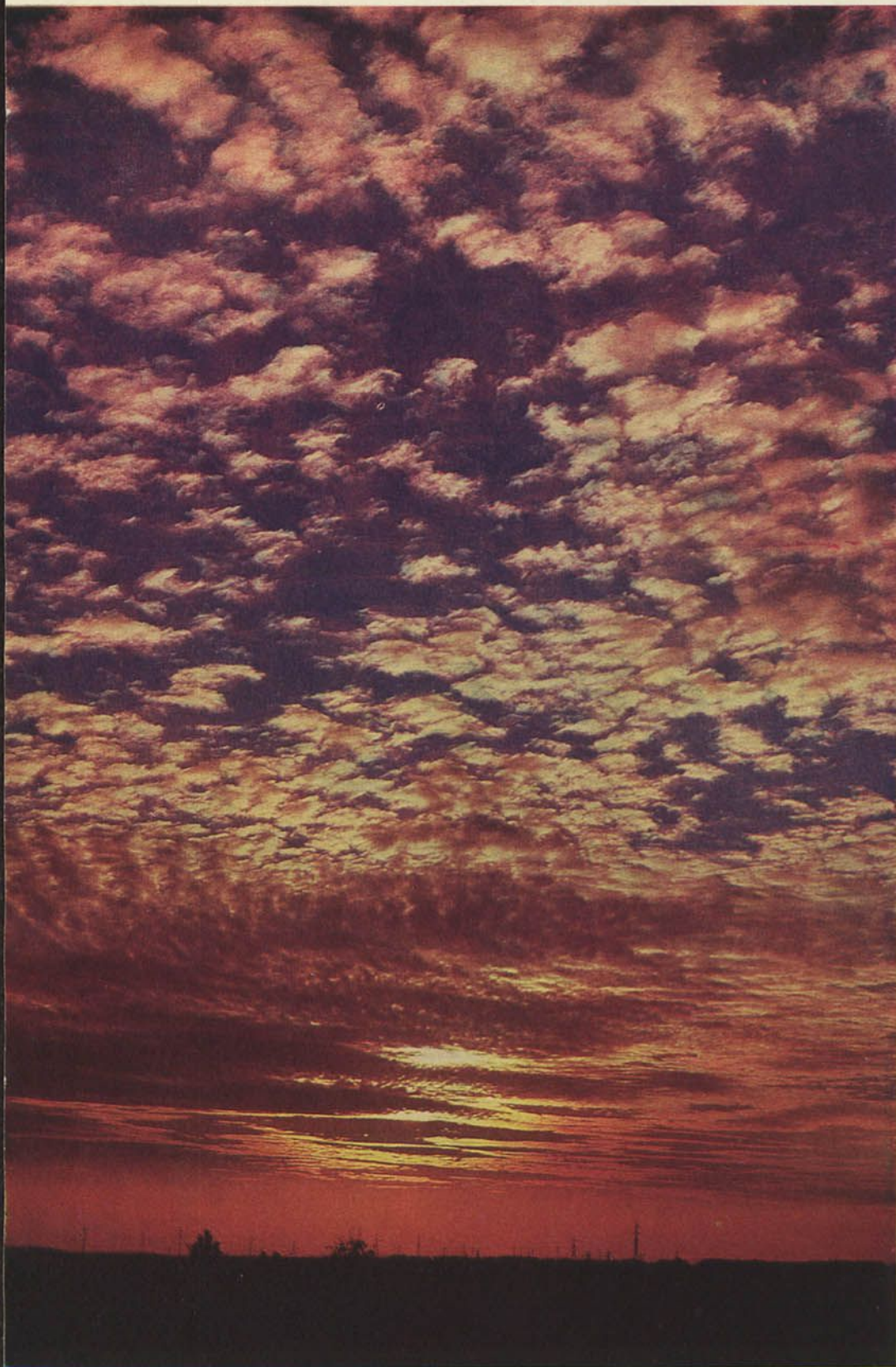
Адначасова з адзначанымі вышэй навуковымі даследаваннямі пэўная ўвага ў рэспубліцы надаецца і пытанню выкладання курса «Ахова прыроды» ў сярэдніх і вышэйшых навуковых установах.

Далейшыя перспектывы навуковых даследаванняў у галіне аховы прыроды намечаны студзеньскай сесіяй агульнага сходу АН БССР у мінулым годзе. Пры распрацоўцы праблемы «Рацыянальнае выкарыстанне і ахова біясферы» ў навуковых установах БССР будуць працягваюцца даследаванні па ўплыву гаспадарчай дзейнасці чалавека на прыродныя ландшафты Беларусі, планаванню прыродакарыстання, забеспячэнню самаўзнаўлення рэсурсаў біясферы ў адпаведнасці з аптымальнымі формамі і маштабамі індустрыялізацыі, развіцця сельскай гаспадаркі і ўрбанізацыі, а таксама па распрацоўцы індустрыяльнай экалогіі і зялёнага добраўпарадкавання буйных прамысловых цэнтраў рэспублікі.

Акрамя таго, вялікая ўвага будзе надавацца пытанню аховы, уліку і гаспадарчага выкарыстання каштоўных відаў раслін і жывёл, даследаванням забруджвання навакольнага асяроддзя і яго ўплыву на біясферу, распрацоўцы навуковых асноў тэхналагічных працэсаў, якія выключалі б шкодны ўплыў на навакольнае асяроддзе, навуковым асновам ацэнкі стану і шляхоў рацыянальнага выкарыстання рэсурсаў біясферы.

Будуць вывучацца прынцыпы экалага-эканамічнай ацэнкі найбольш важных прыродных рэсурсаў і ацэнкі карысных і шкодных вынікаў уздзеяння чалавечай дзейнасці, будзе распрацавана адзіная сістэма прававых норм у галіне прыродакарыстання.

Прадугледжана распрацоўка тэм у галіне аховы прыроды па дагаворах аб супрацоўніцтве паміж Акадэміямі навук Беларусі, Украіны і Малдавіі.

Здымак М. Шарая

ПУРПУРОВЫ ЗАХАД

Мільгнуць залатыя дзянькі—ціхія, сонечныя, цёплыя,—асыплецца апошняя лісцё, і адразу неяк паблякне, пацямнее на зямлі. Неба зацягнецца шэрай, волкай імглою—і пойдучь зацяжныя восеньскія дажджы, аднастайна і нудна барабанячы па шыбах і плёскаючы пад вокнамі. Дрэвы, людское жытло—усё набрыняе вадою і пазмрачнее. Потым імгла разарвецца, пасвятлее, і нечакана блісне ласкавая просінь—неба праясніцца, але ненадоўга. Пад вечар—зноў хмарнасць, зноў халодны, пранізлівы вецер гоніць над самай зямлёю цяжкія цёмна-шэрыя хмары. І так працягваецца не дзень і не два, а некалькі тыдняў—уначы замаразкі... з шэраню на засохлай траве, а ўдзень—вечер, хмары і рэдкія пробліскі сонца.

Часам бывае цяплей, часам—халадней, вецер часта мяняецца: дзьме то з цёплага боку, то з халоднага. Схаваешся ў зацішку, блісне з-за хмары сонейка, вялікае, праяністае, да якога можна, здаецца, дацягнуцца рукою, прыгрэе—і як быццам няма і не было ніякай восені. Але не паспееш парадавацца гэтай цеплыні, як яно схваецца—і яшчэ выразней адчуеш марозны подых зімы. Павернецца вецер і падзьме з поўначы. Пасінеюць і апусцяцца ніжэй хмары—вось-вось пойдзе снег. Вецер прадзімае наскрозь—мерзнуць рукі і ногі. Але снегу няма, у паветры неяк нясмела і і лена ляваюць лёгкія белыя сныжынкі. А між тым дзень на зыходзе. Няяркае святло кароткага асенняга дня непрыкметна слабее—заходзіць сонца. Але яго не відаць, заміж сонца над самым гарызонтам—чырвоная чырвоная паласа, і нават не адна, а дзве. Ці гэта толькі водбліск ад яго на хмарах, ці гэта само сонца—сказаць цяжка. А суцэльныя і пагрозлівыя хмары, якія стаялі на захадзе, нечакана патрэскаліся і рассыпаліся на часткі, як лёд—на крыгі ад веснавой цеплыні. І сінія снегавыя хмары ператварыліся ў больш лёгкія і светлыя хмурынкі з пурпуровымі, ружаватымі і залацістымі краямі: тым, што былі далёка ад захаду, відаць, не хапіла чырвонага золата.

Што ж нам абячае гэты захад? Сухі, з сівым марозам, снежань ці ранні пачатак сцюдзёнай зімы?

ЗАЎТРАШНІ ДЗЕНЬ

ЗЯМЕЛЬНЫХ

УГОДДЗЯЎ

В. ЖМАКА,

нам. дырэктара
Беларускага рэспубліканскага
праектнага інстытута
па землеўпарадкаванню,
кандыдат сельскагаспадарчых навук.

50
222746

Ва ўмовах паскоранага навукова-тэхнічнага прагрэсу, росту насельніцтва і яго патрэб у прадуктах харчавання эфектыўнае, навукова абгрунтаванае выкарыстанне зямельных рэсурсаў, ахова іх ад знясілення, павышэнне ўрадлівасці глебы ўяўляюць задачу вялікай дзяржаўнай важнасці. Для яе вырашэння патрэбны распрацоўкі па рацыянальнаму выкарыстанню ўгоддзяў ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі і асабліва ў калгасах і саўгасах як на бліжэйшыя гады, так і на больш аддаленую перспектыву. Такім дакументам у нашай рэспубліцы павінна стаць Генеральная схема выкарыстання зямельных рэсурсаў, пастанова аб распрацоўцы якой прынята ў 1973 годзе Саветам Міністраў БССР.

Адпаведным установам і арганізацыям даручана распрацаваць схемы землеўпарадкавання раёнаў, абласцей, а таксама Генеральную схему выкарыстання зямельных рэсурсаў на 1980—1990 гады. Генеральная схема з'явіцца састаўной часткай навукова абгрунтаванай праграмы развіцця прадукцыйных сіл рэспублікі на аддаленую перспектыву.

Абавязкі вядучай праектнай арганізацыі па распрацоўцы схем землеўпарадкавання і Генеральнай схемы ўскладзены на Рэспубліканскі праектны інстытут па землеўпарадкаванню «Белгіпразем». Для выканання праектна-пошукавых работ па асобных раздзелах схем прыцягваюцца інстытуты «Белгіправодгэс», «Белгіпраторф», «Саюзгіпралягэс», інстытуты, якія праектуюць гарадское і сельскае будаўніцтва, і інш.

У працэсе распрацоўкі асобных схем і Генеральнай схемы будуць вырашаны такія важныя пытанні, як выяўленне на тэрыторыі Беларусі ўсіх катэгорый зямлі, прыгоднай для асваення і выкарыстання ў сельскагаспадарчай вытворчасці, і вызначэнне аб'ёмаў і кошту меліярацыйных работ, распрацоўка мерапрыемстваў па ахове зямлі ад эрозіі, а таксама прапаноў па павышэнню прадуктыўнасці сельскагаспадарчых угоддзяў і іх рацыянальнаму выкарыстанню. Будуць распрацаваны прапановы па арганізацыі

ЗЯМЛЯ — ГЭТА БЯСЦЭННАЕ НАРОДНАЕ БАГАЦЦЕ. І МЫ АБАВЯЗАНЫ БЕРАГЧЫ ЯЕ, ПАВЫШАЦЬ ПРАДУКТЫЎНАСЦЬ, ДАБІВАЦЦА УСЁ БОЛЬШАЙ АДДАЧЫ З КОЖНАГА ГЕКТАРА.

Л. І. БРЭЖНЕЎ.

тэрыторый і ўпарадкаванню землекарыстання калгасаў і саўгасаў. Гэтыя прапановы дазваляць ліквідаваць церазпалосіцу і іншыя недахопы. Складаюцца прапановы па размяшчэнню ў гаспадарках і міжгаспадарчых аб'яднаннях вытворчых падраздзяленняў і комплексаў, якія будуць займацца вытворчасцю прадуктаў земляробства і жывёлагадоўлі на прамысловай аснове, а таксама — прапановы па рацыянальнаму размеркаванню зямельных рэсурсаў паміж галінамі народнай гаспадаркі. Яны ўвязваюцца ў першую чаргу з інтарэсамі калгасаў і саўгасаў. Вызначаюцца аб'ёмы, кошт, эфектыўнасць гэтых мерапрыемстваў, чарговасць іх ажыццяўлення.

Для вырашэння пералічаных пытанняў інстытут «Белгіпразем» сумесна з зацікаўленымі навукова-даследчымі ўстановамі рэспублікі падрыхтаваў і зацвердзіў указанні і праграму распрацоўкі схем землеўпарадкавання раёнаў і абласцей.

Рабоце па складанню прагнозаў выкарыстання зямельных рэсурсаў у схемах землеўпарадкавання папярэднічае збор і сістэматызацыя матэрыялаў, якія знаходзяцца ў міністэрствах, ведамствах, навуковых і праектных арганізацыях і ўтрымліваюць звесткі аб перспектывным развіцці галін народнай гаспадаркі, эканамічных раёнаў або асобных рэгіёнаў. Да такіх матэрыялаў адносяцца тэхнічна-эканамічныя апісанні і дыяграмы, схемы і праекты раённай планіроўкі, супрацьэразійных мерапрыемстваў, матэрыялы якаснай ацэнкі зямлі, праекты ўнутрыгаспадарчага землеўпарадкавання, матэрыялы глебавых і геабатанічных абследаванняў, праекты (схемы) лесаўпарадкавання, меліярацыйнага, дарожнага і іншага будаўніцтва, схемы выкарыстання тарфяных пакладаў, планы забудовы гарадоў і вёсак. На аснове сабраных матэрыялаў, а таксама звестак, якія захоўваюцца ў раёнах і гаспадарках, робіцца аналіз сучаснага выкарыстання зямлі, вывучаюцца прыродныя і эканамічныя ўмовы раёнаў, гаспадарак.

Аналіз сучаснага выкарыстання зямлі праводзіцца з мэтай выяўлення саставу і якасці ўгоддзяў, адпаведнасці іх фактычнага выкарыстання мэтаваму прызначэнню, а таксама для вызначэння асноўных тэндэнцый трансфармацыі і інтэнсіўнасці выкарыстання ўгоддзяў. Вызначэнне аб'ёмаў трансфармацыі, рэкультывацыі, меліярацыі зямлі і паляпшэння сельскагаспадарчых угоддзяў будзе весціся ў кожнай гаспадарцы і раёне.

У Беларусі 33 працэнты тэрыторыі пад лесам.

Дзе-нідзе ім занята высокаўрадлівая зямля, якая можа быць выкарыстана ў сельскагаспадарчай вытворчасці. У той жа час у калгасах і саўгасах ёсць участкі зямлі, якія мэтазгодна засадзіць лесам.

У схемах землеўпарадкавання распрацоўваюцца пытанні не толькі асваення новых зямель, але і мерапрыемствы для

паляпшэння сельгасугоддзяў, якія выкарыстоўваюцца.

Патрэба ў зямельных рэсурсах па галінах народнай гаспадаркі вызначаецца ў адпаведнасці з мэтавым выкарыстаннем зямлі. Пры гэтым улічваецца патрабаванне максімальнага захавання сельскагаспадарчых угоддзяў, натуральных ландшафтаў і размяшчэння забудовы на менш каштоўных па якасці ўчастках. Вызначаецца эканамічная эфектыўнасць капіталаўкладанняў, якія патрэбны для ажыццяўлення намечаных мерапрыемстваў.

Перспектыўныя паказчыкі ў схемах землеўпарадкавання дзеляцца на два перыяды: першы — 1971—1980, другі — 1981—1990 гады.

Распрацаваныя і зацверджаныя ва ўстаноўленым парадку схемы землеўпарадкавання будуць служыць асновай для складання гадавых і перспектывных планаў развіцця калгасаў і саўгасаў, праектаў міжгаспадарчага і ўнутрыгаспадарчага землеўпарадкавання, асваення новых і рэкультывацыйных парушаных зямель. Схемы з'яўцца тэхнічна-эканамічным абгрунтаваннем для размяшчэння аб'ектаў жыллёвага, прамысловага і іншага прызначэння, а таксама сродкаў сувязі, транспарту, развіцця гарадоў, пасёлкаў гарадскога тыпу і сельскіх населеных пунктаў.

Схемы землеўпарадкавання ў далейшым будуць карэкціравацца і ўдакладняцца з улікам фактычнага развіцця і размяшчэння вытворчых сіл, па меры правядзення дадатковых даследаванняў, распрацоўкі лакальных схем па галінах, а таксама навукова-тэхнічнага прагрэсу ў сельскай гаспадарцы.

Сёлета інстытут «Белгіпразем» прыступіў да распрацоўкі схем землеўпарадкавання ў 42 раёнах рэспублікі. Раёны падбраны найбольш характэрныя для розных зон. У аснову тыпізацыі ўмоў раёнаў пакладзены фактары прыроднага і эканамічнага характару: якасць глебы, рэльеф, узровень інтэнсіўнасці выкарыстання зямлі, ступень асвоенасці або лясістасці тэрыторый.

Распрацоўку схем землеўпарадкавання раёнаў, абласцей і Генеральнай схемы выкарыстання зямельных рэсурсаў рэспублікі прадугледжваецца завяршыць у 1977 годзе. Асобныя раздзелы схемы — выяўленне меліярацыйнага фонду і вызначэнне перспектывнай трансфармацыі зямель прадугледжваецца выканаць на працягу 1974—1975 гадоў з тым, каб іх лічы і вывады маглі быць выкарыстаны пры распрацоўцы народнагаспадарчага плана на дзятую п'яцігодку.

Ажыццяўленне мерапрыемстваў, прадугледжаных у Генеральнай схеме выкарыстання зямельных рэсурсаў, дазволіць па-навуковаму абгрунтавана вырашаць пытанні рацыянальнага выкарыстання зямлі ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі Беларусі.

Дарэчы змяніць
Б С С Р
1974 г. 1. 222746

ВУЗЕЕ КЛІН

СЕЛЬГАСУГОДДЗЯЎ

Я. БРЫЦІКАУ,

нам. дырэктара Магілёўскай абласной сельгасгаспадарчай станцыі.

В. БОНДАРАУ,

галоўны дзяржінспектар па ахове і выкарыстанню зямлі Магілёўскай вобласці.

Магчымасці дадатковага выкарыстання зямлі для патрэб сельгасгаспадарчай вытворчасці ў Магілёўскай вобласці небагатыя. Невялікі фонд угоддзяў, што падлягаюць меліярацыі. Таму галоўным яе напрамкам з'яўляецца ліквідацыя празмернага ўвільгатнення асобных ворных участкаў, а таксама ператварэнне малапрадуктыўных забалочаных лугоў і пашы ў культурныя, высокапрадуктыўныя.

Між тым, для жыллёвага, культурнабытавога і прамысловага будаўніцтва патрэбны ўсё новыя і новыя плошчы. Адводзяцца ж яны часцей за ўсё з сельгасгаспадарчага кліна. Іншы раз без дастатковага эканамічнага абгрунтавання. Значныя плошчы ворнай зямлі пад забудову выкарыстоўваюць самі калгасы і саўгасы.

Праўда, у 1971—1973 гадах на гэтыя мэты зямлі адведзена менш, чым за адпаведныя гады папярэдняй пяцігодкі — 530 гектараў сельгасугоддзяў (у тым ліку 250 гектараў ворнай зямлі) супроць 670 і 476 гектараў. Аднак, як бачна, тэндэнцыя скарачэння сельгасгаспадарчых угоддзяў да канца не пераадолена.

У выніку забяспечанасць зямлёй у разліку на душу насельніцтва па вобласці скарацілася таксама. На пачатак сёлета года яна склала 1,28 гектара сельгасугоддзяў і 0,83 гектара ворнай зямлі. З ростам колькасці насельніцтва гэты паказчык, вядома, не будзе павялічвацца.

Такая акалічнасць прымушае надзвычай уважліва адносіцца да адвядзення зямлі для несельгасгаспадарчых мэт. Адвядзенне сельгасгаспадарчых угоддзяў, а тым больш ворнай зямлі пад забудову і г. д. можа быць толькі ў выключных выпадках. Гэтага патрабуе і «Зямельны кодэкс Беларускай ССР».

Для павелічэння ворных плошчаў можна выкарыстоўваць такія рэзервы, як рэкультывацыя выпрацаваных тарфянікаў, кар'ераў і г. д. А такія магчымасці не заўсёды выкарыстоўваюцца.

Перш за ўсё гэта адносіцца да прадпрыемстваў Міністэрства тарфяной прамысловасці. Яны, як правіла, нясвоечасова, са значнымі затрымкамі, часта нізка якасна праводзяць рэкультывацыю выпрацаваных плошчаў. Участкі потым нельга выкарыстаць ні сельскай, ні лясной гаспадаркам.

Прадпрыемствы Міністэрства тарфяной прамысловасці ў вобласці маюць выпрацаваных, але не рэкультываваных тарфянікаў звыш 3 тысяч гектараў. Аднак планы свае па рэкультывацыі штогод не выконваюць. За мінулыя тры гады толькі торфапрадпрыемствы «Ганчанскае», «Дняпроўскае», «Чырвоная Беларусь» і «Рэдкі рог» не перадалі калгасам і саўгасам 340 гектараў зямлі, хаця яна значылася ў планах рэкультывацыі.

Не захоўваюць тэхналогію будаўніцтва дарог дарожных арганізацый. На прыдарожных палосах дапускаюць знішчэнне ўрадлівага пласта, выводзяць са строю значныя плошчы зямлі. Напрыклад, будаўнікі дарожна-будаўнічага раёна № 16, пракладваючы абходную дарогу вакол Бабруйска, не знялі верхні ўрадлівы пласт зямлі на тэрыторыях калгасаў «Шлях Леніна» і «Шлях да камунізму». Абапал дарог тут засталіся шырокія пясчаныя палосы, на якіх нічога не расце. Дарожнымі арганізацыямі не падрыхтавана і не перададзена землекарыстальнікам 43 гектары выпрацаваных кар'ераў.

Ці трэба гаварыць аб значэнні зямлі як сродку сельгасгаспадарчай вытворчасці? Тэндэнцыя некаторага скарачэння плошчаў сельгасугоддзяў і асабліва ворнай зямлі ва ўмовах далейшай інтэнсіфікацыі раслінаводства патрабуе з асаблівай беражлівасцю адносіцца да кожнага гектара ворыва, лугоў, пашы. І гэта павінны цвёрда памятаць не толькі працаўнікі калгасаў і саўгасаў.

АДКУЛЬ БЯРУЦА

ПУСТКІ

У. ЛЯПЕШКІН,

старшы інжынер аддзела аховы зямельных і лясных угоддзяў Дзяржкамтэта СМ БССР па ахове прыроды

Спецыялізаваныя аддзяленні, раённыя аб'яднанні сістэмы «Белсельгастэхніка» эксплуатаюць звыш 50 тысяч гектараў тарфянікаў, на якіх здабываецца тарфа-

крошка для ўгноўвання палеткаў. Штогод гэтыя арганізацыі выпрацоўваюць каля 5 тысяч гектараў.

Ахова зямлі, неабходнасць яе рацыянальнага выкарыстання патрабуюць, каб выпрацаваныя плошчы своечасова рэкультываваліся і зноў вярталіся калгасам і саўгасам для выкарыстання ў сельгасгаспадарчай вытворчасці. Разуваючы гэта, кіраўнікі многіх спецаддзяленняў і аб'яднанняў планіроўку і асушэнне выпрацаваных плошчаў не лічаць другараднай справай. У выніку, за апошнія гады гаспадаркам рэспублікі перададзена каля 20 тысяч гектараў рэкультываваных тарфянікаў. Гэтыя плошчы з поспехам выкарыстоўваюцца для вырошчвання шматгадовых траў, на іх ствараюцца пашы.

Так, напрыклад, калгасы і саўгасы Брэсцкай вобласці ў 1972—1973 гадах прынялі ад спецаддзяленняў каля 2 тысяч гектараў рэкультываваных тарфянікаў. З іх 30 працэнтаў выкарыстоўваюцца пад пасевы збожжавых. Астатняя частка плошчаў занята шматгадовымі травамі. У калгасе «Дружба» Маладэцкага раёна на такіх землях атрымліваюцца па 15 цэнтнераў з гектара аўса, а ў калгасе «Зара» (таго ж раёна) — па 180 цэнтнераў зялёнай масы на сілас. У Віцебскай вобласці перададзены пасля выпрацоўкі тарфянікі выкарыстоўваюцца пераважна пад пасевы аднагадовых і шматгадовых траў.

Аднак у рэкультывацыі тарфянікаў, якія выпрацаваны спецаддзяленнямі і райаб'яднаннямі, ёсць абуральныя факты. Вось хоць бы такі прыклад. На пачатак сёлета года па ўсіх спецаддзяленнях і райаб'яднаннях рэспублікі астатак нерэкультываваных выпрацовак у два разы перавысіў плошчу, якая выбыла з эксплуатацыі летась. Спецаддзяленні і абласныя трэсты механізаваных работ і хімічнай аховы раслін «Белсельгастэхнікі» груба парушылі артыкул 22 Зямельнага кодэкса БССР, згодна з якім рэкультывацыя выпрацовак павінна праводзіцца ў ходзе работ, а ў выпадку немагчымасці — не пазней, чым на працягу года пасля завяршэння гэтых работ.

Такія парушэнні дапусцілі Прудоцкае, Чэпінскае, Громаўскае і іншыя спецаддзяленні Віцебскага трэста, Астраўлянскае і Міёрскае спецаддзяленні — Гродзенскага, Веткаўскага райаб'яднання, Паўночнае і Чырвонакурганскае спецаддзяленні — Гомельскага, Арлоўскае і Паплаўскае спецаддзяленні — Мінскага, Пронінскае, Заходняе, Дняпроўскае і іншыя спецаддзяленні Магілёўскага трэстаў механізаваных работ і хімічнай аховы раслін. На торфаўчастках гэтых спецаддзяленняў ёсць выпрацаваныя плошчы, якія не рэкультывуюцца па некалькі гадоў запар. Яны зарастаюць пустазеллем і хмызнякмі, ператвараюцца ў пусткі.

Часам спецаддзяленні рэкультывацыю выпрацовак вядуць без неабходнай праектнай дакументацыі, «на вока». У выніку, калгасам і саўгасам вяртаюцца плошчы, непрыгодныя для выкарыстання ў сельгасгаспадарчай вытворчасці.

Пасля такой рэкультывацыі яшчэ ў 1972 годзе Веткаўскае райаб'яднанне перадало 20 гектараў калгасу імя Лебедзева. Магістральны канал на ўчастку засыпалі. Стварыўся падпор вады, зямля пераўвільгот-

нілася і да гэтага часу не выкарыстоўваецца.

Хойніцкае райаб'яднанне летась перадало 49 гектараў саўгасу «Хойніцкі». На гэтым участку канавы не зараўнавалі, новую асушальную сетку не нарэзалі. Плошча таксама аказалася непрыгоднай для выкарыстання. Такую, з дазволу скажаць, рэкультывацыю практыкуюць Паўночнае спецаддзяленне Жлобінскага раёна і Друцкае — Рагачоўскага, а таксама некаторыя спецаддзяленні Мінскага і Магілёўскага абласных трэстаў.

Ёсць выпадкі, калі спецаддзяленні спыняюць здабычу, пакідаючы на ўчастках 1,5-метровы пласт торфу. Кіраўнікі спецаддзяленняў патрабуюць ад калгасаў і саўгасаў новых тарфянікаў, і ўпраўленні сельскай гаспадаркі райвыканкомаў, не правяршышы пакінутых выпрацовак, задавальняюць гэтыя патрэбы.

Такую безгаспадарчасць дапусціла на 47-гектарным участку «Старына» Паўночнае спецаддзяленне, а таксама на ўчастках «Ялавец» (калгас імя Крупскай) і «Барэйша» (калгас імя Жданова) — Друцкае. Гэты ж малюнак наглядзецца на некаторых торфаўчастках спецаддзяленняў Мінскага трэста.

Чым вытлумачыць такія адносіны работнікаў спецаддзяленняў «Белсельгастэхнікі» да свайго кроўнага абавязку — берагчы зямлю? Вінавата нізкая патрабавальнасць кіраўнікоў абласных трэстаў механізаваных работ і хімічнай аховы раслін да сваіх падначаленых арганізацый. Кіраўнікі трэстаў сочаць толькі за выкананнем вытворчых планаў, за працэнтамі паказчыкаў і амаль зусім не цікавяцца, якім чынам спецаддзяленні дабіваюцца выканання планаў па рэкультывацыі выпрацаваных тарфянікаў. Як вынік, у спецаддзяленнях няма належнага парадку ва ўліку і справаздачнасці аб карыстанні торфаўчасткамі, іх рэкультывацыі і перадачы гаспадаркам. Некаторыя спецаддзяленні і райаб'яднанні дайшлі да таго, што наўмысна не паказваюць у справаздачах фактычную выпрацоўку.

Так, Веткаўскае аб'яднанне ў справаздачы за 1973 год паказала 20 гектараў выпрацаваных тарфянікаў. Аднак устаноўлена, што гэтая плошча складала 105 гектараў. Пры гэтым на 79 гектарах здабыча торфу закончана яшчэ ў 1972 годзе.

Дварышчанскае спецаддзяленне Хойніцкага раёна на 1 студзеня 1974 года ў справаздачным дакуменце паказала 47 гектараў, якія падлягаюць рэкультывацыі. Фактычная ж плошча выпрацаваных тарфянікаў была 77 гектараў. Гэтак рабілі, рыхтуючы справаздачы за мінулы год, у Чырвонакурганскім спецаддзяленні Буда-Кашалёўскага раёна, Славечанскім — Ельскага і іншых.

Згодна са справаздачай Гродзенскага трэста механізаваных работ і хімічнай аховы раслін на пачатак сёлетняга года астатак выпрацаваных, але нерэкультываваных тарфянікаў у вобласці склаў 274 гектары. Фактычна ж гэтая плошча на 54 гектары большая. Тымі ж самымі «прынцыпамі» кіраваліся і ў Мінскім трэсце пры складанні справаздачы за мінулы год.

Чым вытлумачыць такія аднастайныя «памылкі» ў справаздачах спецаддзялен-

няў і трэстаў? Ці не тым, што з меншым планам — меншы клопат?

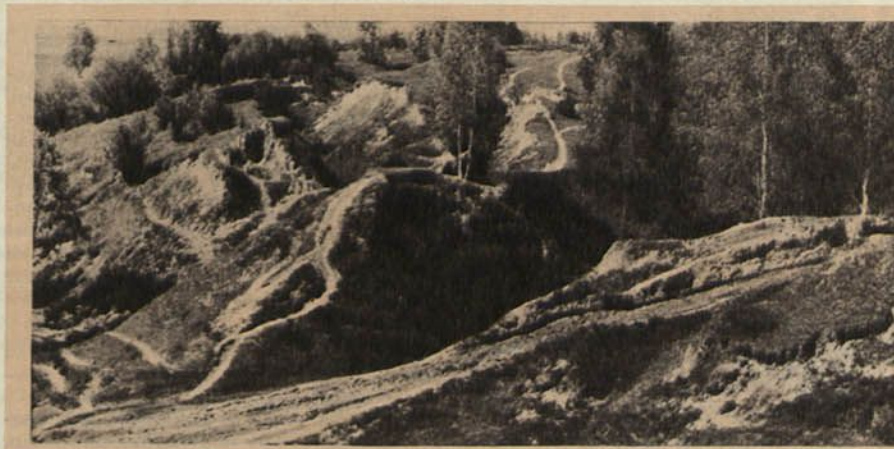
Галоўнае ўпраўленне вытворчага абслугоўвання калгасаў і саўгасаў «Белсельгастэхнікі», яго абласныя трэсты да гэтага часу не наладзілі планавання работ па рэкультывацыі выпрацаваных тарфянікаў. Яно вядзецца, але без уліку выпрацаваных плошчаў, тэхнічных і матэрыяльных сродкаў, неабходных для рэкультывацыі.

У прамфінплане на сёлетні год большасць спецаддзяленняў у графе «рэкультывацыя выпрацаваных тарфяных заляганняў» паставілі аб'ёмы работ у гектарах, а ў графе «затраты сродкаў на выкананне работ» не запланавалі нічога. А дзе ж сродкі, якія павінны адлічвацца для гэтай справы ад аплаты за нарыхтаваную тарфякрошку? Яны накіроўваюцца на іншыя мэты. Так, аказваецца, робяць у Паплаўскім спецаддзяленні Бярэзінскага, Саснянскім спецаддзяленні Чэрвенскага раёнаў Мінскага абласнога трэста, а таксама ў некаторых спецаддзяленнях Віцебскага, Магілёўскага і Гомельскага трэстаў механізаваных работ і хімічнай аховы раслін.

Недастаткова клопаюцца кіраўнікі спецаддзяленняў і пра супрацьпажарную бяспеку на торфаўчастках. Вельмі часта там, дзе ідзе здабыча, адсутнічае супрацьпажарны інвентар, трактары не абсталяваны іскратушыльнікамі, у некаторых выпадках супрацьпажарныя вадаёмы не запоўнены вадой.

З развіццём сельскай гаспадаркі на сучасным этапе, калі калгасы і саўгасы прыйшлі да новай, больш высокай фазы канцэнтрацыі і спецыялізацыі вытворчасці, роля спецаддзяленняў «Сельгастэхнікі» ў вытворчым абслугоўванні міжгаспадарчых аб'яднанняў становіцца надзвычай вялікай. Спецаддзяленні цяпер адказныя за рацыянальнае выкарыстанне зямлі не менш, чым калгасы і саўгасы. Вось чаму існуючыя адносіны некаторых кіраўнікоў сістэмы вытворчага абслугоўвання «Белсельгастэхнікі» да рацыянальнага выкарыстання тарфянікаў не могуць не выклікаць трывогі.

Яры наносзяць вялікую шкоду ворыўнай зямлі.

ЯРЫ

І БАРАЦЬБА З ІМІ

В. БОЛДЫШАУ,
старшы навуковы супрацоўнік БелНДІ
глебазнаўства і аграхіміі

Яр — вузкае і глыбокае паніжэнне паверхні зямлі, якое ўтварылася ад часовых ручайкоў, што сцякаюць з узвышанай ці нават раўніннай мясцовасці. У Беларусі гэтая з'ява прыроды асабліва часта наглядаецца на тэрыторыі Навагрудскага, Мазырскага і Мінскага ўзвышшаў, а таксама Аршанска-Магілёўскага плато, якія ўтварыліся з лёсападобных адкладанняў.

Яры наносзяць немалую шкоду сельскай гаспадарцы, разбураюць дарогі, садзейнічаюць заіленню рэк і вадаёмаў, і чалавек, звычайна, імкнецца спыніць іх рост у самым пачатку зараджэння: асабліва, калі яры ўзнікаюць на палетках пасля ліўневых дажджоў, раставання снегу.

Барацьба ўяўляе немалую цяжкасць. Іншы раз яр мае мноства адгалінаванняў, якія ўтвараюцца менавіта там, дзе парушаюцца правільны аграэхнікі — дапускаецца апрацоўка палёў уздоўж схілаў або ля самага краю яра.

Навука і практыка выпрацавалі шэраг мерапрыемстваў для барацьбы з ярамі. Лепшы з іх — не ствараць умоў для працы і рытвін, не пакідаць на палетках высокіх звальных і глыбокіх раздымных барознаў, непатрэбных «межаў» земле-

карыстання, дарог і сцежак, дзе, як правіла, канцэнтруецца вада. Калі яр узнік, ці ўжо існуе пэўны час, меры барацьбы трэба вызначаць у залежнасці ад стадыі яго развіцця.

Найбольш простым і эфектыўным спосабам барацьбы на першай стадыі развіцця яра з'яўляецца зараўноўванне неглыбокай рытвіны. Пры гэтым сцёк вады неабходна адвесці ўбок, а мясціны засеяць травой.

Найбольш цяжка змагацца з ярамі другой стадыі. Тут патрэбна спалучэнне агра-тэхнічных з прасцейшымі гідратэхнічнымі і лесамеліярацыйнымі мерапрыемствамі. Ля вяршыні яра неабходна стварыць сістэму валоў для затрымання асноўнай масы сцякаючай вады і змяншэння яе хуткасці. У самім яры трэба паставіць латкі, плятні і іншыя загароджы. Акрамя гэтага, дно яра неабходна аблясіць — пасадзіць хмызняковыя і іншыя пароды дрэў, а таксама стварыць палосы ўздоўж берагоў з каранёвапарасткавых парод.

Барацьба з ярамі трэцяй стадыі павінна быць накіравана на ўмацаванне сценак, бо пры выпрацоўцы «профілю раўнавагі» адбываецца паглыбленне рэчышча і асоўванне грунту са сценак. Іх можна ўмацоўваць плятнямі, засяваць шматгадовым лубінам, травамі.

Яры апошняй, чацвёртай стадыі развіцця, калі яны не прыгодны як сенажаці, неабходна ператвараць у прадуктыўныя лясныя ўгоддзі.

У апошнія гады ўсё большае прымяненне знаходзіць новы спосаб асваення зямель, пашкоджаных ярамі. Ён асноўваецца на засыпцы яроў, глыбіня якіх не перавышае 4—6 метраў. На такой тэрыторыі абавязкова трэба праводзіць аблясенне. Лес валодае выдатнай прыроднай уласцівасцю ахоўваць глебу ад эрозіі. Супрацьэразійныя лясныя насаджэнні вызначаюцца даўгавечнасцю, паляпшаюць выгляд ландшафту.

ЭРОЗИЯ

НА СХІЛАХ

В. ЯЦУХНА,

навуковы супрацоўнік лабараторыі меліярацыі ландшафту БДУ імя У. І. Леніна

Каля палавіны ворнай зямлі ў нашай рэспубліцы знаходзіцца на схілах пагоркаў. Гэтая акалічнасць абумоўлівае шыро-

кае развіццё на іх эразійных працэсах у выглядзе змыву і размыву глебы, што адмоўна ўплывае на ўраджайнасць сельскагаспадарчых культур. Каб не дапусціць развіцця такой з'явы, лічыцца, што апрацоўку глебы трэба весці папярэкам схілаў.

Аднак на пагорках з-за складанасці і круцізна схілаў такую апрацоўку не заўсёды можна прымяняць. А калі і магчыма, то дажджавая або снегавая вада, якая збіраецца ў невялікіх лагчынках, часта прарываецца праз грэбні раллі і, наадварот, узмацняе эрозію.

Як сведчаць доследы, апрацоўка глебы на пагорках, асабліва прамалінейнае ворыва, небяспечная з пункту гледжання механічнай (тэхналагічнай) эрозіі. У выніку яе адбываецца значнае перамяшчэнне глебы сельскагаспадарчымі прыладамі ўніз па схіле і агаленне малаўрадлівых ніжніх гарызонтаў.

Так, у час ворыва на схілах, круцізна якіх складае дзевяць градусаў, пры кожным праходзе плуга глеба скідаецца ўніз па схіле на 75 сантыметраў, а падымаецца ўсяго на 44 сантыметры. Можна меркаваць, што пры такой тэхналогіі апрацоўкі за сто гадоў найбольш урадлівы, багаты перагноем пласт перасунецца больш чым на трыццаць метраў ад вяршыні пагорка.

Гэтая з'ява ўскладняецца яшчэ тым, што іншыя віды апрацоўкі, як баранаванне, культывацыя, дыскаванне, а таксама водная эрозія ўзмацняюць працэс.

Асабліва вялікая небяспека механічнай эрозіі ўзнікла ў апошнія дзесяцігоддзі ў сувязі з прыходам у сельскую гаспадарку магутных трактароў, павелічэннем хуткасцей глебаапрацоўчых агрэгатаў.

Галоўным мерапрыемствам у барацьбе з эрозіяй глебы на ўзгоркавых палатках з'яўляецца, як вядома, выбар правільнага спосабу апрацоўкі зямлі. У зоне ўзгоркавага рэльефу прыгодным можа быць фігурна-камбінаваны спосаб ворыва, пры якім ворны пласт абарочваецца толькі ўгору па схіле. Склад пры гэтым робяць на вяршыні пагорка, а баразну вядуць па ходу гадзінінікавай стрэлкі. Аднак гэты спосаб можа быць прыменены толькі на авальных пагорках з некрутымі схіламі.

Надзвычай перспектыўным метадам барацьбы з эрозіяй глебы з'яўляецца замена адвальнай апрацоўкі глебы безадвальнай, якую можна выканаць плугамі, абсталяванымі стрэлкавымі лапамі, распрацаванымі ў лабараторыі механізацыі супрацьэразійнай апрацоўкі глебы ЦНДІМЭСГ. Праверка работы гэтых плугоў у розных прыродна-кліматчных зонах паказала, што на палатках, круцізна якіх не перавышае дзесяці градусаў, не наглядаецца змыву глебы, павышаецца ўраджайнасць сельскагаспадарчых культур.

Паспяхова барацьба з рознымі відамі эрозіі глебы павінна абапірацца на глыбокае веданне канкрэтных прыродных і гаспадарчых умоў іх з'яўлення, што дазваляе правільна і эфектыўна прымяняць супрацьэразійныя мерапрыемствы.

ПАНУШАЮЧЫ

ЗАКОН

Зямельны кодэкс Беларускай ССР забараняе карыстацца ўчасткам, які выдзелены арганізацыі ці прадпрыемству, да ўстанаўлення адпаведнымі землеўпарадкавальнымі органамі межаў гэтага ўчастка на мясцовасці і выдачы дакумента на права карыстання ім. Аб гэтым гаворыцца ў артыкуле 16 кодэкса.

Аднак у Лельчыцкім райвыканкоме і на некаторых прадпрыемствах раёна лічаць, што гэтага патрабавання можна не прытрымлівацца.

Запытайце, напрыклад, у кіраўнікоў Маркоўскага і Ліплянскага цагельных заводаў, якія належаць у праўленню мясцовай прамысловасці Гомельскага аблвыканкома, ці маюць яны акты на права карыстання зямлёй, якая адведзена прадпрыемствам. Такіх дакументаў тут няма. Не знойдуць іх вам і ў райвыканкоме.

Работнікі землеўпарадкавальнай службы раёна на гэты конт гавораць так: заводы будаваліся яшчэ да вайны. Тады, безумоўна, акты на права карыстання зямлёй былі і ў райвыканкоме, і на прадпрыемствах. А ў пасляваенныя гады... Не паперкі былі патрэбны для будаўніцтва, а цэгла.

Усё гэта так. Аднак цагельныя заводы ў Лельчыцкім раёне — не выключэнне з правіла, аб якім вядзецца гаворка. Актаў на права карыстання адведзенымі ўчасткамі зямлі не маюць кантора па газіфікацыі, асфальтабетонны завод і іншыя прадпрыемствы. Яны — не даваенныя.

І калі дагэтуль землеўпарадчыкам раёна і работнікам упраўлення сельскай гаспадаркі райвыканкома здаецца, што адсутнасць на прадпрыемствах такога дакумента, як акт на права карыстання зямлёй, нікому не прыносіць бяды, то яны дужа памыляюцца.

Кар'ер Маркоўскага завода, напрыклад, за апошнія гады так разросся ўшыркі, што выйшаў за раней адведзеныя межы на цэлых 5 гектараў. Земляробы суседняга калгаса гавораць, што завод робіць падкоп пад іх гаспадарку.

Такія заявы калгаснікаў успрымаюцца, вядома, як жарт. Але калі працаўнікі палёў пачынаюць паказваць кар'еры завода, бесістэмнаю выпрацоўку гліны, калі пераканаешся, што рэкультывацый гэтых кар'ераў прадпрыемствы зусім не займаюцца, становіцца зразумела: калгаснікі не жартуюць, трывога іх за зямлю небезпадстаўная.

В. МАКСІМЕНКА.

ДЛЯ АЗДАРАЎЛЕННЯ ВАДАЁМАЎ

І. ЯЦУК,

заг. гідрохіміялабараторыі Мінскай абласной інспекцыі
Дзяржкамітэта СМ БССР па ахове прыроды

Затраты вады на патрэбы прамысловасці ў наш час перавышаюць выдаткі на бытавыя патрэбы. Большая частка вады з прадпрыемстваў вяртаецца ў вадаёмы ў выглядзе сцёкаў, забруджаных рознымі адходамі. Таму аздараўленне вадаёмаў адносіцца да ліку важнейшых народнагаспадарчых задач. Асноўным напрамкам яе вырашэння з'яўляецца рэзкае паямяншэнне колькасці сцёкаў. Найбольш дзейсны шлях дасягнення мэты — рацыянальнае выкарыстанне вады.

Для тэхналагічных патрэб прымяняецца вада рознай якасці. Гэта дазваляе выкарыстоўваць адпрацаваную ваду ў абаротна-паўторных сістэмах на сваім ці суседніх прадпрыемствах. Акрамя таго, развіццё сістэм абаротна-паўторнага выкарыстання вады дазваляе скараціць загрузку каналізацыйных збудаванняў.

Аналіз выкарыстання вады на прадпрыемствах Мінска і Мінскай вобласці паказвае, што яе шмат траціцца на ахаладжванне абсталявання і прадукцыі, мыццё тары, сыравіны, аўтатранспарту і іншыя мэты. А для гэтых працэсаў у большасці выпадкаў зусім не патрэбна пітная вада і яна з поспехам можа быць заменена вадой з іншых крыніц.

На многіх прадпрыемствах шмат вады траціцца на ахаладжанне кампрэсараў, шмат яе бяруць гальванічныя, аб'ястлушчальныя, травільныя, электралітныя, прамыўныя і іншыя цэхі і ўчасткі. Але тут усюды з поспехам можа выкарыстоўвацца ўмоўна чыстая вада, якая атрымліваецца, напрыклад, пасля ахаладжэння кампрэсараў. А для іншых тэхналагічных працэсаў ваду можна браць з бліжэйшых адкрытых крыніц, прымяніўшы, у выпадку неабходнасці, механічную ачыстку.

У Мінску і Мінскай вобласці праводзіцца работа па ўдасканаленню спажывання вады, эканомнаму яе выкарыстанню. Прамысловыя прадпрыемствы значна павялічылі абаротнае і паўторнае выкарыстанне, шырэй прымяняюць у вытворчасці тэхнічную ваду замест пітной. Прадпрыемствы цяпер забіраюць прыкладна аднолькавую колькасць свежай вады з падземных і паверхневых крыніц. У абаротных жа і паўторных сістэмах знаходзіцца яе амаль у 10 разоў больш. Прыкладна пятая частка вады ад спажываемай з надземных і падземных крыніц выходзіць з прадпрыемстваў умоўна чыстай і скідаецца ў вадаёмы, хаця магла б выкарыстоўвацца паўторна.

Мінскі радыёзавод ужо некалькі гадоў назад скараціў спажыванне вады. У гальванічным цэху пасля цынкавання дэталі прамываліся паслядоўна ў дзвюх ваннах. У абедзве ванны падавалася чыстая вада з водаправода і каналізавалася ад кожнай ванны паасобку. Рацыяналізатары прапанавалі пасля другой прамывкі выкарыстоўваць ваду для прамывкі вырабаў у першай ванне. У выніку, на гэтай аперацыі ў два разы скарацілася спажыванне вады, палепшыўся працэс нейтралізацыі сцёкаў.

На працягу шэрагу гадоў Мінскі падшыпнікавы завод скідаваў без ачысткі штосутанна ў Свіслач тысячы кубаметраў прамысловых сцёкаў. У 1972 годзе былі ўведзены ў эксплуатацыю ачышчальныя збудаванні. Завод поўнасцю спыніў скіданне сцёкаў у раку. Ачышчальная вада па якасці прыгодна для тэхнічных мэт і стала поўнасцю выкарыстоўвацца ў сістэме абаротнага забеспячэння. Прынцып работы ачышчальных збудаванняў заснаваны на электракаагуляцыі.

У санвузлах, дзе прымяняюцца змыўныя бачкі, на адзін змыў траціцца, звычайна, каля 12 літраў вады (апаражненне бачка заўсёды адбываецца поўнасцю). Бачкі часта цякуць. Гэта прыводзіць да непрадукцыйных страт вады. На Мінскай ЦЭЦ-3 замест змыўных бачкоў паставілі ў санвузлах перапускныя клапаны ДУ-20. Клапаны працуюць надзейна. Іх укаранілі і на Беларускай аўтамабільным заводзе.

Інжынерна-тэхнічныя работнікі мінскага завода «Ударнік», які ў свой час скідаў шмат гарачай вады, укаранілі невялікую кампактную градзірню, якая прызначана для ахаладжэння вады. Вынік — таксама значная эканомія пітной вады.

Сістэмы абаротнага і паўторнага выкарыстання вады цяпер працуюць на многіх прадпрыемствах вобласці. Гэта Нарчан-

скі спіртзавод, Слуцкі і Гарадзейскі цукровыя заводы, Барысаўскі завод пластмасавых вырабаў, Маладзечанскі плодакансервавы камбінат, Слуцкі і Барысаўскі піўзаводы, Салігорскі і Валожынскі масласырзаводы і іншыя.

Яшчэ ў 1971 годзе былі прыняты ў эксплуатацыю ачышчальныя збудаванні і абаротная сістэма на Цітвянскім крухмальным заводзе. Згодна з праектам брудная вада ад гідратранспарцёра і бульбамыйкі самацёкам павінна ісці ў спецыяльны бак, а адтуль — на пескаўлоўнік з кругавым рухам вады і затым — зноў на гідратранспарцёр і бульбамыйку. Аднак да гэтага часу абаротная сістэма не працуе. У выніку ў абароце выкарыстоўваецца не ўся вада, а толькі палавіна.

Любанскі крухмальны завод спажывае за суткі 1,2 тысячы кубаметраў свежай вады, з якіх тысячы скідае ў вадаём. У той жа час абаротнае і паўторнае водазабеспячэнне не ўкаранена.

Міністэрства харчовай прамысловасці рэспублікі намячае на Будслаўскім спіртзаводзе ўкараніць тры сістэмы абаротнага водазабеспячэння і паўторнага выкарыстання вады. У першай і другой сістэмах будзе праходзіць 1100 кубаметраў вады за суткі. Шмат вады паўторна будзе выкарыстоўвацца. Аналагічная абаротная сістэма будзе на Ілаўскім віназаводзе. Аднак нягледзячы на тое, што гэтыя збудаванні павінны былі здавацца ў эксплуатацыю ў трэцім квартале 1973 года, будаўніцтва іх па віне ПМК Міністэрства харчовай прамысловасці БССР не закончана.

Для Капыльскага райхарчкамбіната, Івянецкага і Красненскага кансервавых заводаў падрыхтавана ўжо праектна-каштарысная дакументацыя для ўзвядзення ачышчальных збудаванняў з абаротным і паўторным выкарыстаннем вады. Аднак будаўніцтва іх з году ў год адкладваецца з-за адсутнасці сродкаў. Міністэрства харчовай прамысловасці рэспублікі і на сёлетні год не запланавала будаўніцтва ачышчальных і абаротных сістэм на гэтых прадпрыемствах.

На Мінскім заводзе медыцынскіх прэпаратаў 700 кубаметраў умоўна чыстай вады за суткі скідаецца ў дажджавы калектар. Згодна з патрабаваннямі тэхналогіі ўмоўна чыстая вада з-за павышанай тэмпературы (40 градусаў) не можа быць выкарыстана на заводзе, але можа быць з поспехам прыменена на тэхнічныя мэты на суседнім прадпрыемстве — вагонбудуўнічым заводзе імя Мяснікова, які адчувае востры недахоп такой вады. Цяпер вядзецца праектаванне сеткі для перадачы гэтай вады.

Дапускаюць скіданне ўмоўна чыстай вады ў вадаёмы рудаўпраўленні камбіната «Беларуськалій» у Салігорску, Слуцкая масласырбаза, Барысаўскі фанерадзірвапрацоўчы камбінат, Пухавіцкі, Дзяржынскі і Крупскі льнозаводы.

Мінскі трактарны завод, хаця і павялічыў абарот вады ў вытворчасці, аднак у цяперашні час яшчэ скідае ў ручай Сляпянка 2400 кубаметраў у суткі вытворчых сцёкаў. Для поўнага спынення забруджвання адкрытых вадаёмаў і павелічэння вады ў абаротных сістэмах завод сумесна з БУ-23 трэста № 5 узводзіць комплекс ачышчальных збудаванняў з абаротным выкарыстаннем вады. Аднак прадугледжаная планам задача ў эксплуатацыю збудаванняў у 1973 годзе сарвана з-за недапушчальна нізкіх тэмпаў будаўніцтва і ў выніку дрэннага асваення сродкаў БУ-23. Вінаваты за такія нізкія тэмпы будаўніцтва і завод: ён са спазненнем паставіў неабходную дакументацыю і абсталяванне.

Усё гэта не можа не выклікаць трывогі. Вада — такое ж народнае багацце, як лес, зямля і г. д., а таму безгаспадарчыя адносіны да яе недапушчальныя. Асобныя пытанні будаўніцтва абаротных і паўторных сістэм вырастаюць у сур'ёзную народнагаспадарчую праблему, якая патрабуе свайго неадкладнага вырашэння. Да яе неабходна прыцягнуць увагу навукова-даследчых і праектных арганізацый, міністэрстваў і ведамстваў, асоб, адказных за водазабеспячэнне на прадпрыемствах, рацыяналізатары і вынаходнікаў, членаў таварыства аховы прыроды. Рэкі, азёры і іншыя крыніцы вады ў нашай рэспубліцы павінны быць чыстыя.

АСВЕЙСКАМУ ВОЗЕРУ— РЭЖЫМ ЗАКАЗНІКА

У сувязі з расшырэннем гідрамеліярацыйных работ, торфараспрацовак і іншай гаспадарчай дзейнасці ў рэспубліцы скарачаюцца плошчы водна-балотных масіваў, якія здаўна з'яўляліся месцам жыцця вадаплаўных птушак, і, як вынік, замазджаваюцца тэмпы іх узнаўлення.

З другога боку, з павелічэннем насельніцтва, паляпшэннем дарог і імклівым ростам транспартных сродкаў узмацніўся прэс аматарскага палявання на вадаплаўных птушак. Нават у суседніх рэспубліках аматары палявання з нецярплівацю чакаюць адкрыцця сезона і едуць да нас за сотні кіламетраў, забіраючыся ў самыя глухія куткі.

Інтэнсіфікацыя гаспадарчай дзейнасці, якая выклікае падчас істотных змяненняў месца жыцця жывёл — гэта заканамерны гістарычны працэс, і яго развіццё не спыніцца. У гэтых умовах, як падкрэсліваюць вядучыя арнітолагі краіны (Ю. А. Ісакэў, 1965, Х. А. Міхельсон, 1968), вельмі важна захаваць найбольш каштоўныя прыродныя ўгоддзі з мэтай стварэння сеткі птушыных прыстанішчаў, якія маюць вялікае значэнне для ўзнаўлення рэсурсаў вадаплаўных птушак. На наш погляд, менавіта да такіх прыродных угоддзяў належыць і возера Асвейскае.

Другое па велічыні возера Беларусі — Асвейскае (плошча яго — 5280 га) — размешчана на самай поўначы рэспублікі — на тэрыторыі Верхнядзвінскага раёна Віцебскай вобласці. З захаду і паўночнага захаду да возера падступае вялікі балотны масіў, за кошт якога папаўняецца возера. Паўднёвы і паўднёва-ўсходні берагі — пясчаныя. Для возера характэрна слабая праточнасць, высокая ступень забілення грунтаў, невялікая — у сярэднім 1,3 метра — глыбіня.

Летам 1972 года ў выніку спуску вады праз канал узровень вады ў возеры знізіўся амаль на 40 сантыметраў. Абмяленне садзейнічала зарастанню падводнай расліннасцю (харавымі водарасцямі, урзчнікам, разаком, эладзэяй) акваторыі вялікага плёса ва ўсходняй частцы возера і бурнаму развіццю надводнай расліннасці — хвасчу, рагозу, вузкалісцевага трыснягу — у заходняй і заходне-паўночнай частках возера.

Складаны характар зарастання, наяўнасць вялікіх адкрытых кормных плошчаў абумоўліваюць каштоўнасць возера як месца масавага гнездавання мясцовых птушак і буйнейшай у рэспубліцы станцыі ў час вясновага і асенняга пералёту вадаплаўных.

У час вясновага пералёту на возеры штодзённа збіраецца больш як 10 тысяч толькі паляўніча-прамысловых птушак, найбольш масавымі з іх з'яўляюцца: чырвонагаловы нырц (каля 3,5 тысячы), свіязь (2 тысячы), крыжанка (1,5 тысячы), чырк (0,8 тысячы), чубатая чэрнець (0,6 тысячы), гогаль (0,4 тысячы), вялікая паганка (0,3 тысячы) і іншыя (вясна 1974 года). На возеры і ляску — ад паўтары да дзвюх тысяч. З іншых птушак на Асвеі затрымліваюцца: шыраканоска, шылахостка, радзей — чорнаваллёвая гагара, даўганосы крохаль, луток. Рэгулярна спыняюцца на адпачынак чароды гусей гуменнікаў, часам разам з імі ляццяць і белалобыя гусі.

На Асвеі — самыя буйныя ў Беларусі калоніі чаек (каля трох тысяч пар). На сплавінах адбываюцца маўклівыя турніры турухтанаў.

Канчаюцца шлюбныя гульні, і пачынаецца пара гнездавання. На возеры гняз-

дзіцца шэраг рэдкіх для Віцебскай вобласці птушак: чырвонагаловы нырц (фонавы від), чубатая чэрнець, малая чайка, белакрылая крачка. Яшчэ зусім нядаўна (1971 г.) на адлегласці трох кіламетраў ад лаўночнага берага возера гняздзілася пара арланаў-белахвостаў.

Своеасаблівыя арнітакомплексы верхніх балот, што падступаюць да возера. Там гняздзіцца шэры журавель, белая курапатка, вялікі краншнэп, вялікі вераценнік, а на краі балота — сокал дзёрбнік.

У перыяд летне-асенняга палявання на Асвейскім возеры адстрэльваецца дзве — дзве з палавінай тысячы птушак. Гэта лічба сама па сабе не надта вялікая, значна больш птушкам шкодзіць прысутнасць людзей на возеры, асабліва тады, калі там канцэнтруюцца больш паўночныя папуляцыі пералётных птушак, калі тысячы рачных качак збіраюцца на заходнім, зарослым беразе возера, нырцовыя качкі і ляску — на усходнім плёсе.

Асвейскае возера багатае кормам, і яго плошча дастаткова вялікая, каб сабраць значна больш промысловай дзічыны, але гэтак перашкаджае рух матарных лодак, стрэлы. Патурбаваныя птушкі разбіваюцца на дробныя чародкі і адлятаюць у менш кормныя мясціны.

У апошнія два гады на возеры назіраецца даволі інтэнсіўны пралёт гусей. Так з 23 па 29 верасня 1973 года ва ўрочышчы Найдзёны трымалася 1000—1100 гуменнікаў (у адной чарадзе было каля трохсот птушак, у дзвюх — па 200 і некалькі меншых). Птушкі праводзілі ноч на возеры, а досвіткам ляцелі на ячменныя палі. Увесь тыдзень стаялі густыя туманы, і ў суботу вечарам, 29 верасня, калі птушкі вярталіся з кармёжкі, людзі сустрэлі іх крыкам і стрэламі. Туман згусяўся, і гусі, якія страцілі арыентацыю, да раніцы кружыліся над возерам, з крыкам пралятаючы над самымі дахамі гарадскога пасёлка Асвея, а некалькі птушак, прывабленыя агнямі вулічных ліхтароў, нават садзіліся ў цэнтры пасёлка. Раніцаю гусі пакінулі возера.

Увесну 1974 года пралёт гусей назіраўся з 26 сакавіка да першай дэкады мая. У некаторых чародах было па 100 і больш птушак. Так, апоўдні 3 мая, у тых жа Найдзёнах села 167 гуменнікаў, сярод якіх трымалася 8 белалобых гусей.

Гэтыя дадзеныя сведчаць, што значэнне возера як буйнейшай станцыі на шляхах пралёту вадаплаўных птушак, безумоўна, выходзіць за межы рэспублікі. А ў лясках вакол Асвейскага возера водзіцца шмат капытных і баравой дзічыны — цецерыкоў, глушчоў, рабчыкаў.

Возера можа стаць выдатнай базай для распрацоўкі навуковых асноў вядзення паляўнічай гаспадаркі, дзе ёсць усе ўмовы для правядзення вопытаў па павышэнню ёмістасці прыродных угоддзяў шляхам пасеву кармавых раслін, размяшчэння штучных гнёздаў, стварэння праросаў у заходняй, зарослай частцы возера. Канцэнтрацыя пласціністадзюбых, пастушковых і паганак на гнездаванні ў раёне калоній звычайных чаек дае добрыя магчымасці для кальцавання птушак, без якога нельга паспяхова займацца нарміраваннем эксплуатацыі запасаў вадаплаўнай дзічыны. На возеры ёсць добрыя ўмовы кальцавання саміх чаек. Дастаткова сказаць, што экспедыцыяй Віцебскага педінстытута пад кіраўніцтвам кандыдата біялагічных навук А. Дарафеева ў чэрвені 1973 года за два дні было акальцавана

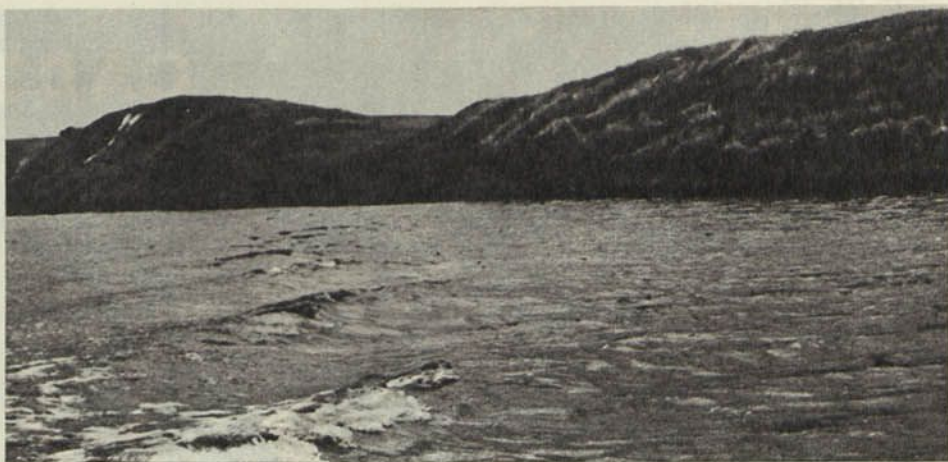
больш як 600 звычайных чаек. І, нарэшце, возера можа стаць вельмі карысным у справе распрацоўкі метадзкіх уліку агульнай колькасці птушак, якія пралятаюць па асобных пралётных шляхах,— найбольш складанага пытання пры вызначэнні норм эксплуатацыі дзічыны як для асобных раёнаў, так і для асобных гаспадарак.

Трэба ўлічыць, што ў выніку ўсё большага зарастання значэнне вадаёма як рэзервата вадаплаўнай дзічыны з кожным годам будзе ўзрастаць. Ва ўмовах паўсюднага зніжэння колькасці вадаплаўных птушак возера павінна стаць узнёўленай, а не эксплуатацыйнай тэрыторыяй.

Усё сказанае з'яўляецца сур'ёзнай падставай для неадкладнага абмеркавання пытання аб тым, каб зрабіць Асвейскае возера разам з балотным масівам, які падступае да яго з паўночнага захаду, у межах цяперашняй прыпісной паляўнічай гаспадаркі Верхнядзвінскага лягаса заказнікам. Тэрыторыя гаспадаркі кампактная, і яе лёгка ахоўваць. Для дысцыплінаванага, з добрымі традыцыямі, калектыву мясцовых паляўнічых можна дазволіць паляваць на возеры, рэгламентуючы месца і час.

Цяперашні рэжым возера не адпавядае, безумоўна, умовам жыцця вадаплаўных птушак. Да гэтага часу праводзіцца спальванне сухога травастоя для лепшага ўзнаўлення расліннасці, якая пазней скошваецца на корм жывёле. Штовесну ў агні гінуць кладкі лысухі, дробных пастушковых, чырвонагаловага нырца і іншых птушак. А паўторныя кладкі бываюць заўсёды меншых памераў, і птушаняты не паспяваюць адужаць да адкрыцця палявання. Птушак пастаянна турбуюць рыбаковы, якія ловяць рыбу на блешню, цягнуць яе за маторнай лодкай. Гінуць птушкі ў рыбацкіх сетках, расстаўленых ля месцаў іх гнездавання.

Паўночная частка возера

Пасярод возера—вялікі востраў

Аднак асноўная небяспека для птушак не ў гэтым — найбольшую пагрозу для іх жыцця ўяўляе стан гідрарэжыму возера. Нам здаецца, што цяперашні стан вады найбольш спрыяльны для жыцця вадаплаўных птушак. Калі ён павысіцца — затопіць забалочаныя берагі, дзе гняздзіцца значная частка птушынага насельніцтва. Значэнне паніжэння ўзроўню вады ў возеры цяжка прадбачыць, але відавочна адно: памяншэнне вады ў возеры будзе спрыяць зарастанню заходняй і паўночна-заходняй часткі і пагаршэнню ўмоў для пералётных птушак у сувязі з абмяленнем усходняга плёса.

Аднак ужо зараз плануецца работа па асушэнню лясоў і балот на паўночны заход і поўнач ад возера, каб стварыць умовы для натуральнага лесаўзнаўлення і вырошчвання лясных культур. Нельга дапускаць правядзенне гэтых работ без кваліфікаванай ацэнкі ляснога ўплыву на водны рэжым Асвейскага возера, не ка-

жучы ўжо пра карэннае змяненне асяроддзя жыцця для фауны верхавых балот.

Стварэнне дзяржаўнага паляўнічага заказніка на Асвейскім возеры дазволіла б рэгламентаваць рэжым спартыўнай і промысловай рыбагадоўлі, адпачынак працоўных на возеры, правядзенне меліярацыйных работ і іншых відаў гаспадарчай дзейнасці з мэтай захавання выключна каштоўнай фауны гэтага прыроднага комплексу і стварыць максімальна спрыяльныя ўмовы для ўзнаўлення запасаў вадаплаўнай дзічыны. У Асвейскага возера ёсць усё, каб стаць адным з лепшых заказнікаў Беларусі.

У. МУРАВИЦКІ,
ст. інжынер-паляўніцтвазнаўца
Віцебскага абласнога ўпраўлення
лясной гаспадаркі.

Фота М. Шарая

САДЗІЦЬ ДРЭВЫ ЧАЛАВЕК

М. Вядзернікаў са сваімі памочнікамі

— Вы ведаеце, што гэта за дрэва?

— Прыгожае. Аднак прызнаюся — ра-ней не сустракаў.

— Гэта аксаміт амурскі. Неўзабаве ападзе лісце, і на дрэвах, а іх тут, як ба-чыце, шмат, застануцца вісець буйныя чорныя ягады... А вось гэта — бірусіна. А вось — барбарыс чырваналісты, ясень пенсільванскі...

Дрэвы-экзоты... Я чуў пра іх, чытаў. Іх хацелася пабачыць, але разумеў, што ў Беларусі яны — рэдкасць. Іх радзіма — Далёкі Усход, паўднёвыя рэспублікі краіны. Аказваецца, гэтыя дрэвы растуць і ў нас, на Магілёўшчыне. Ды так, што за які дзесятак гадоў пяці-сямі метраў да-сягаюць.

— А як вам падабаецца гэты гай? — неўзабаве запытаў Міхаіл Аляксандравіч, з якім я крочыў па алеі.

Роўныя, гладкія ствалы дрэў высока ўскінулі прыгожыя кроны. Буйное пёрыс-тае лісце, кранутае асенняй пазалотай, сышлося ў адзін густы шацёр. Пад нагамі мяккім дываном сцелецца трава. Мы прайшлі метраў дваццаць, і я не ўстры-маўся, каб не заўважыць:

— Шкада, што такія прыгожыя парк і скверы не ўпрыгожваюць нашы бела-рускія гарады і пасёлкі.

— Згодзен з вамі, — працягваў Міхаіл Аляксандравіч. — У скверах і парках асаб-ліва невялікіх гарадоў Беларусі часцей за ўсё вы сустранеце звычайную таполя, дрэва не самае дэкаратыўнае. Нават лі-па, ясень, клён не вельмі распаўсю-джаны.

Міхаіл Аляксандравіч прыклаў руку да ствала, зірнуў угору, прыжмурыўшы во-чы:

— Дрэва, як бачыце, крыху нагадвае аксаміт амурскі, але больш любіць прас-тору, святло. Яго густа не пасадзіш, та-му ў гаі адчуваецца свабода, прыволле. На галінках, заўважце, не ягады, а арэхі. Дрэва называецца арэх маньчжурскі.

Каб хутчэй рос далёкі азіяцкі госяц на

нашай зямлі, Міхаіл Аляксандравіч, ве-даючы, што карэнні белаі акацыі збіра-юць у глебе азот, вырашыў поруч з маньчжурскім арэхам пасадзіць акацыю. Такое суседства для арэха аказалася на-дзвычай карысным. Дрэвы, якія стаяць не далей чым за 30—40 метраў ад ша-рэнгі акацыі, растуць, як на дражджах. Яны на палавіну вышэй тых, што стаяць метраў за 100—150.

Мы ішлі далей, і Міхаіл Аляксандравіч паказваў усё новыя і новыя дрэвы-экзо-ты. Тут аказаліся «выхадцы» з Японіі, розных краін Еўропы, Паўночнай Амеры-кі. Пад любоўным наглядом заўзятга аматара прыроды добра растуць дуб чырвоны, чаромха карэйская, чаромха Ван-Гута, барбарыс Тунберга, піхта Дуг-ласа, вязавік пахучы, абляпіха, розныя віды брумелю, таполя жоўтая, арэх мядзведжы, вярба ніцая і многае, мно-гае іншае.

Цяпер на ўчастку 17 гектараў упера-межку з дубамі, бярозамі і ліпамі расце каля 130 відаў розных кустоў і дрэў, якіх раней не ведаў гэты куток Магілёў-шчыны. Тут разбіт дэндрпарк. Ёсць свой гадавальнік экзотаў. Плануецца, што ў бліжэйшыя гады іх колькасць перавы-сіць за трыста.

Лес стаў сябрам для Міхаіла Аляк-сандравіча Вядзернікава шмат гадоў на-зад. Яшчэ падлеткам ён вырашыў пры-свяціць яму сваё жыццё і паступіў у тэхнікум лясной гаспадаркі. Гэта было ў Кіраўскай вобласці, дзе нарадзіўся і вы-рас.

Вучыцца перашкодзіла вайна. З пер-шага да апошняга дня яе быў у радах абаронцаў Радзімы. Вайсковы шынель зняў толькі праз некалькі гадоў пасля Перамогі і застаўся ў Беларусі.

Але ішоў час, і былы воін адчуў: трэ-ба вучыцца далей. Паехаў у тэхнікум, дзе займаўся да вайны, скончыў яго і зноў вярнуўся ў Беларусь. З таго часу працуе памочнікам ляснічага Любоніцкага лясні-цтва, што ў Кіраўскім раёне.

Недзе ў тыя гады поруч з выкананнем асноўных абавязкаў Вядзернікаў пачаў захапляцца вырошчваннем саджанцаў, работай па азеляненню сядзіб, вуліц, да-рог, прышчэпкай розных дрэў і кустоў. Аднак выраб зыходнага матэрыялу для гэтай справы на месцы не задавальняў дапытлівага аматара прыроды.

Паваротным пунктам на гэтым шляху з'явілася сустрэча з навуковым супрацоў-нікам Інстытута эксперыментальнай бата-нікі і мікрабіялогіі АН БССР А. Ф. Івано-вым. (Гэта было ў 1969 годзе). Аляксей Фядосавіч абследаваў плошчу будучага дэндрпарку, зрабіў апісанне наяўных парод дрэў, кустоў і іншых раслін. Ака-залася, што тут расце толькі 30 відаў дрэў, 52 віды кустоў. Між тым, глебавыя і кліматычныя ўмовы дазвалялі вырошч-ваць значна большую колькасць розных відаў дрэў, кустоў.

У тлумачальнай запісцы да плана буд-ваўніцтва дэндрпарку А. Ф. Іванова пі-саў: «Большасць экзотаў сканцэнтравана ў Цэнтральным батанічным садзе АН БССР, а некаторыя — у садах і парках буйных гарадоў. Адным са шляхоў руху гэтых дрэў у лясныя ўгоддзі і ўзбагачэн-ня флоры рэспублікі новымі відамі драўнінных і хмызняковых раслін павінна з'явіцца стварэнне дэндрпаркаў пры школах, лясніцтвах, лясгасах і г. д.»

Гэтая думка вучонага з'явілася свое-асаблівай праграмай для Міхаіла Аляк-сандравіча ў далейшай рабоце. Аднак усюды паспеў самаму — набыць насен-не, чаранкі, пасадзіць і даглядзець іх — стала немагчыма. І Міхаіл Аляксандравіч накіраваўся за дапамогай у мясцовую дзесяцігодку. Настаўнікі і вучні старэй-шых класаў аднадушна падтрымалі задуму стварыць школьнае лясніцтва.

За юннатамі замацавалі масіў пло-шчай у 300 гектараў. Кантраляваць і на-кіроўваць дзейнасць лясніцтва даручы-лі, вядома, Вядзернікаву. Вучні пачалі ахоўваць лес ад пажару, рассяляць му-рашак, збіраць насенне розных дрэў і

кустоў. Вясной развешвалі домікі для птушак. З некалькімі батанічнымі садамі акадэміі навук краіны, лясгасамі, доследнымі станцыямі, асобнымі аматарамі прыроды члены школьнага лясніцтва пачалі перапіску і атрымалі шмат рознага насення, парады, як вырошчываць кусты і дрэўцы.

Сумесныя намаганні вучняў і вопытнага лесавода, накіраваныя на ўзбагачэнне і ахову расліннага свету на тэрыторыі лясніцтва, прынеслі свой плён. Дастаткова сказаць, што сёлета, у сухую вясну, на тэрыторыі лясніцтва быў толькі адзін пажар, які адразу ж патушылі. Справы вучняў хутка сталі вядомыя не толькі ў вобласці, але і за яе межамі. Дзесяткі актывістаў лясніцтва атрымалі форменную вопратку юнага лесавода. Лясніцтва стала ўдзельнікам ВДНГ.

— Школьнае лясніцтва — сапраўднае лабараторыя для назірання за прыродай, замацавання ведаў вучняў па біялогіі, хіміі, геаграфіі, — гаворыць старшыня савета гэтага лясніцтва настаўніца біялогіі Ганна Канстанцінаўна Шафранкова.

— І не толькі лабараторыя, — працягвае яе думку дырэктар школы Міхаіл Кірылавіч Алейнікаў. — Дэндропарк мае надвычай вялікае эстэтычна-выхаваўчае значэнне.

А каму не вядомы цяпер лекавыя якасці ягад абляпіхі, кораня жэньшэню? (Яго тут будуць вырошчываць з наступнага года). Міхаіл Аляксандравіч упэўнены, што плады, карэнне, кветкі амаль усіх раслін, якія вырошчываюцца ў дэндропарку, маюць лекавыя якасці. Іх толькі трэба даследаваць.

— Тое, што стварыў Вядзернікаў з членамі школьнага лясніцтва ў ваколіцах Любоніч, тое, што працягвае рабіць, — гаворыць ляснічы Васіль Нікіфаравіч Лазаковіч, — гэта ўзор адносінаў чалавека да прыроды. Дэндропарк ужо цяпер з'яўляецца апорным пунктам для вывучэння росту экзотаў ва ўмовах раёна і атрымання пасадкавага матэрыялу з мэтай укаранення гэтых раслін у лясное і зялёнае будаўніцтва.

Так, значэнне дэндропарку на тэрыторыі раёна, ды і вобласці, сёння нельга пераацаніць. Аднак, як прыкра ўсведамляць, што знаходзяцца людзі, якія карпатлівую работу Вядзернікава схільны лічыць дзівацтвам. Яны не толькі не дапамагаюць вырошчываць каштоўныя насаджэнні, але знішчаюць іх. Вясной або восенню здараюцца такія выпадкі: маладыя дрэўцы без дазволу выкопваюць. Амаль пастаянна хтосьці перастаўляе або зусім выкідае таблічкі з назвамі раслін.

Заўважыўшы знікненне дрэўца, Міхаіл Аляксандравіч сцвярджае сябе:

— Няхай сабе расце на чыёй-небудзь сядзібе. Абы не прапала.

Зразумець душэўны стан гэтага шчодрага чалавека ў такую хвіліну няцяжка.

Перада мною — пошта Міхаіла Аляксандравіча. Гэта стосы пісем з самых розных куткоў нашай Радзімы. Чытаю іх, і раптам стала шкада, што сярод мноства лістоў, аўтары якіх просяць насення, чаранкоў або проста парады, рэдка сустракаюцца зваротныя адрасы з назвамі беларускіх гарадоў і вёсак.

І. АБАБУРКА.

АХОВА ПРЫРОДЫ— КЛОПАТ КОЖНАГА

Р. ГЕРТ,
намеснік старшыні райвыканкома, старшыня
Астравецкай арганізацыі БТАП

Астравецкая раённая арганізацыя аховы прыроды створана ў 1965 годзе. За гэты час яна вырасла ў масавую грамадскую арганізацыю і па колькасці членаў з'яўляецца адной з буйнейшых у рэспубліцы. Па дадзеных на 1 чэрвеня 1974 года кожны другі жыхар у раёне — член таварыства аховы прыроды.

Раённая арганізацыя складаецца са 144 пярвічных арганізацый і 66 юнацкіх груп. У юнацкіх групах таварыства створаны «благітныя» і «зялёныя» патрулі, у дзейнасці якіх прымае ўдзел звыш 400 актывістаў таварыства. Пры чатырох школах арганізаваны школьныя лясніцтвы, пры трыццаці трох — метадычныя саветы. Працуюць секцыі аховы глебы, водных рэсурсаў, аховы лесу і азелянення, аховы птушак і дзікіх звяроў, кветаводства і іншыя.

Толькі за першую палавіну гэтага года члены таварыства прачыталі 618 лекцый і дакладаў, правялі 537 гутарак, арганізавалі 40 тэматычных вечараў, правялі 39 экскурсій па роднаму краю і 34 злёты юных сяброў прыроды, а таксама арганізавалі 137 кінасеансаў аб прыродзе, аформілі 11 стэндаў «Родная прырода» і выпусцілі 12 сатырычных газет «Вожык на ахове прыроды».

Прапаганда ведаў аб прыродзе і яе ахове, арганізацыя масава-растлумачальнай работы сярод насельніцтва — усё накіравана на тое, каб кожны ўсвядоміў неабходнасць аховы прыроды. Работа раённай і пярвічнай арганізацый не застаецца па-за ўвагай райвыканкома і сельскіх Саветаў дэпутатаў працоўных. У кастрычніку 1973 г. на сесіі райсавета было абмеркавана пытанне «Аб стане і мерах па паляпшэнню аховы прыроды ў раёне». Дэпутаты і ўдзельнікі сесіі — актывісты аховы прыроды з разуменнем і дзяржаўнай адказнасцю гаварылі пра тое, што ўзровень сельскагаспадарчай вытворчасці ў непасрэднай залежнасці ад зямлі. Той факт, што ў рэспубліцы за апошнія 15 гадоў плошча ворыўнай зямлі на душу насельніцтва скарацілася з 0,8 га да 0,69 га — дадатковая падстава для рэзкай крытыкі тых кіраўнікоў прадпрыемстваў і арганізацый, якія неабгрунтавана зацягваюць тэрміны рэкультывацыі выпрацаваных тарфянікаў, кар'ераў і г. д.

Калі кожны чалавек, кім бы ён ні працаваў — механізатарам, шафёрам ці заатэхнікам, — будзе ведаць, што ўдзельная вага прэснай вады на зямным шары складае 2,35 працэнта і 77 працэнтаў сусветных запасаў прэснай вады належаць водам Антарктыды і Грэнландыі, а на долю рэк прыпадае толькі 0,4 працэнта прэснай вады, ён не будзе так абьякава ставіцца да пытанняў аховы прыроды і ашчадных адносін да яе, тым больш, калі ён даведаецца, што ў бліжэйшыя 15—20 гадоў патрэба ў вадзе ў нашай краіне ўзрасце не менш чым у 2—2,5 раза, што 1 літр мазуту псуе 1 мільён літраў пітной вады, а 1 тона нафты «пазбаўляе» кіслароду 400 тысяч тон вады. Яшчэ большую шкоду робяць мінеральныя ўгнаенні і аміяк, калі яны трапляюць у вадаёмы. Хіба, ведаючы гэта, знойдзецца хоць адзін механізатар, шафёр ці іншы спецыяліст сельскай гаспадаркі, які будзе мыць на берагах рэк і вадаёмаў сельскагаспадарчую тэхніку, аўтамашыны ці ўстанаўліваць ёмістасці для мінеральных угнаенняў?

Менавіта ў гэтым мы і бачым сэнс растлумачальна-масавай работы сярод насельніцтва, прапаганды ведаў аб прыродзе і яе ахове.

Нават у нашым раёне, дзе няма буйных прадпрыемстваў, у адкрытыя вадаёмы скідаецца 3 тысячы кубічных метраў сцёкавых вод за суткі. Асабліва гэта датычыць прадпрыемстваў вытворчага аб'яднання малочнай прамысловасці, у якіх, па сутнасці, няма ачышчальных збудаванняў, а кіраўнікі спрыяюць на тое, што Міністэрства мясной і малочнай прамысловасці не адпускае сродкаў на будаўніцтва ачышчальных збудаванняў.

Нягледзячы на тое, што ў раёне праведзены культуртэхнічныя работы на плошчы 17 тысяч гектараў, зроблена вапнаванне глебы на плошчы 22,4 тысячы гектараў, асушана каля 8 тысяч і аблесена 1.009 га пясчосі і іншай зямлі, ёсць нямала выпадкаў дрэннага выкарыстання гэтага багацця — вялікія зямельныя плошчы знаходзяцца яшчэ пад дарогамі, прагонамі для жывёлы, пустуюць каля хутароў, гаспадарчых пабудоў і жывёлагадоўчых двароў. Такой зямлі — каля 7 тысяч гектараў. Пяць тысяч гектараў ворыўнай зямлі засмечана каменнем і кустамі. Ёсць і іншыя недахопы.

Таму наша раённая арганізацыя праводзіць сваю работу так, каб кожны беражліва ставіўся да прыродных багаццяў, аберагаў іх.

ЭКСПАНАТАМ ПРЫРОДЫ—СВОЙ ДОМ

І. ЛУКАШЭВІЧ,

заг. аддзела «Прырода» Дзяржаўнага музея БССР

Выхаванне ў працоўных, і асабліва ў моладзі, любві да Радзімы, свайго краю, дыялектычна-матэрыялістычнага разумення з'яў прыроды дасягаецца рознымі сродкамі. Значную ролю ў гэтай важнай справе адыгрываюць аддзелы прыроды краязнаўчых музеяў, якіх у рэспубліцы 23.

Штогод музеі наведваюць сотні тысяч грамадзян. Так, Дзяржаўны музей БССР летась наведала каля 197 тысяч чалавек з розных куткоў краіны — рабочыя, калгаснікі, навучэнцы школ і тэхнікумаў, студэнты, воіны Савецкай Арміі. Сёлета толькі ў першым паўгоддзі музей наведала 107 тысяч чалавек.

Аддзел прыроды свайго асноўнай задачай лічыць прапаганду навуковых ведаў аб прыродзе, рацыянальнага выкарыстання яе багаццяў. Для нас з'яўляецца гонарам раскрываць перад працоўнымі задачы і планы аховы зямлі, вады, нетраў, флоры і фауны.

Гэтай мэце служаць прыродна-гістарычныя экспазіцыі музея, зробленыя з улікам дасягненняў айчынай навукі, а таксама разнастайныя экскурсіі, такія, як «Прыродныя багаці БССР і іх выкарыстанне ў народнай гаспадарцы», «Фізіка-геаграфічная характарыстыка БССР», «Эвалюцыя жыцця на Зямлі», «Ахова прыроды — справа кожнага» і іншыя.

Але на гэтым наша работа не вычэрпваецца. Аддзел прыроды праводзіць шэраг мерапрыемстваў, разлічаных на прывіццё працоўным ведаў аб прыродзе і любві да яе. Гэта сустраччэ вясны, зімы, Дні геалага, лесу. Аддзел арганізуе сустраччэ з буйнымі вучонымі рэспублікі, вядомымі лесаводамі, меліяратарамі, праводзіць вечары, прысвечаныя ахове прыроды.

Так, летась мы прымалі ўдзел у правядзенні цікавага мерапрыемства ва ўніверсітэце камуністычнай працы ў Мінскім палацы прафсаюзаў. Тэма мерапрыемства — «Падарожжа ў свет прыроды». Была арганізавана выстаўка экспанатаў з фондаў аддзела. Сёлета ў калгасах Стаўбцоўскага раёна праведзены дзве сустраччэ з працаўнікамі палёў і ферм на тэму «Ахоўвайце прыроду!» Пад такой жа назвай дэманструецца фотавыстаўка.

Аддзел праводзіць разнастайныя выстаўкі, якія прапагандуюць веды аб прыродзе. Летась дзейнічалі выстаўкі «Лекавыя расліны Беларусі» і «Ахоўвайце прыроду!». Апошняя экспанавалася ў сельскіх населеных пунктах. А ўсяго з фондаў музея дзейнічае чатыры такія выстаўкі.

Аддзел выдае аб прыродзе Беларусі буклеты, стварае кароткаметражныя фільмы. Сёлета выйдзе ў свет кінастужка пад назвай «Вада — гэта жыццё». Навуковы супрацоўнік аддзела чытаюць шмат лекцый аб прыродных багаццях рэспублікі і іх ахове.

Той, хто наведвае музей, выносіць з

сабой новыя веды, пачуццё прыгожага, пранікаецца яшчэ большай любвію да свайго зямлі, да Радзімы. Аб гэтым сведчаць шматлікія запісы ў кнізе водгукаў. Людзі дзякуюць Беларускаму ўраду, што «ў цэнтры Мінска ёсць такі дзіўны азіс Беларускай прыроды» (Група ленинградцаў).

«Мы горача дзякуем арганізатарам Дзяржаўнага музея БССР за добрае афармленне аддзела прыроды, агляд якога даў нам задавальненне і выклікаў яшчэ большую любвію да роднай Беларусі і яе прыроды», — запісала настаўніца са Стаўбцаў.

«Жыву ў Беларусі, бясконца люблю яе. Але па-сапраўднаму зразумець і ацаніць яе багаці і веліч дапамог музей. Асаблівае ўражанне пакідае аддзел прыроды. Якое багацце! Дзякуй людзям, якія змаглі так добра вывучыць яе і паказаць» (Ляццецкая).

«Наведанне музея, азнаямленне з яго экспанатамі дапамагае глыбей пазнаць разнастайнасць і багацце Беларускай прыроды. Матэрыялы музея прывіваюць любвію да роднага краю, свайго Радзімы, вучаць бачыць прыгожае вакол нас. Вялікае дзякуй супрацоўнікам музея за ўсё, што паказана тут. Матэрыялы музея ўяўляюць вялікую каштоўнасць для вучоных, педагогаў, навучэнцаў, лектараў, дапамагаюць лепш пазнаць прыроду Беларусі» (Кавалькоў, г. Клецк).

«Аддзел прыроды ў музеі невялікі, але вельмі выразны і эмацыянальны. Для выхавання школьнікаў — незаменны, і менавіта ў такой падачы. Ніякі школьныя куткі прыроды не можа выклікаць таго ўражання, якое робіць сапраўдны музей» (настаўніца з Мінска).

«Кожны раз, прыходзячы ў музей, мы пазнаём усё больш і больш прыгажосць, багацце і гісторыю нашай роднай Беларусі. Асабліва падабаюцца экспазіцыі аддзела прыроды. Як будучыя леснікі мы будзем змагацца за захаванне нашых лясоў, іх птушак і звяроў». (Студэнты факультэта лясной гаспадаркі БТІ).

Я магла б прывесці яшчэ шмат такіх запісаў. І ўсе яны гавораць аб тым, што людзі, прайшоўшы па залах аддзела прыроды, выносяць у сэрцах надзвычай глыбокія пачуцці любві і павагі да прыроды, да нашага краю. Але ёсць сярод гэтых запісаў і такія, якія, на наш погляд, заслугоўваюць асаблівай увагі, прымушаюць задумацца.

«Аддзел выдатны. Але трэба расшыраць яго плошчу, бо многае засталася па-за рамкамі экспазіцыі» (турысты з Запарожжа).

«Трэба больш шырока паказаць раздзелы па ахове прыроды». (Студэнты III курса геафака БДУ імя У. І. Леніна).

«Музей не толькі паказвае, але і вучыць. Таму трэба рабіць такія экспазіцыі, з якіх было б відаць, як ахоўваць лес, хто прыносіць яму шкоду. Трэба паказваць удзел чалавека ў жыцці лесу, яго карыснасць і шкодную дзейнасць. І так у адносінах да іншых элементаў прыроды — звяроў, рэк, глебы, раслін і г. д.» (Настаўніца-пенсіянерка Парыкава).

«Хацелася б, каб у музеі былі экспанаты ўсіх дрэў, якія растуць у БССР». (Настаўніца Кузняцова).

«Пажадана павялічыць колькасць глебавых разрэзаў. Наяўныя не адлюстроўваюць разнастайнасці глебавага покрыва Беларусі». (Старшы навуковы супрацоўнік БелНДІ глебазнаўства і аграхіміі Лісіца).

Думкі і пажаданні гэтай групы наведвальнікаў найбольш выразна выказалі студэнты Беларускага політэхнічнага інстытута Гупаловіч і Рагачоў: «Мы хочам, каб музей быў больш умяшчальны для экспанатаў прыроды». Беларускіх студэнтаў падтрымлівае Вайціцкі з Масквы.

І гэта сапраўды так. Наш аддзел займае плошчу 294 квадратныя метры. Вышыня залаў 2,68 метра. Вядома, на такой плошчы і ў такіх залах мы не можам паказаць усю разнастайнасць расліннага і жывёльнага свету Беларусі. Ёсць і іншыя нязручнасці ў нашай рабоце. Але мы не скардзімся на іх. Калі гаварыць вобразна, то мы зараз перараслі вопратку, якую атрымалі ў пачатку 60-х гадоў, і цяпер трэба думаць пра іншую. Словам, у Беларусі даўно наспеў час стварыць музей прыроды. Стварыць так, як яны створаны ў рэспубліках Прыбалтыкі, Сярэдняй Азіі, Закаўказзя, на Украіне. Украіна, напрыклад, мае два музеі прыроды — у Кіеве і Львове. Ва Узбекістане таксама два — у Ташкенце і Намангане. У краіне дзве-тры рэспублікі, якія не маюць музеяў прыроды. І даводзіцца толькі шкадаваць, што мы ў гэтым пытанні не адносімся да ліку перадавых.

Стварэнне музея прыроды БССР — гэта клопат, як мне здаецца, перш за ўсё Беларускага таварыства аховы прыроды. І вельмі добра, што таварыства падало ўжо такую ініцыятыву: IV з'езд яго, які адбыўся сёлета, запісаў у свайго пастанове аб неабходнасці хадайніцтва з гэтым пытаннем перад адпаведнымі дзяржаўнымі органамі.

База для стварэння музея прыроды ў рэспубліцы ёсць. Фонды толькі нашага аддзела дастаткова вялікія. У нас ёсць добрыя калекцыі розных звяроў, птушак, насякомых, горных парод і мінералаў, гербарыі і іншае. Так, толькі з чучалаў, якія захоўваюцца ў фондах, мы маглі б зрабіць цікавыя і вялікія біягрупы «Дзікі», «Ласі», «Алені», «Зайцы», «Танец журавоў», «Такаванае турохтанаў», «Буслы», «Выдры». У існуючыя экспазіцыі з-за недахопу плошчы не ўключаны многія віды птушак, звяроў, паўзучоў і земнаводных, малюскаў, рыб. Натуральна, тое, што паказана ў залах аддзела, — гэта не ўсё. Да таго ж ёсць выдатныя калекцыі ў Акадэміі навук БССР, ва ўніверсітэце, інстытутах. І вось, калі ўсё гэта сабраць пад адным дахам, Беларусь будзе мець выдатны музей прыроды. Залогам таго, што ён можа быць на ўзроўні лепшых музеяў краіны, з'яўляецца багаты вопыт стварэння прыродна-гістарычных экспазіцый, які накоплен вучэбнымі і навуковымі ўстановамі Мінска, абласных і іншых гарадоў рэспублікі.

А. РЫБАЛЬЧАНКА,
галоўны заатэхнік Упраўлення пчальарства
МСГ БССР

У нашай рэспубліцы хуткімі тэмпамі адбываецца канцэнтрацыя і спецыялізацыя розных галін сельскай гаспадаркі. Ужо дзейнічаюць новыя спецыялізаваныя комплексы па вытворчасці прадуктаў жывёлагадоўлі, створаны сельскагаспадарчыя аб'яднанні калгасаў і саўгасаў на прамысловай аснове.

Самай буйной спецыялізаванай гаспадаркай па пчальарству з'яўляецца Брэсцкі пчолагадавальнік. На яго пасеках — звыш тысячы пчаліных сем'яў. На прамысловай аснове гадавальнік разводзіць пчаліных матак і пчолаадводкі мясцовай сярэдне-рускай пароды пчол, планавай для большасці раёнаў рэспублікі, а таксама дае мёд, воск і пропаліс, у якасці пабочнай прадукцыі — зерне, гародніну, фрукты і саламяныя падушкі (маты) для зімовага ўцяплення вуллёў.

Сваёй кармавой базы для пчол гадавальнік амаль не мае, і яго пасекі па 20—30 вуллёў раскіданы ў лясах Брэсцкага і Камянецкага раёнаў, на адлегласці сарака і больш кіламетраў ад цэнтральнай сядзібы.

З 1972 г. Брэсцкі пчолагадавальнік перайшоў на прагрэсіўную форму абслугоўвання пасек: за кожнымі двума пчалаводкамі замацавана па 300 асноўных пчаліных сем'яў, аўтамашына або трактар з прычэпам і матацыкл. Арганізуюцца планавыя перавозкі пасек на медазбор. Гадавое вытворчае заданне пасекі — 32 мядовыя адзінкі на адну пчаліную сям'ю. Маючы такое вытворчае заданне, у 1973 г. пчальары Брэсцкага пчолагадавальніка далі 8 тон таварнага мёду. На цэнтральнай сядзібе гадавальніка пасеку абслугоўваюць тры вопытныя пчальары. Тут праходзяць практыку навучэнцы Смілавіцкай аднагадовай школы пчальароў. Гэта пасека спецыялізуецца на вывадзе матак, а іншыя пасекі займаюцца вытворчасцю таварнага мёду і пчолаадводкаў у пакетах.

У Брэсцкім і Камянецкім раёнах ёсць магчымасці атрымаваць мёд. Ранняя вясной цвіце вярба, у канцы мая і на пачатку чэрвеня — крушына, маліна і лясное шматтраўе. На перыяд асноўнага медазбору калгасы і саўгасы сеюць для пчол грэчку і баркун. Значныя плошчы заняты канюшынай і іншымі культурамі, якія даюць нектар і пылок. І ўсё ж асноўны таварны мёд тут атрымаваць з верасу ў канцы сезона — жніўні і верасні.

Мясцовыя сярэдне-рускай пчолы, на якіх спецыялізуецца Брэсцкі гадавальнік, лепш за іншыя прыстасаваны да верасовага тыпу ношкі. Пры спрыяльных умовах надвор'я за дзень сям'я можа сабраць з верасу 6—7 кілаграмаў нектару. Апроч гэтага, сярэдне-рускай пчолы лепш за іншыя пераносяць зімоўку ў мясцовых умовах.

Для нашай рэспублікі штогод патрэбны некалькі дзесяткаў тысяч пчаліных сем'яў і матак гэтай пароды. Таму вельмі важна мясцовыя пчолы не толькі размнажаць, але і весці работу па паляпшэнню асноўных гаспадарчакарных адзнак гэтых пчол: медапрадуктыўнасці, зімаўстойлівасці, устойлівасці да гнілковых захворванняў.

Прынятая тэхналогія догляду пчол на Брэсцкім пчолагадавальніку выключае індывідуальныя аматарскія прыёмы: частыя агляды сем'яў, вылоўліванне матак у вуллях у роўную пару, расшырэнне гнёздаў сотамі або рамкамі са штучнай васкавінай. Усё зведзена да максімальнага спрашчэння гэтых работ. Да восені сіла сем'яў на пасевах выроўніваецца, папаўняюцца кармавыя запасы. У чэрвені ва ўсіх сем'ях заменяюцца мінулагадня маткі. Гэта дае магчымасць пчальарам пасля кантрольнай праверкі трох-чатырох сем'яў на адным пункце рабіць патрэбныя аперацыі ва ўсіх астатніх сем'ях без далейшай праверкі: фарміраваць адводкі для продажу, расшыраць гнёзды магазіннымі надстаўкамі, адбіраць мёд і г. д.

З узбуйненнем пасек на пчолагадавальніку вырасла прадукцыйнасць працы пчальароў — з 60 да 150 асноўных сем'яў на аднаго работніка пасекі. Сярэднегадавая вытворчасць прадукцыі на пчальара павялічылася на 6,4 умоўныя мядовыя адзінкі, у выніку сабекошт мёду знізіўся да 199 рублёў за 1 ц.

Узрасла і матэрыяльная зацікаўленасць пчальароў. Гэтыя паказчыкі ў бліжэйшыя гады мяркуюцца палепшыцца. Асабліва ўвага будзе звяртацца на далейшы рост прадукцыйнасці працы пчальароў, павелічэнне вытворчасці племянной таварнай прадукцыі мясцовых пчол — плодных матак і пчолаадводкаў у пакетах. Рэзервам у гэтых адносінах з'яўляецца яшчэ не выпрабаваны спосаб фарміравання для продажу паўтаракілаграмовых пчолаадводкаў у бяссотавых пакетах. Гэтым самым пчолагадавальнік у кароткі тэрмін зможа рэзка павялічыць забяспечанасць сотамі сем'яў на сваіх пасеках, падняць іх прадуктыўнасць. Для павелічэння памераў пасекі выгадна набываць сям'ю пчол у бяссотавым пакеце і пчальару-аматару. Выключана магчымасць пераносу на сотах пчаліных захворванняў. Ёсць магчымасці зліцца іх у адну буйную пасеку на базе ўжо створаных сельскагаспадарчых аб'яднанняў, у якіх 500—600 пчаліных сем'яў зможа абслугоўваць зьяно высокакваліфікаваных пчальароў.

Буйным прамысловым пасекам патрэбен транспарт для перавозкі сем'яў пчол на медазбор і для пераезду пчальароў пры абслугоўванні іх.

За аграномамі — кветкавы канвеер. За сезон пчаліная сям'я павінна сабраць з кветак і прынесці ў вулей не менш як 130 кілаграмаў нектару і 15—20 кілаграмаў пылку. У разліках пры арганізацыі кармавой базы для пчол гэтыя лічбы падвойваюць, таму што салодкія запасы меданосных угоддзяў па шэрагу прычын пчолы выкарыстоўваюць толькі напалавіну.

З узбуйненнем пчолагадоўчых ферм павялічваюцца патрабаванні і да заатэхнічнай службы. Раённы заатэхнік па пчальарству абавязан добра ведаць умовы медазбору зоны, якую ён абслугоўвае, правільна размяркоўваць пасекі на тэрыторыі па перыядах зацвіцання меданоснай расліннасці, забяспечваць паўнацэннае апыленне пчоламі плодовых насаджэнняў, гароднінных культур, канюшыны, грэчкі ў гаспадарках. Неабходна патрабаваць ад праўленняў гаспадарак пасеву спецыяльных меданосаў на бязношкавыя перыяды і ўводу ў кармавыя севазароты баркуну, люцэрны, белага канюшыны і рутвіцы.

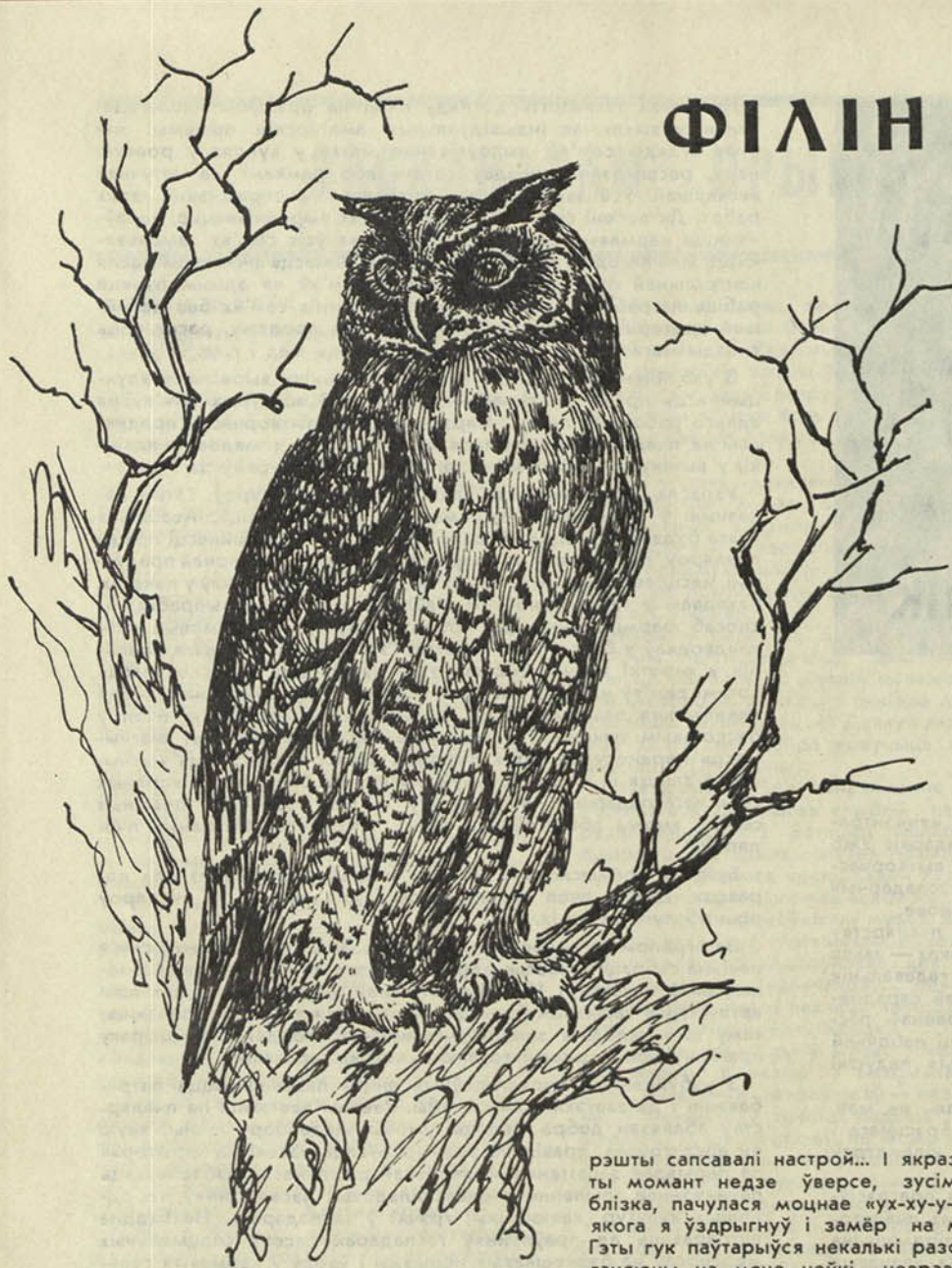
Калгасы і саўгасы, якія не маюць сваіх пасек для апылення энтамафільных культур, павінны арэндаваць пчол у іншых гаспадарках і плаціць ім за выкарыстанне адной сям'і згодна Распараджэння Савета Міністраў Беларускай ССР на наступных расцэнках: за апыленне грэчкі, гарчыцы, сланечніка, эспарцэту, баркуну — 10 рублёў; за апыленне гароднінных і плодова-ягадных культур — 15 рублёў; за апыленне насеннікаў канюшыны, люцэрны і сырадэлі — 20 рублёў.

Паміж заатэхнікамі па пчальарству і аграномам не павінна ўзнікаць супярэчнасцей па гэтых пытаннях. Пчолы — гарантыя ўраджаю энтамафільных культур — плоду, зерня, кармоў. Энтамафільных культур — гэта мёд. У цэлым — вялікая карысць народнай гаспадарцы.

Буйное прамысловае пчальарства патрабуе абавязковага вырашэння і такіх неадкладных пытанняў, як арганізацыя тыповых пасечных тэрыторый, механізацыя працаёмкіх работ на пасецы (адкачка і расфасоўванне мёду, перапрацоўка васковай сыравіны, пагрузка і разгрузка вуллёў), пераход на абслугоўванне пчаліных сем'яў у аднатыпных (шаснаццацірамячных шматкорпусных) вуллях, павелічэнне забеспячэння сотамі пчол (да 30 і 40 сотаў на сям'ю), расшырэнне матэрыяльнай базы пасек, павышэнне якасці падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў і значна лепшае заатэхнічнае і ветэрынарнае абслугоўванне пасек.

Вырашэнне ўсіх гэтых пытанняў, безумоўна, паспрыяе развіццю такой важнай і патрэбнай галіны сельскай гаспадаркі, як прамысловае пчальарства.

ФІЛІН

Быў пачатак ліпеня, і лугавіны сярэдняга цячэння Прыпяці стракацелі шматраўем, нападўняючы паветра кветкавым водарам. Там, дзе Гарынь з аднаго боку і Лань з другога ўпадаюць у гэтую прыгожую палескую раку, шмат старых рэчышчаў, азьярын і заток. На іх берагах растуць волаты-дубы, якія разам з вербняком і трыснягом утвараюць дзівосныя прыродныя лабірынты, дзе водзіцца шмат птушак. Я так захапіўся гэтым чароўным птушыным кутком, што не заўважыў, як пачало цягнуць, і зразумеў, што мне наўрад ці ўдасца дабрацца завідна да вёсачкі Дубенская, якая дала мне прытулак.

Пабіраючыся праз зараснікі заіленага вербняку, то ўплаў, то ўброд перасякаючы старыцы, я на нейкі момант завагаўся, ці правільна я выбраў кірунак і ці не заблудзіўся часам. З гэтай прычыны кожная перашкода на маім шляху выклікала пачуццё незадаволенасці. Не зусім мяне абрадаваў і стары забалочаны аleshнік з ледзь прыкметнай сцяжынкай, на якую я выйшаў. Аграмаддзе старых аleshын, цемра, ды яшчэ і дождж, не лічачы, што я не ведаў, куды ісці, да-

рэшты сапсавалі настрой... І якраз у гэты момант недзе ўверсе, зусім-зусім блізка, пачулася моцнае «ух-ху-у-у», ад якога я ўздрыгнуў і замёр на месцы. Гэты гук паўтарыўся некалькі разоў, наганяючы на мяне нейкі незразумелы страх. Сілуэт якойсьці вялікагаловой птушкі бяшумна пранёсся мне насустрач і... знік. Гэта быў філін.

Я ведаў, што «ўханне» філіна найчасцей за ўсё можна пачуць у першай палавіне красавіка—у шлюбны перыяд, і быў вельмі здзіўлены. Гэту з'яву можна было растлумачыць толькі тым, што першыя яйкі, адкладзеныя птушкай, недзе прапалі, і па гэтай прычыне працягваецца шлюбны перыяд і скончыцца тады, як з'явіцца новыя яйкі.

Назаўтра я вярнуўся на гэтае месца. Гэта быў невялікі лясны груд, на якім раслі вольхі і дубы.

Каля адзінаццаці гадзін раніцы, між птушынага шматгалосся я пачуў прыглушаны брэх дварняка, які даносіўся з... дрэва. Падышоўшы бліжэй, я ўбачыў, як мне здалася, старога начнога знаёмца. Усеўшыся на тоўстай галіне і прыціснуўшыся да ствала, філін сядзеў амаль вертыкальна і працягваў... брахаць. Ад гэтага пер'е на горле птушкі ўздрыгала і тапыралася. Філін паварочваў галаву то ўлева, то ўправа, то назад, але рабіў гэта вельмі марудна, і складвалася ўражанне, што гэта маруднасць—ад ляноты. Па баках галавы філіна тырчалі пучкі доўгіх

пер'яў, на брушцы выразна вылучаліся прадаўгаватыя бурый стракаціны.

Цяпер можна прызнацца, што гэтыя дзве сустрэчы з філінам у натуральных умовах—адзіныя ў маёй практыцы. І хаця пазней былі сабраны прамыя і ўскосныя звесткі пра жыццё гэтай птушкі, яны—на агульным узроўні пазнання птушак—здаваліся фрагментарнымі. Сустрэчы з філінам насілі зусім іншы характар і, прызнацца, не вельмі суцяшалі. Я, напрыклад, бачыў, як на адной сядзібе ў вёсцы Вікарэвічы, што на Століншчыне, філін вісеў... павешаны на кол. Клапатлівы гаспадар, здабыўшы філіна і ведаючы, што яго баяцца птушкі, павесіў на кол, каб адпалохваць «канаплянікаў» (так мясцовыя жыхары называюць вераб'ёў), якія «насядалі» на гарод, і рабіў—па яго разуменню—добраю справу. У мяне ж засталася пачуццё горычы ад таго, што дарэмна загублена такая прыгожая птушка, якая ў сучасны момант стала вялікай рэдкасцю.

Філін распаўсюджаны шырока: ён сустракаецца ў Еўропе, заходняй і цэнтральнай Азіі. У Беларусі ён здаўна быў паўнапраўным насельнікам лесу, даволі часта сустракаўся ў Белавежы, на Піншчыне і ў іншых раёнах рэспублікі. У выніку высечкі старых і гонкаствольных лясоў і адстрэлу птушак, якія ва ўсе часы лічыліся шкоднымі для гаспадаркі, іх колькасць значна паменшылася. У славутай Белавежы, дзе філіна як шкоднага драпежніка адстрэлівалі (на працягу 1888—1902 гадоў было адстрэляна 19 экзэмпляраў), філін не гняздзіцца. Рэдкі ён стаў і на Палессі—у Пінскім, Столінскім, Лельчыцкім і Любанскім раёнах, дзе яшчэ ў 1951—1952 гадах быў даволі звычайнай птушкай. Мала гэтых птушак і ў Бярэзінскім запаведніку. Гадоў пятнаццаць назад там былі здабыты маладыя птушаняты, аднак з 1957 года нам ужо ні разу не даводзілася чуць там пагрозлівае «ўханне» філіна.

Змяншэнне колькасці гэтых птушак у апошнія гады тлумачыцца ў значнай ступені тым, што філін заставаўся па-за законам, а яго знішчэнне (разам з іншымі драпежнымі птушкамі) заахвочвалася. Заахвочванне падмацоўвалася і кепскай славай філіна—славай ляснога разбойніка, які знішчаў карысных звяроў і птушак—малых і вялікіх. І сапраўды, філін корміцца млекакормячымі памерам ад зайца да мышы і птушкамі—ад глушца да крапіўніка. Адным словам, ловіць усё, што даступна і трапляецца яму на вочы прыцемкам і ўначы (а бачыць ён добра і ў цемры).

Аднак трэба памятаць, што эфект трагедыі, якія здараюцца ў лясках па віне філіна, яшчэ ніхто не падлічваў. У сучасных умовах, калі філін стаў рэдкай птушкай, неабходна ўсвядоміць, што шматлікі, хоць і не такі шкодны драпежнік, можа нанесці больш шкоды гаспадарцы, чым рэдкі і больш шкодны. Менавіта гэта я і меў на ўвазе, асмеліўшыся ўзяць «разбойную птушку» пад абарону, ахова якой у нашай рэспубліцы не з'яўляецца абсалютнай.

Як і іншыя птушкі, філін павінен жыць у нашых лясках заўсёды. Хаця б таму, што сімвалізуе стары пануры лес з яго «чарцямі» і «бабай-гой», якія таемна прыйшлі да нас з чароўных казак дзяцінства.

М. ДОЛЫК.

Некаторыя зарубежныя ідэолагі, спасылаючыся на меркаванні сваіх суайчыннікаў-вучоных, ва ўсіх непажаданых уздзеяннях навукова-тэхнічнага прагрэсу схільны абвінавачваць усё той жа прагрэс. Сацыяльная падаплека падобнай думкі відавочная. Якраз той выпадак, калі вынік прымаецца за прычыну.

Іменна навукова-тэхнічны прагрэс, асабліва ва ўмовах сацыялістычнай гаспадаркі, дапамагае пакончыць з безгаспадарчасцю, з бяздумным выкарыстаннем прыродных багаццяў. Вопыт па рацыянальнаму выкарыстанню драўніны на нашым прадпрыемстве — характэрны таму прыклад.

Бабруйскі ордэна Кастрычніцкай Рэвалюцыі фанера-дрэваапрацоўчы камбінат — адно з першых прадпрыемстваў, пабудаваных у гады першай пяцігодкі краіны. Цяпер гэта — галоўнае прадпрыемства, на базе якога створана Бабруйскае вытворчае дрэваапрацоўчае аб'яднанне. У састаў яго ўваходзяць бабруйскія мэблевая фабрыкі імя Халтурына і № 2, а таксама Рагачоўская, Магілёўская, і Жлобінская мэблевая фабрыкі. Кожная з іх спецыялізуецца на пэўным асартыменце прадукцыі. Мы выпускаем кухонныя і гасцінныя наборы, мяккую і медыцынскую мэблю, шафы, сталы і г. д.

На экспарт ідзе каля 30 працэнтаў драўнінна-валякністых пліт і каля 12 — фанеры. Ёсць у нас і свае майстры па чырвоному дрэву. Не падумаць толькі, што гэта — саматужнікі. Усе працэсы механізаваны і пастаўлены на канвеер.

Цяпер — аб галоўным. За апошнія дзесяць-пятнаццаць гадоў Бабруйскі камбінат без павелічэння завозу лесу змог павялічыць выхад гатовай прадукцыі, прыкладна, на 70 працэнтаў! Лічба гэта прымушае задумацца. Перш за ўсё напрошваецца пытанне: а колькі драўніны знікала амаль бяследна да гэтага часу?

Становішча моцна змянілася з увардэннем у строй цэха ДВП (драўнінна-валякністых пліт). Адходы піламатэрыялаў, розны друэ звоззяцца з усёй тэрыторыі, з кожнага цэха і на транспарцёрах падаюцца ў абсталяваны па апошняму слову тэхнікі аэргэгат. Друэ крышыцца на дробныя кавалачкі, насычваецца спецыяльным растворам, фармуецца, разразаецца на стандартныя кавалкі і трапляе ў камеру загартоўкі... Атрымліваецца выдатная трохміліметровая пліта, якая з

БЕРАГЧЫ ЗАЛАТЫ ФОНД ДРАЎНІНЫ

поспехам выкарыстоўваецца для задніх сценак шафаў, для абсталявання антрэсоляў і інш. Раней жа так званыя «шчэпкі» спальваліся на агні, альбо прадаваліся па мізэрнай цане насельніцтву. Між іншым, да 1965 года камбінат працаваў без прыбыткаў.

Восьмую пяцігодку калектыву завяршыў на два месяцы раней тэрмін і выпусціў звыш плана прадукцыі на 6,2 мільёна рублёў. Дзякуючы рацыяналізатарскім прапозовам рабочых і навукова-тэхнічных работнікаў эфектыўнасць вытворчасці вырасла на 646 тысяч рублёў.

Не ўсё давалася лёгка. Доўга «біліся» над драбнінай машынай. Серыйныя нас не задавальнялі, бо на камбінаце вымушаны былі спальваць 33 тыс. кубічных метраў драўніны.

Пасля ўпартых пошукаў была створана новая нажавая машына барабаннага тыпу з механізмам падачы і прыстасаваннем для сарціроўкі шчэпак. У выніку 75,6 працэнта шпона-рваніны (ёсць такі тэрмін) выкарыстоўваецца як паўторная тэхналагічная сыравіна.

Большага працэнта выкарыстання шпона-рваніны ў вытворчасці ДВП дасягнуць пакуль што нельга: перашкаджае бярозавая кара, якая ў працэсе вытворчасці абвугліваецца, усплывае на паверхню і кладзецца на пліты. Такая пліта не падаецца апрацоўцы на мэблевых фабрыках.

У апошнія гады, як мы ўжо адзначалі, апрацоўка круглага лесу застаецца на адным узроўні. З аднаго кубаметра ў 1972 годзе атрымлівалі 71, у 1965—41 рубель прыбытку.

Кэфіцыент комплекснага выкарыстан-

ня драўніны па камбінату складае 0,83 працэнта.

Крыху горш з выкарыстаннем адходаў на філіялах аб'яднання. Мяккія адходы (пілавінне, стружкі) і кавалкі (тарцы) утрымліваюць смалу, таму ў якасці тэхналагічнай сыравіны не выкарыстоўваюцца.

Але да якога высокага ўзроўню не была б даведзена тэхналогія, мы не павінны забываць, што запасы драўніны не бясконцыя. На дапамогу прыходзіць хімія. Камбінат вырабляе, напрыклад, шпону (тонкі паверхневы пласт) з сінтэтычных матэрыялаў. Знешне яе цяжка адрозніць ад фанераванай дэталі.

З Мінскім тэхналагічным інстытутам імя Кірава мы заключылі гаспадарчарозліковы дагавор па мадыфікацыі драўніны. На практыцы гэта азначае, што мяккагатунокая драўніна з поспехам замяняе цвёрдую. Асіна, скажам, замяняе дуб, лістоўніцу, клён, і яе можна выкарыстоўваць на паркет. Адапае дарагая транспарціроўка драўніны з Сібіры, зберагуцца і мясцовыя лясы.

Трэба прызнаць, што нягледзячы на шматлікія намаганні лесаводаў, гатунокаваць драўніны, што паступае на дрэваапрацоўчы прадпрыемстве, на жаль, не павышаецца. Хутчэй наадварот. Мала атрымліваем і спелага лесу. Вось чаму мы так упарта працуем над разнастайнымі замяняльнікамі натуральнага матэрыялу.

Ні адзін кубаметр драўніны не павінен знікаць з поля зроку. У мінулым годзе з адходаў аб'яднання атрымала прадукцыі на 1 мільён 100 тыс. рублёў. Сюды ўвайшлі скрынкі для пасылак, аптэчкі, кніжныя паліцы — усяго 30 назваў.

Зараз працуем над заменай дэфіцытных мэблевых нарыхтовак на клеявыя і гнуткаклеявыя дэталі і іншыя замяняльнікі з пластыку і металу; над больш поўным выкарыстаннем шпона ў вытворчасці ДВП і гідролізу, над удасканалваннем выпрацоўкі нарыхтовак для ўпакоўкі мэблі і г. д.

Мы — лесапрамыслоўцы. Але ў справе рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў трымаем кірунак на псіхалогію дбайнага гаспадары, а не спажывацтва. Навукова-тэхнічны прагрэс — лепшы сродак для дасягнення гэтай мэты.

Л. РЫШЧУК,
галоўны інжынер Бабруйскага дрэваапрацоўчага аб'яднання.

КАБ БАГАЦЕЛІ ЎГОДДЗІ

Пытаннімі аховы і рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў у Ельскім раёне займаюцца пастаянныя камісіі саветаў дэпутатаў працоўных усіх звёнаў і шматлікія аматары прыроды. У выніку аб'яднаных намаганняў павялічылася колькасць некаторых дзікіх жывёл.

Ельскае таварыства паляўнічых і рыбалоўаў налічвае звыш чатырохсот чалавек, аб'яднаных у дваццаць пярвічных калектываў. За імі замацавана 97,7 тыс. га ўгоддзяў. На тэрыторыі трох лясніцтваў размешчаны заказнік «Волаўскі».

Фармальна гаспадарамі ў сваіх угоддзях з'яўляюцца пярвічныя калектывы. На справе ж інакш. Маючы білет паляўнічага, можна паляваць і пад Лельчыцамі і пад Нароўляй. Ці трэба гаварыць, што такое становішча на руку браканьерам. А іх, на жаль, хапае. Адных незарэгістраваных стрэльбаў (колькі ўжо пра гэта гаворыцца) у нас — 376 штук! Гэта таксама спрыяе браканьерству. Так, у ліпені 1973 года І. М. Бурмееў прыцягваўся да крымінальнай адказнасці за незаконны адстрэл дзвюх кулі, але стрэльбу ў яго ніхто не адабраў і па сённяшні дзень.

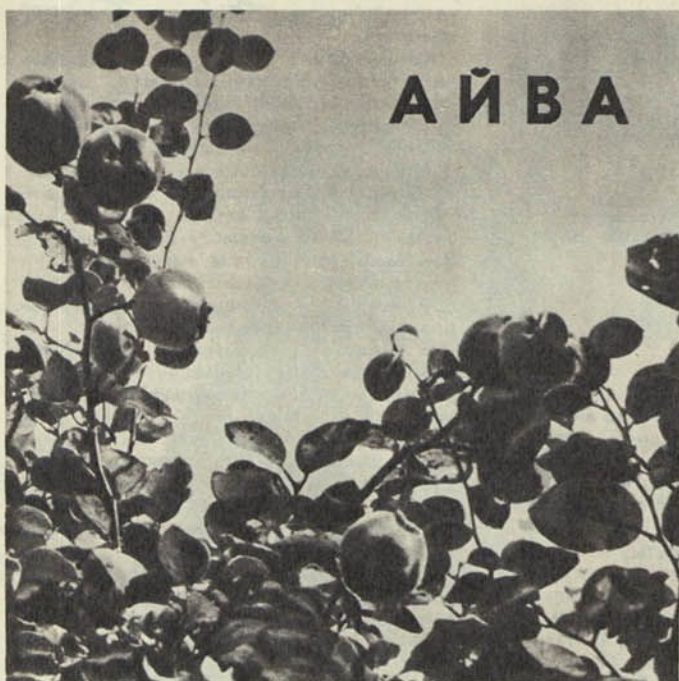
Дрэнна і тое, што перад пачаткам палявання не заў-

сёды праводзіцца інструктаж, што ў 1973 годзе органы лясной аховы і інспектары аховы прыроды ні выкрылі ні аднаго парушальніка Закона аб ахове прыроды. Шматлікія сігналы аб знішчэнні каштоўных жывёл застаюцца па-за ўвагаю гэтых служб. А мо яны супакойваюць сябе тым, што колькасць дзікоў, ласёў і баброў у раёне павялічылася? Затое менш стала глушчоў, цецэрнуоў, курапатак, мала казуль і зайцоў. Вельмі многа па розных прычынах гіне маладняку.

Той-сёй, пабываўшы на Палесці, гаворыць: «Вось дзе раскоша для палявання! Чаго там толькі няма...» Сапраўды, у нас шмат дзічыны. А павінна быць яшчэ больш. На 15 лютага 1973 года ў Ельскім раёне зарэгістраваны 134 ласі, 163 дзікі. Калі ведаць нашы прыродныя магчымасці, то лічы гэтыя не надта сучасныя. Колькасць буйных дзікіх жывёл у раёне без уліка рызыкі можна павялічыць у два разы. Каму пад сілу такое мерапрыемства? Самім паляўнічым, работнікам лясной і сельскай гаспадары, актыву таварыства БТАП, усім, хто любіць прыроду свайго краю і дбае пра яе.

У. БАНДАРЭНКА,
грамадскі інспектар па ахове прыроды.

Ельскі раён.

АЙВА

На тэрыторыі рэспублікі растуць айва звычайная і японская. Апошняя распаўсюджана больш шырока. Неабходна адзначыць, што ў Беларусі айву пачалі разводзіць нядаўна. Узрост самых старых дрэў каля трыццаці гадоў.

Гадавы прырост айвы японскай на поўдні Беларусі дасягае дваццаці двух сантыметраў. Лістапад — на пачатку трэцяй дэкады кастрычніка. Вельмі адчувальная айва да асенніх замарозкаў.

Пладаносіць айва японская пачынае на шостым годзе. Цвіце ў маі, плады даспяваюць у сярэдзіне верасня. На смак кіслыя, дробныя. Захоўваюцца доўга.

Айва звычайная яблыкападобнай формы ў садах Брэста сустракаецца даволі часта. Ва ўзросце 25 гадоў куст айвы (сем ствалоў, дыяметр крона тры метры), што расце на ўчастку Брэсцкай дыстанцыі ахоўны насаджэнняў, вырас у вышыню на 4 метры.

На вуліцы Асіпенкі расце айва штамбавай формы. На метравай вышыні ствол мае таўшчыню каля васьмі сантыметраў. Крона шарападобная і густая. Цвіце ў канцы мая. Кветкі буйныя, бледна-ружовыя. Да глебы не патрабавальная. Ва ўмовах Брэстчыны развіваецца на пясках і супесках.

Невялікія марозы айва звычайная пераносіць няблага, але, калі падбіраецца пад сорака — вымярзае, у першую чаргу крона.

Пладаносіць айва звычайная на два гады пазней японскай. Адзначым, што пры захоўванні 4—6 месяцаў смакавыя якасці пладоў (вага 130—200 грамаў) паляпшаюцца. Больш буйныя плады дае штамбавая форма.

Найлепш зарэкамендавала сябе айва звычайная грушападобнай формы. Плады вырастаюць да 350 грамаў, мякаць жаўтаватая, сакавітая. Кіслотнасць — 0,67%, сухіх рэчываў — 9,5%.

З 1963 года ў садзе Брэсцкага педінстытута праводзіцца доследы над 8 гатункамі айвы звычайнай. Выращаныя яны з сям'я, дасланага з розных куткоў краіны. Найбольш устойлівымі аказаліся «малдаўская», «кіравабадская» і «дзікая яблыкападобная». Усе кусты пладаносяць.

Вопыт брэсцкіх садоваў сведчыць: многія гатункі айвы звычайнай маюць поўнае права «на прапіску» ў паўднёва-заходняй частцы рэспублікі.

ЛЁС

ВОЗЕРА

ЧЫРВОНАГА

Схема комплекснага выкарыстання зямельных і водных рэсурсаў беларускага Палесся была складзена ў 1954 годзе. Асобныя пытанні яе дапрацоўваліся і ўдакладняліся пазней. Перад меліярацарамі паўсталі вялікія і важныя задачы: на шырокіх прасторах Палесся ажыццявіць асушэнне з такім разлікам, каб сельская гаспадарка атрымала ўрадлівыя землі, на якіх нават у самыя неспрыяльныя гады можна было б атрымліваць высокія ўраджаі. Улічаны былі і патрабаванні іншых галін народнай гаспадаркі — прамысловасці, лесаводства і іншых.

Меліярацыя не магла не закрануць і палескіх азёр. У большасці яны мелкаводныя. Уздоўж берагоў — шырокія палосы густых надводных і падводных зараснікаў. Свабоднымі застаюцца толькі цэнтральныя часткі азёр.

Схема комплекснага выкарыстання зямельных і водных рэсурсаў Палесся прадугледжвае меры для паляпшэння стану азёр. Важна не толькі захаваць прыродныя вадаёмы, але і папоўніць іх рэсурсы.

Прадугледжваецца перакід вады з аднаго вадазбору ў другі. Так, воды рэк Шчары і Мышанкі будуць накіраваны для ўвільгатнення зямель у вадазборах рэк Бобрыка і Ясельды. Гэта будзе дасягнута праз сістэму каналаў, якія пралягуць да азёр Выганаўскае і Бабровіцкае. Воды ракі Цны накіроўваюцца праз штучнае вадасховішча ў Ваўчанскую меліярацыйную сістэму, што размешчана ў басейне ракі Лань, а воды Ясельды — у Днепра-Бугскі канал. З ракі Днепр вада будзе падавацца помпамі ў Днепра-Брагінскае вадасховішча. Гэта няпоўны пералік воднагаспадарчых комплексаў, што будуць створаны пры ажыццяўленні схемы вялікай меліярацыі.

З часу зацвярджэння схемы комплекснага выкарыстання зямельных і водных рэсурсаў Беларусі мінула дваццаць гадоў. Пабудавана і эксплуатаецца Арэска-меліярацыйная сістэма, у склад якой уваходзіць Любанскае вадасховішча. На службу чалавеку пастаўлены Чырвонаслабодскае, Вілейскае, Мінскае, Асіповіцкае вадасховішчы. Будуецца вадасховішча на меліярацыйным аб'екце «Лактышы».

А ў якім жа стане прыродныя вадаёмы? Што зроблена для іх захавання? На жаль, на гэтае пытанне не даюць яснага адказу спецыялісты інстытута «Саюзгіпрамеліяводгас», на якіх ускладзена адказная місія «ўмяшчаць ў жыццё» палескіх азёр.

— Пытанне знаходзіцца ў стадыі вывучэння, — гаворыць галоўны інжынер інстытута т. Іванькін.

Амаль нічога не можа дадаць да гэтага і начальнік тэхнічнага ўпраўлення Галоўпалессесеводбуд т. Русовіч, спасылаючыся на тое, што праекціроўшчыкі не паспяваюць рыхтаваць дакументацыю.

Возера Чырвонае, што ў Жытквіцкім раёне, на многія кіламетры раскінулася сярод неабсяжных палескіх балот. Даўней яго называлі Князь-возера. З яго імем звязаны гераічныя справы партызан і асабліва легендарнага Сідара Каўпака. У гады вайны на лёд возера апускаліся савецкія самалёты з баявымі грузамі, забіралі параненых.

...Разам з вопытным краязнаўцам А. П. Гарбузам мы ідзем праз густыя зараснікі чароту. Антон Паўлавіч нетаропка разказвае:

— І страшнае і прыгожае возера ў буру. Цёмныя хвалі з шумам коцяцца на балоцісты бераг, падмінаюць пад сябе

СТО СТАРОНАК АБ ПРЫРОДЗЕ

Горацкая раённая газета «Ленінскі шлях» выпусціла 99 старонак на тэму «Чалавек і прырода». У соты раз прыродаахоўныя матэрыялы занялі не адну паласу, а ўвесь нумар. Выхад яго стаў своеасаблівым святам для ўсіх аматараў прыроды раёна.

Аб вартасці нумара, яго значэнні можна меркаваць па апублікаваных матэрыялах. Вось, напрыклад, артыкул старшыні прэзідыума раённага савета аховы прыроды А. Чванова «Зямля — наша багацце». На пераканаўчых прыкладах аўтар паказаў, як беражліва адносіцца да яе ў калгасах «Звязда» і «Запаветы Ільіча».

Чья заслуга ў выхадзе тых старонак?

Тры гады назад пры рэдакцыі газеты створан няштатны аддзел па ахове прыроды, ў які ўвайшлі актывісты прыродаахоўнай работы К. Вахонін, П. Лахаданаў, А. Лягчылаў, С. Бутрамева, А. Патапаў, Д. Новікаў і іншыя. Роля аддзела ў арганізацыі матэрыялаў, цікавых і разнастайных, надзвычай вялікая. На старонках «Чалавек і прырода» за гэты час змешчаны сотні артыкулаў, татак, карэспандэнцый, сатырычных і гумарыстычных матэрыялаў, фотаздымкаў, якія заклікаюць любіць і шанаваць прыроду.

Толькі за мінулы год старонка «Чалавек і прырода» выходзіла трыццаць ра-

зоў. Газета рэгулярна асвятляла раённы конкурс школ на лепшую работу па ахове прыроды, змяшчала матэрыялы аб рабоце пярвічных арганізацый таварыства аховы прыроды, школьных лясніцтваў.

Праз газету аматары прыроды дапамагаюць вырашаць важныя народнагаспадарчыя задачы. Напрыклад, у кастрычніку, на сесіі раённага Савета дэпутатаў працоўных абмяркоўвалася пытанне далейшага паляпшэння аховы прыроды. Факты аб незадавальняючым выкарыстанні зямлі, лесу, забруджванні вадаёмаў, ускрытыя ў апублікаваных матэрыялах, сталі тэмай сур'ёзнай размовы дэпутатаў. Сесія прыняла канкрэтную пастанову.

З дапамогай газеты ў раёне значна пашыраны актыўны аматараў прыроды. На прадпрыемствах, у калгасах, саўгасах, школах створана больш як сто пярвічных арганізацый таварыства аховы прыроды. Сіламі яго членаў праводзіцца разнастайная работа па ахове і памнажэнню багаццяў флоры і фауны. Арганізацыі таварыства наладжваюць чытанне лекцый, праводзяць тэматычныя вечары, выстаўкі.

А. СЯМЁНАУ,
адказны сакратар раённага савета таварыства аховы прыроды.

траву, чарот. Існуе легенда, што калісьці ў такую непагадзь у гэтых хвалях загінуў брат слуцкага князя, якому належала возера. З таго часу яго пачалі называць Князь-возера. Чырвоным назвалі пасля вайны.

Вось з шумам узляцела чародка дзікіх качак. Велічна над самай вадою праляцелі два лебедзі. Па словах Гарбуза, тут нярэдка ходзяць дзікі, казулі, іншы раз сустракаецца рысь...

Рэзкія крыкі чаек паведамляюць, што рыбацкая флатылія вяртаецца дамоў. Ад рыбака С. Богуша мы даведаліся, што ўловы небагатыя.

У чым жа справа? Чаму ж жамчужына Палесся не вельмі шчодрая на рыбу? Паглядзіце на карту, і вы ўбачыце, што ў возера не ўпадае ні адна буйная рака. Затое праз каналы аддае ў Пціч вельмі шмат вады. Раней «донарамі» возера былі балоты. Цяпер іх няма. На месцы балот каласуецца збажына. Гэта выдатна. Такое дасягненне стала магчыма толькі дзякуючы сацыялістычнай сістэме гаспадарання. Але, здзяйсняючы адну высакародную справу, меліяратарам трэба было б падумаць пра іншую, не менш высакародную — пра лёс возера. Пытанні, што датычаць буйнейшага вадаёма Палесся, дагэтуль не вырашаны.

Дрэнную паслугу аказвае Чырвонаму возеру рыбаг «Чырвоная зорка», які без усялякага рэгулявання забірае ў свае сажалкі з возера столькі вады, колькі яму патрэбна, а потым скідае яе ў Пціч, заталпляючы навакольныя лугі. Праектныя арганізацыі не даюць накіт гэтага ніякіх рэкамендацый.

Чырвонае — багатая кладоўка сапрапеляў, донных арганічных адкладанняў. Па падліках вучоных Інстытута торфу АН

БССР, іх запасы складаюць дзесяткі мільёнаў кубаметраў. Па сваіх якасцях сапрапель у шмат разоў каштоўней торфу і прыраўноўваецца да гною. Узяць з возера гэтае багацце, паставіць яго на службу земляробству — значыць атрымаць двойную выгаду: возера амаладзілася б, а гаспадаркі Жыткавіцкага, Калінкавіцкага, Лунінецкага, Салігорскага раёнаў атрымалі б каштоўнае ўгнаенне.

Меліяратарам Жыткавіцкага БМУ трэста «Калінкавічводбуд» даручылі весці здабычу сапрапеляў. БМУ прывезла тры земснарады, якія за чатыры гады ачыцілі... адзін гектар. Калі і далей сапрапель будзе здабывацца такімі ж тэмпамі, дык возера будзе ачышчана няхутка.

Не, гэта не вырашэнне праблемы. Патрэбны намаганні больш магутных арганізацый.

Пачынаецца будаўніцтва Свіслацка-Слуцкай воднай сістэмы. На думку вучоных і праекціроўшчыкаў, яна дапаможа добраўпарадкаваць горад Слуцк, папоўніць Салігорскае вадасховішча, арасіць тысячы гектараў лугоў і пашы. Вада па спецыяльным канале пойдзе ў Чырвонае возера. Гэта будзе адна з найбольш радыкальных мер комплекснага выкарыстання зямельных і водных рэсурсаў Палесся, аб якіх гаварылася ў пачатку артыкула. Трэсту «Калінкавічводбуд» неабходна ўзмацніць здабычу сапрапеляў з возера, закончыць ачыстку дна да пуску вялікай вады. Асушаючы балоты, трэба не забываць і пра лёс азёр. Праектныя арганізацыі і меліяратары павінны вырашаць праблему толькі пасля грунтоўнага яе вивучэння.

У. АЛЬГЕРЧЫК,
інжынер.

НАШ

КАЛЯНДАР

САДАВОДУ
АГАРОДНІКУ
КВЕТАВОДУ

ЛІСТАПАД

У САДЗЕ

Укрываюць штамбы маладых дрэў, каб іх не пашкодзілі грызуны. Пярэдычна праветрываюць сховішчы.

У АГАРОДЗЕ

Галоўнае, не прапусціць тэрмінаў пасеву на зіму. Рыхтуюць зямлю для вырошчвання гародніны зімою на падаконніках, а таксама для гародніннай і кветкавай расады. Зямля павінна захоўвацца ў тым месцы, дзе яна не прамерзне.

Каб не прамерзла кампостная зямля, яе ўкрываюць сухім лісцем, травой ці саломаю, зверху прысыпаюць любой зямлёю. Збіраюць попел і курыны памёт.

У КВЕТНІКУ

-Высяваюць насенне шматгадовых і аднагадовых кветак. Укрываюць ружы на зіму.

Пераносяць у памяшканне на зімовае захоўванне прасушаныя клубні вяргінь. Прасушваюць цыбуліны гладыёусаў, пасля іх ачышчаюць ад старых каранёў і пераносяць на зімовае захоўванне (пры тэмпературы 6—8°).

СНЕЖАНЬ

У САДЗЕ

Асноўныя работы закончаны. Пярэдычна правяраюць, як захоўваецца яблыкі зімніх сартоў.

У АГАРОДЗЕ

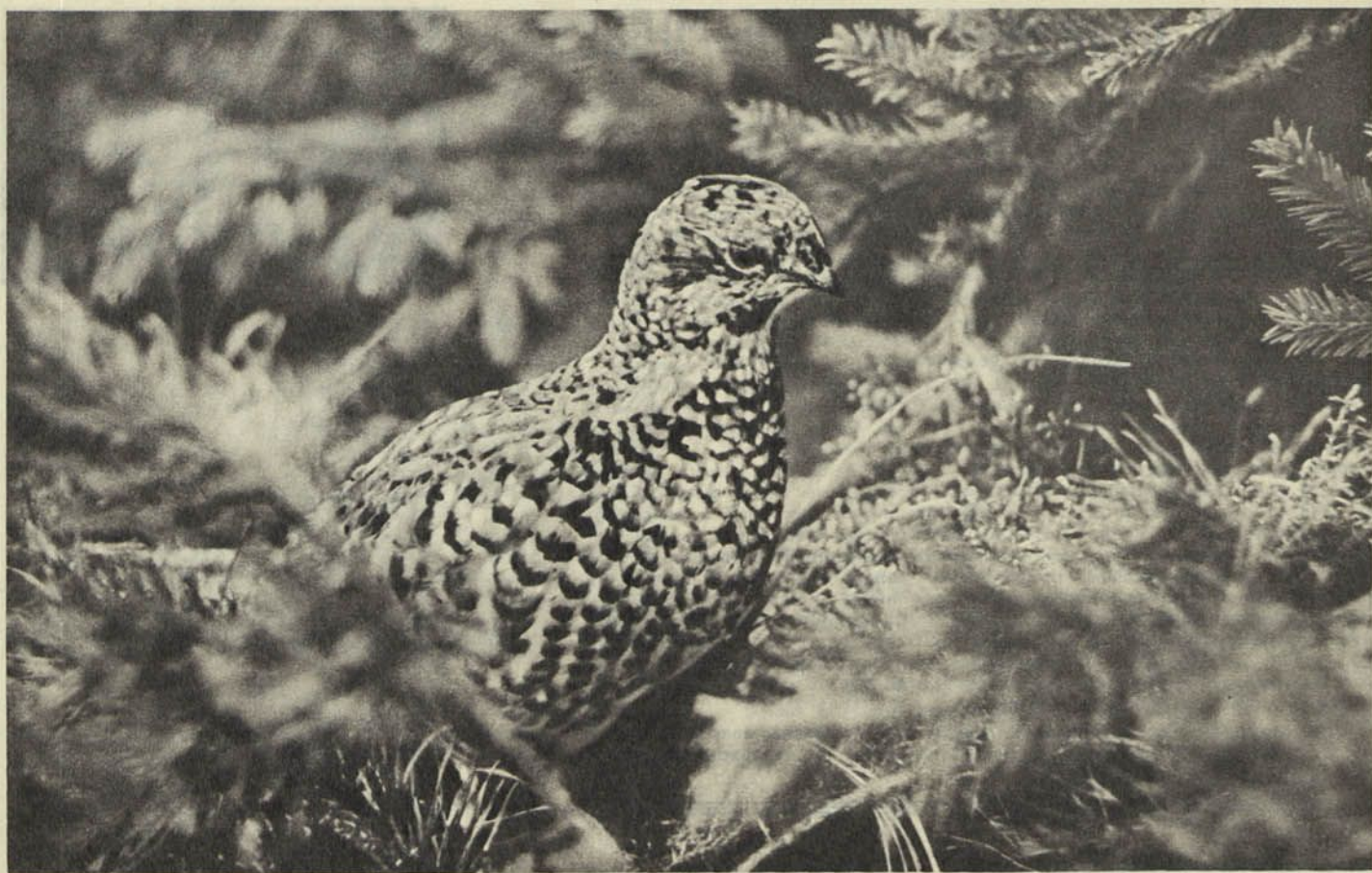
Свежую зелень можна мець і зімою, вырошчваючы яе ў скрынках на падаконніках. Час ад часу правяраюць, як захоўваецца гародніна, бульба.

У КВЕТНІКУ

Правяраюць, як захоўваецца клубні вяргінь, выдаляюць пашкоджаныя хваробамі.

Складаюць план пасадак на вясну наступнага года. Купляюць насенне.

Падсыпаюць снег на шматгадовыя і аднагадовыя кветкі, ружы. Калі снегу мала, іх прыкрываюць лісцем.

Рабчык

Янотападобны сабака

Фото М. Шарая

Департамент
Биологии
Им. З. И. Шанина

Яраслаў ПАРХУТА

СУСТРЭЧА

Нарэшце, я скінуў з плячэй зямны клопат, махнуў на ўсё рукою і прыехаў сюды. Глядзеў, як нараджаецца новы дзень, і адчуванне было такое, нібы сам нараджаўся нанова. Здавалася, вось-вось адбудзецца цуд: абноўлены, поўны нейкага ўнутранага цяпла, раптам вазьму і зраблю свой першы крок па зямлі. І рады быў, што не паўтару ранейшых памылак, што буду дабрэйшы, буду лепшы і да сябе, і да людзей...

Але да тае па-дзіцячы наіўнай радасці чамусьці паволі далучалася лёгкая, як ранішні туман, журба. Мо таму, што ведаў: не адбудзецца той цуд, і ты застанешся самім сабою, які быў, які ёсць...

У прыбярэжным чароце прачнуліся птушкі. На азёрную роўнядзь упала пара чыркоў. Аднекуль дэляцеў сіслны клёкат. А над возерам Сяляваю ў ранішнім сінім бяздонні купаліся і купаліся ластаўкі... І на сэрцы рабілася спакойна.

РУСАЛКА

Атабарыўся я не ў цэнтры прыазёрнага сяла, нават не ў дамку-церамку для заезных людзей, а ў канцавой хаце мясцовага каваля. Не на бойкім месцы стаяла яго хата, сяліба збягала ледзь не да самай вяды, і я быў рады, што займеў такое зручнае жытло. З гаспадаром бачыўся не часта, таму неяк само сабою сталася, што здружыўся з яго дачкою — пяцікласніцай Ганькай. Яна для мяне стала і гідам, і добрай дарадчыцай.

Мы кожную раніцу выцягвалі з падстрэшка вуды, ішлі на ўлюбёныя Ганьчыны мясціны і заміралі ў чаканні акунёў. Але ў той дзень чаплялася, як Ганька казалі, толькі адна матрасня. Капітана падчапіць не ўдавалася. А дзяўчынка, абхапіўшы рукамі калені, маўкліва, з надзеяй у вачах чакала і глядзела на паплаўкі.

Раптам Ганька падхапілася:

— Не ўловімі! — сказала яна. — Вецер усчаўся. Хадзем на Сухую Раку. Мо русалку пабачым...

І павяла мяне Ганька ад возера напразці ледзь прыкметнай сцяжынаю — спачатку балацінай, а потым і сухапутам, зарослым непрывабным драбняцом. Нарэшце, перасеклі гарцінец і апынуліся на даволі вялікай лугавіне, пасярод якой і ляжала віхлястая палоска ракі. Прайшлі яшчэ крыху берагам, і Ганька прыклала палец да вуснаў:

— Тутака...

Мы леглі над самым вірком і пачалі ўзірацца ў яго таямнічую глыбіню. Тады-сяды з-за аблокаў паказвалася сонца, прасвечвала той вірок, і было відаць, як там, ля пясчанага дна, ляніва снавалі цені. Іншы раз яны рабілі разварот, і дно нібы ўспыхвала і аддавала срэбрам. Язёў змянялі акуні, і тады Ганька, зачараваная ўбачаным, шаптала:

— Во дзе яны!.. І ўсе капітаны...

А русалкі ўсё не было і не было. Ці яна не паждала нам трапляць на вочы, ці адплыла куды-небудзь у суседні вірок, Ганька не ведала і таму лічыла сябе нібы вінаватай перада мною. Я адчуваў гэта, бачыў, як хмурыўся тварык дзяўчынкі, і думаў пра яе: бач, хацела раскрыць сваю таямніцу свету, а цяпер вось і перажывае.

Доўга яшчэ ляжала Ганька ў траве. Прылятаў аднекуль свежы ветрык, і берагавы аksamіт пераліваўся жывымі хвалямі. Мне здавалася ў такія хвіліны: побач са мною з распушчанымі льянянымі косамі не Ганька — русалка.

...Русалка плыла ў сваю дзівосную казку.

ДРЭВЫ І ЛЮДЗІ

Якое падабенства між імі!
Ёсць гонкія, як кажуць, ні сучка ні задзірынкі, нібы

выпеставаныя... Ёсць і так сабе... А ёсць і такія, што нібы ўвесь час нясуць на плячах сваіх нялёгкаю ношку жыцця...

Чамусьці да апошніх хілюся са шчырай павагай і заўсёды гатовы зняць шапку перад імі.

...Неяк давялося забрысці ў адзін з прыазёрных куткоў — у мясціну, дзе мясцовыя сяляне штогод спраўляюць святочныя гулянні. Стаяў на высокім беразе, глядзеў на вымытыя сонцам сосны і, прызнацца, адчуваў сябе, нібы на спектаклі, дзе і дэкарацыя, і думкі прылізаныя. Таму, можа, больш ніколі не хадзіў туды.

А калі адвяхоркам выпадала вольная часіна, ішоў да бярозы, што стаяла над самай кручай, над возерам, якраз насупраць саўгаснай канторы. Садзіўся крыху воддаль і моўчкі глядзеў на яе бог ведае чым і калі пакалечаны камель, на крывыя, вузлаватыя, з іржавым накіпам сухаватыя галіны. Часам на вяршаліну бярозы прылятала аднекуль зязюля і пачынала лічыць ёй гады.

Прыбегала сюды і Ганька. Нячутна падкрадалася да мяне і садзілася побач, абхапіўшы рукамі свае падрапаныя каленкі. А зязюля ўсё лічыла і лічыла...

У такія хвіліны Ганьчы, мабыць, таксама добра думалася. Ці мо ўспаміналіся расказы бацькі-партызана пра тое, даўняе, трывожнае, што некалі было на гэтай зямлі. Хто ведае... А калі на вулічных слухах запальвалася святло і ад помніка, што ўзвышаўся над брацкай магілай, да падножжа бярозы падаў трапяткі цень, мы падымаліся і моўчкі ішлі дадому.

На зямлю асцярожна апускалася чэрвеньская ноч...

ЛАСІХА

Ужо каторы дзень яе даймалі дварнякі. Спачатку гэта здавалася нібы забавай. Ну, забеглі, думала яна, у яе лясныя ўладанні, ну, скубанулі колькі разоў — і адчэпяцца. Але дзе там! Па дурной сваёй сабачай звычцы яны з кожнай хвілінай усё больш і больш насядалі на яе. Тады яна кінулася ў гушчар, спраставала лясным балотцам, абабегла бор — ды ўсё тое ж: дварнякі не адступалі.

А што калі падацца бліжэй да вёскі? Але і пасля гэтага «хатнія хулігань», ці то адчуўшы блізкае жытло, ці магчыму дапамогу, накінуліся на яе яшчэ з большым азартам. Зноў пабегла ў гушчар, спраставала балотца, зноў абабегла бор...

Хацелася піць. І стома, здавалася, вось-вось зваліць з ног. Але яна зноў і зноў кідалася па лесе то туды, то сюды.

Людзі выходзілі з хат, услухоўваліся ў той брэх, які то заціхаў, то зноў успыхваў з новай сілай, і паціскалі плячыма:

— І чаго б гэта?..

Толькі Арсен, вопытны вясковы паляўнічы, здагадаўся, што да чаго. Ён паслухаў залівісты брэх, што даносіла лясное рэха, і сказаў:

— Брананьеры. Асядлалі некага...

Узяў на ўсялякі выпадак стрэльбу і падаўся на той гоман. Калі апынуўся на лясной паляныцы, замёр, уражаны ўбачаным. Маладая ласіха стаяла на той паляныцы, укленьчышы, відаць, ушчэнт знясіленая, а ля яе завіхаліся ажно трое дварнякоў. Людзей не было. Дварнякі свавольнічалі адны. Прыгледзеўся. Не! Такіх у вёсцы няма. Значыць, прышлыя!

— Ах, вы!.. — крыкнуў Арсен. — Што ж гэта вы робіце?..

Толькі лясныя разбойнікі і вухам не павялі, а яшчэ больш пачалі даймаць сваю ахвяру. Тады Арсен не вытрымаў, ускінуў стрэльбу, выбраў крайняга і без шкадавання стрэліў. Потым яшчэ... Калі ўляглося рэха і стала ціха, ласіха паднялася з зямлі і, цяжка ступаючы, пайшла. Не ў лес, а да яго, Арсена. Арсен скочыў за сасну. Маўляў, усялякае можа быць, калі звер раз'юшаны. Але ласіха і не думала рабіць нічога благога чалавеку. Яна спакойна падышла да сасны, за якой стаяў Арсен, і спынілася побач з ім.

Паляўнічы глядзеў на ласіху і не верыў вачам сваім. Потым сказаў:

— Ну чаго ты, дурніца? Ідзі, куды табе трэба...

Доўга стаялі побач — чалавек і звер — і ніхто не адважваўся зрабіць першы крок. Потым Арсен рызыкнуў. Адышоўся крыху, азірнуўся і ўбачыў: за ім тупала ласіха.

Так і давяла яна чалавека да самай вёскі.

Нядаўна Арсен зноў убачыў на ўзлеску ля вёскі сваю ласіху. Яна спакойна паглядала ў яго бок і мірна карміла танканогое ласяня.

ПАМЯЦЬ

Воины заўсёды пакідалі пасля сябе нядобрыя сляды. Яшчэ і цяпер на нашай зямлі там-сям сустранеш руіны старажытных замкаў, якія не вытрымалі націску ворага і ўпалі да яго ног. Так і засталіся ляжаць маўклівымі сведкамі даўніх трагедый...

А людзі — не замкі, людзі выстаялі... Але ні тым, ні новым пакаленням ужо было не да тых замкаў. Іх турбаваў іншы клопат — больш сур'ёзны, больш складаны.

У тым прыазёрным краі таксама ёсць сляды далёкіх бітваў. Неяк мы з Ганькай грыбарылі. Пад вечар трапілі ў саснозы бор. Ішлі па ім, і на нашым шляху то тут, то там раптам вырасталі курганы. Адны — большыя, нібы пагоркі, другія — меншыя, у рост чалавека. Я пацікавіўся.

— Што гэта?

— Ат! — грэбліва адказала дзяўчынка. — Французы ляжаць... Дык вось яно што! Вось дзе знайшлі сваё апошняе прыстанішча няпрошаныя прыхадні! Вось дзе ляжаць, забытыя і людзьмі, і часам!.. І варта было ісці сюды!.. Іх нават ніхто добрым словам не ўспомніць за гэта...

— А там вунь магілка Макара-воіна! — у роздуме сказала Ганька і паказала рукою.

Мы прайшлі можа з паўварсты ад тых «французскіх гор», выбраліся на дарогу, што вілася між цяністых дрэў, і раптам я заўважыў за некалькі крокаў ад яе невялічкую, дагледжаную чыёйсьці рукою, магілку. Хто быў гэты Макар-воін? Якога роду-племени? Беларус? Рускі?.. Адно я ведаў: мужны быў чалавек... І ўдзячная памяць народная зберагла і данесла ажно да нашых дзён яго імя.

...Ганька назбірала лясных званочкаў і паклала на магілу Макара-воіна.

ГУСІ-ЛЕБЕДЗІ

Калі толькі-толькі ля плаўняў пачне гінуць лёд, яны першыя з'яўляюцца на возеры. Садзяцца адпачыць з дарогі і набрацца новых сіл, каб праз дзень-два зноў узняцца на крыло і падацца далей, да сваіх паўночных гняздоўяў.

— Гусі-лебедзі паляцелі! — чуецца тады то ў адным, то ў другім канцы вёскі. — Вясну панеслі!

Але гэты раз залётныя госці доўга не пакідалі свайго прыстанішча. Як упалі на праталіны, так і засталіся там. Да іх далучаліся новыя чароды, і ля тых плаўняў было ажно чорна. Стары Нупрэў выходзіў уранку з хаты, садзіўся на прызбу і ківаў галавою:

— Быць халоднай вясне...

А суседзі не давалі веры таму і пасмейваліся з дзедавага прагнозу:

— Цяплынь жа...

— А гусі? — спакойна адказваў Нупрэў і па-філасофску дадаваў: — Усё павінна ў сваёй каляіне стаяць...

Вясна, сапраўды, выдалася зацяжняя і халодная. Дажджлівае было і лета. І восень таксама не была падобна на восень... Дужа рана пацягнулі з поўначы назад і чароды гусей. І не садзіліся чамусьці ля тых плаўняў, а ўсё некуды спяшаліся і спяшаліся.

У адзін з такіх дзён я завітаў да дзеда Нупрэя. Ён сядзеў, як і тады, вясною, на прызбе і неспакойна паглядаў у неба. Я прывітаўся і пацікавіўся:

— А як наконт зімы, дзеду?

— Эт! — махнуў рукою Нупрэў. — Не кажы!.. Калі з каляіны сышоў, то па калдобінах ехаць прыйдзеца...

Цяпер я думаю: няўжо спраўдзяцца дзедавы словы?

Але пажывём — пабачым...

НА ДЗІКОУ

Яшчэ з вечара неба насупілася, пацяжэла і, нібы свінцовае, павісла над зямлёю. І пад раніцу нечакана ўдарыў марозік, выпаў снег і ўсё нібы памаладзела: і лес, што зялёнай сцяною падступаў да самага сяла, і хаты, і прысады ля іх — усё здавалася абноўленым, як на свята.

Кожны па-свойму радаваўся першаму снегу. Ганька — таму, што можна будзе нарэшце дастаць з гарышча лыжы, дзед Нупрэў — што не стане болей дакучаць раматус, Арсен — што пачынаецца самая цікавая пара: адстрэл дзікоў. Радаваўся і саўгасны электрарэваршчык Міхал — мясцовыя паляўнічыя прынялі яго ў сваю кагорту...

Яшчэ сніла свае незвычайныя сны Ганька, яшчэ варочаўся на печы стары Нупрэў, а гэтыя вечныя непаседы — паляўнічыя — ужо былі на нагах. Паперадзе ішоў Арсен і на правах старэйшага папярэджаў:

— Галоўнае, хлопцы, не мазаць... Бо з дзікам жарты благія...

Вось і тое ўрочышча, дзе яшчэ ўчора аблажылі некалькі дзікоў. Расставілі нумары і пачалі чакаць. Міхалу выпала не вельмі зручнае месца, а так сабе — някідная лагчынка з рэдкімі капічкамі лазняку. Ён і рады быў такому, і не рады. Але парадак ёсць парадак.

Мо з гадзіну нудзіўся на той лагчынец. Нарэшце, недзе там, у гушчары лесу, сабакі падалі голас, а потым усё наваколле напоўнілася залівістым брэхам.

— Прудзяць ужо! — здагадаўся Міхал.

Сабакі набліжаліся. Ужо можна было адрозніць іх галасы, як раптам гримнуў стрэл. Гэта было так нечакана, што Міхал не разабраўся — справа гэта гримнулі ці злева. Зрабіў крок ад сасонкі, каб аглядзець лагчыну, як заўважыў: чэша нехта напразткі, праз кустоўе, у яго бок, ажно снег курыць. Не паспеў ускінуць стрэльбу, як тое, вялізнае і чорнае, маланкаю кінулася пад ногі, падкінула ўгору і... некуды панесла.

Праз колькі часу на месца здарэння прыбеглі сябры. І замерлі ў здзіўленні: Міхал, бялейшы за той снег, расхрыстаны, але з пераможным выглядам, сядзеў на дзіку і еў сала з батонам...

Калі цяпер дзед Нупрэў запытаецца іншы раз у Міхала наконт яго паляўнічых спраў, той, не міргнуўшы вокам, адкажа:

— А б'ём патроху! І дзікоў, і таго ж зайца...

І хітравата жмурыцца... Нібы прыцэльваецца...

ЯК ПРАДАУЦА ШЧУПАК ПАВАЗІУ

— Яно-то, канечне, цікава з маім цэзкам адбылося... Дужа нават цікава... Ды скажу вам шчыра: не трэ было яму варон лавіць... А вось са мною здарылася леташняй вясной, дык здарылася! І не па маёй віне. Да гэтай пары сэрца ёкае, калі ўспомню...

Стаю, значыць, за прылаўкам у краме. А кліент не ідзе. Так, баба якая забяжыць солі ўхапіць, ці яшчэ чаго... Я на іх, прызнацца, і не крыўдаваў асабліва — на полі была няўпраўка, — але ўсё ж нудзіўся. А тут на маю бяду заходзіць Нупрэў і цікавіцца:

— Сядзіш, Міхалка?

— А што рабіць? — адказваю. — Сяджу!

— Ну, то сядзі, сядзі, — кажа ён. — Мо пад ляжачы камень і падцячэ вада...

— А што такое, дзеду? — пытаюся.

— А што такое, а што такое, — ледзь не закрычыць на мяне Нупрэў. — Людзі вунь шчупакоў цягаюць, а ты...

Прызнацца, гэтай грэшнай справай я таксама люблю пазабаўляцца ў вольную гадзіну. А тут не вытрымаў і да канца рабочага дня... Ухапіў сваю махалку і — на Сяляву. Адплыў мо з паўварсты і ану кідаць! Кідаю гэты самы спінінг, кідаю — а каб хоць што, каб хоць які паласацік прывязаўся! Думаю: купіў мяне Нупрэў! Сам ужо не можа, то другіх з тропу збівае...

Разважаю гэтак пра таго дзеда, як раптам мая блешня зачэпілася за нешта. Не пракруціць! А рваць жа не будзеш... Я — да тых карчоў, а мая лёска зусім у іншым кірунку...

Трымаю аберач сваю махалку і разважаю, што б такое прыдумаць, каб лепш было, як мая пласкадонка супраць ветру — плюх, плюх. Рушыла, значыць. Учапіўся мацней, а яна, халера, прэ, ажно пырскі ляцяць. Даперла да таго берага, зрабіла разварот і — зноў да гэтага. Я ўжо і сам быў не рады, што звязаўся з таёю рыбінаю, але трымаюся. А яна, не даходзячы да нашага берага, зноў разварнулася і раптам спынілася.

Здаволілася! Я — на вёслы, выскачыў на бераг, махалку тую на плечы — і бегма. І што вы думаеце? Вывалак! Прыбег зноў на тую мелізну і ледзь не самлеў. Шчупак! Ды які! Плаўнікі — як шуфлі. Вочы — як сподкі... Кракадзіл, адным словам... Дадому не нёс, валок тое бярвяно. Дваццаць дзевяць кілаграмаў завяжыў. Збыць нікому не мог. У Крупкі, у сталоўку, давялося ехаць...

...Цяпер крамнік не скардзіцца на сваіх кліентаў. Прыходзяць і многія можа дзеля таго, каб яшчэ раз пачуць тую цікавую гісторыю.

в. Прошыка,
Крупскі раён.

ГЛЯЦЫЯДЫСЛАКАЦЫІ—

УНІКАЛЬНЫЯ ПМНІКІ ПРЫРОДЫ

Што такое помнікі прыроды—растлумачваць не трэба. Гэта рэдкія расліны, буйныя валуны і цікавыя геалагічныя агаленні, славуць парк і непоўторныя ландшафты. У рэспубліцы ім прысвечана спецыяльная кніга «Помнікі прыроды Беларусі», выдадзеная ў 1970 годзе.

Беларускую зямлю ледавікі пакрывалі пяць разоў. У час пацяплення яны раставалі, пакідаючы пасля сябе пласты гліны, пяску, гравію, усейвалі палі валунамі. Здаралася, ледавік цалкам перакрываў плошчу нашай рэспублікі і нават запаўзаў далей на поўдзень. Але часцей ён спыняўся на нашай зямлі. Апошні з ледавікоў займаў тэрыторыю Беларускага Паазер'я яшчэ 20 тысяч гадоў назад.

Рухаючыся, ледавік прыкметна ўплываў на горныя пароды свайго ложа: змянаў іх і награвашчваў. Такія з'явы і называюць «гляцыядыслакацыяй» (у перакладзе з латыні—«зрушэнне пад уплывам лёду»). Каб уявіць характар ледавіковых эпох, геологі здаюна вывучаюць гляцыядыслакацыі. Асабліва шмат прац аб парушэннях, выкліканых ледавікамі, выдаецца ў Польшчы, ГДР, ФРГ, Нідэрландах, Канадзе. У апошнія гады падобныя даследаванні актыўна вядуцца ў Савецкім Саюзе.

Справа ў тым, што ў гляцыядыслакацыях, нібы ў старадаўнім летапісе, захоўваюцца звесткі аб мінулым Зямлі. Быў час, калі наш край, нібы Антарктыду, пакрываў магутны лёдавы панцыр.

У Беларусі гляцыядыслакацыі ёсць у Гродна, Росі, Дзятлаве, Бярозе, Іванаве, Дзяржынску, Салігорску, Бабруйску, Слаўгарадзе і ў іншых месцах. Асабліва часта яны сустракаюцца ў межах Беларускай грады. Ледавіковыя парушэнні заўважаюцца тут то ў форме пластоў, сабраных у «гармонік», то ў выглядзе вялізных горных парод, якія ледавік аднёс ад першапачатковага месца залягання.

Сарваныя ледавіком горныя глыбы называюць адарванцамі. Нярэдка яны маюць вялізныя памеры: даўжыня да 3 кіламетраў, шырыня сотні метраў, а таўшчыня да 150 метраў! Раней геологі не маглі растлумачыць прыроду перамяшчэння такіх вялізных глыб. Усё стала на сваё месца пасля расшыфроўкі гісторыі ледавіковых перыядаў.

Часта адарванцы выцягваюцца ў доўгія гірлянды на дзiesiąты кіламетраў, адлюстроўваючы тым самым становішча ледавіковых языкоў. Так з дапамогай гляцыядыслакацыі удаецца рэканструяваць важныя дэталі геалагічнага мінулага.

Пры вывучэнні мелавага адарванца ля пасёлка Рось вучоныя знайшлі сляды старадаўніх шахт, выкапаных каля 4—5 тысяч гадоў назад. Такія выпрацоўкі знойдзены ў СССР упершыню. «Гарнякі» каменнага веку шукалі тут звычайны крэмень, з якога ў той час вырабляліся амаль усе прылады працы.

Але не толькі гэтым каштоўным гляцыядыслакацыі. Ледавік нярэдка ўзнімаў маналіты з глыбін на паверхню, і гэтыя пароды залягаюць цяпер амаль пад нагамі. Геологі шукаюць і знаходзяць дастаўленыя ледавіком паклады мелу, гліны, пяску, даламітаў. Дастаткова сказаць, што на захадзе Беларусі ўсе месцанараджэнні мелу, якія інтэнсіўна распрацоўваюцца для вырабу цэменту, вапны і іншых будаўнічых матэрыялаў, абавязаны сваім з'яўленнем ледавіку.

Таму гляцыядыслакацыі і лічацца унікальнымі геалагічнымі помнікамі прыроды. Найбольш цікавыя з іх (у Ваўкавыскім і Свіслацкім раёнах) аднесены да ліку аб'ектаў, якія ахоўваюцца.

Э. ЛЯУКОУ,
кандыдат геолога-мінералагічных навук.

ЗАГАДКА ЖУРАВЕЦКАГА КАМЕНЯ

У рэдакцыю зайшоў малады чалавек.

— Ужо каторы год мяне хвалюе адна дзіўная загадка,— пачаў ён.— Ля вёскі Журавец Асіповіцкага раёна ляжыць камень, на якім вельмі выразна адціснуты лапы розных звяроў—мядзведзя, зайца, лісы, ваўка. Камень велічыней са стол. Паверхня яго роўная, і на ёй сляды выглядаюць, нібы на гліне пасля дажджу.

Валянцін Паўлавіч Трыбушэўскі, слесар аднаго з прадпрыемстваў Мінска, вырас у Жураўцы. Там і цяпер жыве яго бацька Павел Аляксандравіч Трыбушэўскі.

Загадка, безумоўна, цікавая. Якім чынам з'явіліся сляды на камені—адціснуты яны або выбіты чалавекам? Тады калі і для чаго гэта рабілася?

Каб пераканацца ў існа-

ванні загадкі, саджуся ў аўтобус Мінск—Бабруйск і адпраўляюся ў дарогу. Журавец знаходзіцца за 2,5 кіламетра ад вёскі Ясень, дзе робіць прыпынак аўтобус.

Дарога за Яснем вядзе праз культурныя сенажаці. Па пракладзеных канавах, штучным вадасховішчы, якое плешчацца ля самай дарогі, няцяжка здагадацца, што тут папрацавалі меліяратары.

А вось і Журавец. Да вёскі метраў трыста. Каб не траціць час на пошукі хаты Трыбушэўскага, а пасля і яго самога (летнім днём вясковы чалавек рэдка калі бывае дома), накіроўваюся да мужчыны, які непадалёк на беразе канавы падграбае сена. Мне пашанцавала: гэта і быў сам Павел Аляксандравіч. Ён працуе раманцёрам.

ЛОЕЎСКАЕ

Калі вы пад'язджалі да Лоева па цячэнню ракі, то, напэўна, згодзіцеся—малюнак адкрываецца запамінальны. Вышэй Днепр не такі прыгожы, а тут—ажно дух займае.

Толькі што скончылася левабярэжная дуброва, і перад намі адкрываецца прастора, поўная суцішанага святла і раздолля.

Далёка на гарызонце сінеюць пагоркі, якія ў блакітнай смуге здаюцца айсбергамі. Дзе-нідзе з-за купалаў зеляніны выглядаюць белыя дахі. Лоеў... Горд стаіць на высокай тэрасе правага берага. Яна—аголеная і нагадвае разрэзаны папалам гіганцкі пшанічны бохан. Здаля пясок, здаецца, дышае цяплом, пераліваецца жоўтым, чырванаватым, залаціста-белым колерам.

У канцы гарадскога парку, на спуску да Дняпра, знаходзіцца сусветна вядомае геалагічнае агаленне. Знаходзіцца яно ў па-

Знаёміся. Расказваю пра сустрэчу з Валянцінам у рэдакцыі.

— Правільна сын вам гаварыў,— пачаў Павел Аляксандравіч.

Ён успомніў гады свайго дзяцінства. Гэта было яшчэ перад калектывізацыяй. Жыхары Жураўца выказвалі шмат розных здагадак, адкуль узяліся сляды на камені. І з той прычыны, што не маглі прыйсці да адной думкі, кудысьці пісалі. Ці то вучоным, ці то ў рэдакцыю. Па пісьму прыезджала група людзей. Камень фатаграфавалі. Каля лесу, на захад ад вёскі, рабілі раскопкі і знайшлі старажытную сякеру.

Мне не цяпелася ўбачыць камень, і я папрасіў паказаць яго.

— Камень заўжды ляжаў вось тут, недалёка,— працягваў мой субяседнік,— а цяпер ён вунь у той кучы.

У мяне імгненна з'явілася пачуццё, быццам штосьці згубіў. А Павел Аляксандравіч гаварыў:

— Два гады назад тут працавалі меліяратары, клалі дрэнаж і каменне сцягнулі да канавы.

Мы прыйшлі да груды валуноў. Высокая трава, дзядоўнік хавалі іх ад людскога вока.

— Здаецца, вось гэты,— пачаў прытоптаць траву Павел Аляксандравіч.

Аднак убачыць што-небудзь мы не змаглі: камень аказаўся павернуты «тварам» да зямлі.

Неўзабаве Павел Аляксандравіч прынёс лом, непадалёк знайшлі бярвяно, спрабавалі падважыць ці хоць павярнуць камень. Аднак нічога не атрымалася: даўнюю загадку жыхароў Жураўца меліяратары зрабілі яшчэ большай загадкай.

Камень, безумоўна, уяўляе вялікую цікавасць. Ён павінен быць зарэгістраваны як помнік прыроды. Але перш наперш яго трэба перавярнуць. Зрабіць гэта павінны тыя ж меліяратары.

І. КАВАЛЬ.

ГЕАЛАГІЧНАЕ АГАЛЕННЕ

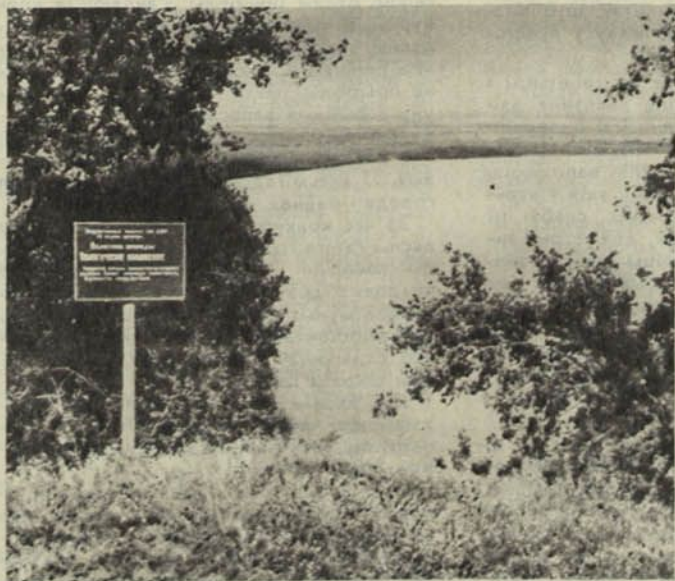
добным да катла паніжэнні шэра-бурай марэны.

Бераг настолькі пакручасты і ўздыблены, што сысці з яго па прамой немагчыма. Агаленне пакрыта травой. Таблічка на версе (лодкі ўнізе здаюцца маленькімі ночвамі) папярэджвае: помнік рэспубліканскага значэння, ахоўваецца дзяржавай. Тут жа — агароджа.

Геалагічныя агаленні як помнікі прыроды маюць не толькі навукова-пазнавальнае значэнне, але і практычнае. Агаленні дазваляюць нам непасрэдна, без удзелу тэхнікі, зазірнуць у патаемныя нетры Зямлі.

Большасць геалагічных помнікаў Беларусі — гэта агаленні самых маладых, чацвярцічных адкладанняў. Магутнасць іх дасягае трохсот метраў.

В. ДАШКЕВІЧ.
Фота М. Прымака

Генадзь КЛЯУКО

ЛАСТАЎКІ

Ластаўкі!
Вы сваімі нажнічкамі
Зразалі ўсё лета промні.
У пучкі вязалі,
Нізалі ў нізкі іх,
Насілі ў гняздо нястомна.
Я не шкадую,
Што пад акном маім
Ваша гняздо апусцела,
Што паляцелі
У краі незнаёмыя —
Наша цяпло несяце вы!

НАЧНОЕ НЕБА

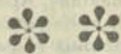
Ноччу сяўба залатая на небе —
Уроскід між хмараў разоркі.
Што за нябачны там
казачны сейбіт
Сее ў іх зерняты-зоркі?
Толькі й глядзеў бы, здаецца, угору,
Як, чорнае лісце зрываючы,
Падаюць,
падаюць,
падаюць зоры,
Пад месяцам выспяваючы.

ЛЕС ПЕРАД СНЕГАМ

Лес —
пілою дрывасака дужага:
Зуб'е ўгору — да хмар дастаць
І на коўдру для дрэўцаў прастуджаных
Пілавіння напілаваць.
Хвоі —
хмурай сцяной, здзічэлыя,
Змрок пад пахі ў цяпло залез...
Падаючы,
сняжынка белая
Перакрэсліла цёмны лес.

У ПУШЧЫ

Заблудным зайцам сцежка скача,
Бялюць вываратні-пні...
Я ў лесе чэпкім вокам бачу
Пад кожнай елкай капані.
І мне здаецца, не карэнні —
Рыпцэ настыла палазы,
І дзесьці там, у сутарэнні,
На санках едуць маразы.

КАФЕДРА НАБЫВАЕ ВОПЫТ

А. ПАЛАМАРЧУК,
доктар біялагічных навук;

Г. ПАЛАМАРЧУК,
кандыдат сельскагаспадарчых навук;

В. ХІЛЬКЕВІЧ,
старшы выкладчык

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт створан у 1969 годзе. Спецыялізацыя па батаніцы пачала ажыццяўляцца на год пазней.

Пачынаючы з трэцяга курса, студэнты-батанікі праходзяць практыку ў Прыпяцкім ландшафтна-гідралагічным запаведніку. Свае назіранні і даследы яны афармляюць у курсавыя і дыпломныя работы.

З 1971 года наша кафедра сумесна з кафедрай заалогіі ўдзельнічае ў вырашэнні праблемы «Стацыянарныя даследаванні біягеаэназаў Прыпяцкага запаведніка».

Кожны студэнт-практыкант мае сваю тэму даследаванняў, але ажыццяўляюцца яны звычайна па пяць-шэсць чалавек, што диктуецца пытаннямі аховы працы (вялікая тэрыторыя, шмат цяжкадступных мясцін). Акрамя таго, групавая сістэма выпрацоўвае калектывізм, узаемавыручку. Юнакі і дзяўчаты вывучаюць флору лясоў, лугоў і балот. Асабліваю ўвагу звяртаюць на рэдкія і каштоўныя расліны, на тыпы біягеаэназаў і іх геабатанічнае вывучэнне.

Адны студэнты вывучаюць лекавыя расліны, імхі і лішайнікі, другія — лугі, водарасці эфемерных вадаёмаў, трэція — дынаміку фітамасы разнастайных фітаэназаў запаведніка. Набыўшы пэўныя веды і навыкі, практыканты з захапленнем удзельнічалі ў стварэнні ўніверсітэцкіх прыродаахоўных экспазіцый: «Рэдкія віды раслін Палесся», «Трутавыя грыбы», «Водарасці Прыпяцкага запаведніка» і інш.

У пастанове ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшаму ўдасканальванню вышэйшай адукацыі ў краіне» (1973 г.) указваецца на сувязь навучання з вытворчай практыкай як на адну з вядучых форм павышэння якасці падрыхтоўкі высокаадукаваных спецыялістаў. Вытворчая практыка — адзін з самых адказных момантаў у фарміраванні спецыялістаў. Таму мы прыцягваем да кіраўніцтва ёю найбольш падрыхтаваных выкладчыкаў кафедры.

Прыпяцкі запаведнік — выдатнае месца для правядзення практычных заняткаў. Але мы лічым, што самы высокі клас практыкі — батанічныя экспедыцыі. Не выпадкова, што ўсе славетныя батанікі — Вавілаў, Крашэннікаў, Камароў і іншыя былі падарожнікамі.

У апошнія гады кафедра пастаянна арганізоўвае экспедыцыі па вывучэнню дзікарослых ягаднікаў і лекавых раслін. Экспедыцыі, звычайна, складаюцца з кіраўніка і трох-чатырох студэнтаў. За два з

палавінай месяцы практыкі яны паспяваюць абысці 6—10 раёнаў Гомельшчыны. У паходзе выяўляюцца фітаэназы, якія заслугоўваюць аховы на правах заказніка ці рэзервата, месца знаходжання рэліктаў, намячаюцца тыя ці іншыя прыродаахоўныя мерапрыемствы і г. д.

Практыка ў запаведніку на трэцім курсе і экспедыцыі — на чацвёртым дазваляюць рыхтаваць удумлівых батанікаў-даследчыкаў, якім не давядзецца ламаць галаву, як і чым зацікавіць сваіх вучняў у школе.

Экспедыцыі маюць і пазнавальнае значэнне. Напрыклад, лясы Рагачоўскага і Чачэрскага лясгасаў па рэльефу, глебе і запасу вільгаці адрозніваюцца ад лясоў Лельчыцкага і Петрыкаўскага лясгасаў. Гэтая розніца адбілася і на фларыстычным саставе, што было заўважана і знайшло адлюстраванне ў работах дыпломнікаў.

Паходы знаёмяць з багаццем і прыгажосцю роднага краю, яго гераічным мінулым, плёнам працы сённяшніх дзён. З вялікай павагай наведлі студэнты і выкладчыкі помнікі баявой і працоўнай славы ў гарадах Рагачова, Петрыкаве, Ельску. Удзельнікі экспедыцый наглядна пераконваюцца ў тым, як дзейнасць чалавека (хуткая індустрыялізацыя гарадоў, узнікненне новых галін гаспадаркі, у прыватнасці, нафтавай, меліярацый, інтэнсіўны выпуск жывёлы і г. д.) мяняе аблічча Палесся. Убачанае лішні раз пераконвае моладзь у неабходнасці правядзення шырокага комплексу прыродаахоўных мерапрыемстваў.

Асноўныя прыродаахоўныя веды студэнты набываюць у час навучальнага працэсу. Яно і зразумела. Узяць, напрыклад, курс лекцый «Генетыка з асновамі селекцыі». Тут асабліва ўвага звяртаецца на поліплоідныя формы раслін і іх прадуктыўнасць. На характэрных прыкладах студэнтам тлумачыцца неабходнасць аховы сусветнага генафонду раслін і жывёл.

У час правядзення заняткаў па курсах «Уводзіны ў біялогію», «Геабатаніка», «Ахова батанічных аб'ектаў і помнікаў прыроды» падкрэсліваецца важная роля відаў як састаўных элементаў, што вызначаюць кругазварот рэчываў у прыродзе.

У адпаведных лекцыях па генетыцы і селекцыі падкрэсліваецца значэнне дзікарослых відаў для будучай і цяперашняй селекцыі. Справа ў тым, што многія суродзічы культурных раслін валодаюць такімі біялагічнымі якасцямі, якія ў культурных гатунках адзначаны слаба ці зусім адсутнічаюць. Так, для атрымання новых гатункаў пшаніцы вялікае значэнне пры міжвідавых скрываўваннях мае пырнік шызы з яго марозаўстойлівасцю, імунітэтам да грыбковых захворванняў, багатым утрыманнем бялку ў зярнятах. Прыклад гэты — яскравае сведчанне таго, як дбайна трэба адносіцца да генафонду дзікарослых раслін.

Пры разглядзе мутагеннай зменлівасці студэнтам указваецца на выключную ролю раслін у захаванні здароўя людзей. Размова вядзецца аб должнасці раслін накопліваць некаторыя шкодныя і нават мутагенныя рэчывы. Напрыклад, прэпараты ДДТ, гексахларан і іншыя, якія,

трапіўшы ў арганізм чалавека, могуць парушыць спадчынасць.

На чацвёртым курсе вывучаюцца спецыяльныя курсы «Геаграфія раслін» і «Ахова батанічных аб'ектаў».

У заключэнне батанічнай спецыялізацыі чытаюцца курсы па балотазнаўству і лугазнаўству, што ва ўмовах Палесся асабліва мэтазгодна. Ёсць спецыяльныя курсы «Дэндралогія». Нам пашанцавала: пад бокам унікальнага парку адпачынку імя Луначарскага. Карыснаю інфармацыю даюць курсы «Мікалогія» і «Брыялогія». У іх падкрэсліваецца значэнне імхоў і грыбоў у біягеаэназе, якія жыццёва неабходны для ўсяго Палескага рэгіёна.

На кафедры дзейнічае гурток НСТ, рэгулярна выпускаецца бюлетэнь «Батанік» з адпаведным фотамантажом. На пасяджэннях НСТ заслухоўваюцца паведамленні студэнтаў і вынікі іх даследаванняў, якія носяць прыродаахоўны характар. Многія студэнты праводзяць гуртаркі з насельніцтвам, аказваюць дапамогу абласному краязнаўчаму музею.

У друку калі-нікалі ставіцца пытанне: а ці не мала адведзена ў нашых ВНУ гадзін на курс аховы прыроды? Урэшце, справа не ў колькасці гадзін. Пospех залежыць ад таго, наколькі поўна і арганічна пытанні і праблемы аховы прыроды ўваходзяць ва ўсе дысцыпліны і прадметы, якія належыць вывучаць студэнтам.

ЛЕПШЫЯ Ў РАЁНЕ

Пры ўсіх сярэдніх і васьмігадовых школах горада Ваўкавыска і Ваўкавыскага раёна створаны пярвічныя арганізацыі Беларускага таварыства аховы прыроды. Членамі юнацкіх секцый гэтых пярвічных арганізацый з'яўляюцца звыш 10 тысяч вучняў. Работа кіруе метадычны савет раённай арганізацыі БАП, старшыней якога з'яўляецца член прэзідыума райсавета, старшы інспектар Ваўкавыскага райана Мікалай Аляксандравіч Тамацын.

Адной з форм работы з юнацтвам у галіне аховы прыроды з'яўляюцца курсы. У чэрвені гэтага года былі падведзены вынікі рэспубліканскага конкурсу «На лепшую арганізацыю работы па ахове прыроды, павелічэнне карыснай фауны і рыбных запасаў» у школах Беларускай ССР.

У конкурсе прыняло ўдзел 46 пачатковых, 17 васьмігадовых і 17 сярэдніх школ горада і раёна.

За час конкурсу (з восені мінулага да вясны гэтага года) юныя аматары прыроды пасадзілі 14350 дэкаратывных і 568 плодовых дрэў, 4520 плодовых і 7165 дэкаратывных кустоў. Стварылі 23 алеі, для вырошчвання плодовых і дэкаратывных саджанцаў на плошчы 1,9 га заклалі пры школах гадавальнікі.

Для аховы і догляду зялёных насаджэнняў і кветак створана 170 «зялёных» патрулёў, у якіх прымае ўдзел 1760 вучняў.

Пры школах раёна абсталювана 60 куткоў па ахове прыроды, якія пераважна папаўняюцца літаратурай і рознымі нагляднымі матэрыяламі на прыродаахоўныя тэмы. Абсталювана 80 стэндаў. Нала-

джан выпуск насценных газет, прысвечаных пытанням аховы прыроды.

У Краснасельскай сярэдняй школе (кіраўнік настаўнік біялогіі, член райсавета Ірына Лук'янаўна Трафімовіч) створана юнацкая секцыя аматараў прыроды, членамі якой з'яўляюцца вучні першых—восьмых класаў. Дзейнічаюць «зялёны» і «блакітны» патрулі.

Усе вучні гэтай школы прымалі актыўны ўдзел у азеляненні прышкольнага ўчастка, вуліц і двароў пасёлка Краснасельскі. За зялёнымі насаджэннямі і кветнікамі наладжаны догляд. У школьным гадавальніку і цяпліцах вырошчваюцца саджанцы дрэў і кустоў — бяроз, клёнаў, белаў і жоўтай акацыі (пасаджаны бярозавы гай, азелянёна вуліца Школьная), вырашчана 200 вазонаў пакаёвых кветак, 3000 чаранкоў традыскандзіі, 200 кустоў калаў і вялікая колькасць кветкавай расады.

У школе праводзіліся Дзень птушак і Тыдзень лесу (зроблена 30 кармушак і 125 шпакоўняў), тэматычныя вечары, чыталіся лекцыі. Створаны куток прыроды.

Журы конкурсу прызнала адной з лепшых і Ваўкавыскую сярэднюю школу № 4. Старшынёй бюро пярвічнай арганізацыі школы з'яўляецца біёлаг Худзіна. Юнацкая секцыя пярвічнай арганізацыі налічвае 720 членаў. За час правядзення конкурсу юнаты гэтай школы пасадзілі 150 дэкарэтыўных дрэў, з кустоў спірэі рабіналісцевай зрабілі алею, заклалі гадавальнік, дзе вырастлі 110 саджанцаў каштанаў і 200 саджанцаў рабіны. Азелянілі спартыўную пляцоўку і часткова — вуліцу Кастрычніцкую. Для стварэння жывой агароджы вырошчываецца шыпына, на якой будуць зроблены прышчэпкі садовых руж. За кожным дэзорам «зялёнага» патруля замацаваны пэўныя аб'екты — часткі вуліц, сквераў, паркаў, двароў і г. д. На замацаваных аб'ектах вучні садзяць дэкарэтыўныя дрэвы, кусты і кветкі, даглядаюць іх.

Журы адзначыла таксама Дыхнавіцкую васьмігадовую школу, дзе пярвічную арганізацыю аховы прыроды ўзначальвае дырэктар школы біёлаг Міхаіл Уладзіміравіч Анулін. У верасні 1963 г. на базе юнацкай секцыі ў гэтай школе было створана школьнае лясніцтва, за якім Ваўкавыскі лясгас замацаваў 460 га лесу. Дастаткова сказаць, што за час існавання школьнага лясніцтва юныя лесаводы пасадзілі 37 га лесу. Увесну 1974 года было пасаджана 5 га лесакультур, з іх 4 га дубу. Ад захламлення ачышчлі 192 га лясной плошчы, сабралі 5 тон шышак сасны, 25 кілаграмаў насення жоўтай акацыі, 17 кілаграмаў насення ліпы. Азелянілі прышкольны ўчастак і дарогу, па якой ходзяць у школу.

Многія юныя лесаводы, скончыўшы школу, паступаюць у Полацкі лясны тэхнікум на спецыяльнасць лесавода. А тыя, хто выбірае іншую прафесію, на ўсё жыццё застаюцца вернымі сябрамі лесу.

Сёлета пераможцамі гэтага конкурсу прызнаны тры школы. Хочэцца выказаць спадзяванне, што ў будучым такіх школ будзе яшчэ больш.

Ф. СУШКЕВІЧ,
адказны сакратар райсавета Ваўкавыскай арганізацыі БТАП.

ШПАКІ НА ЗІМОЎЦЫ

Непрыкметна мінае лета, надыходзіць восень, а там і зіма.

Птушак, якія застаюцца ў нас на зіму, я падкармливаю з дзяцінства. Якіх толькі птушак не бывае на маіх кармушках! Гэта і сінічкі, і снегіры, і шчыглы, і горліцы, і, вядома, мітуслівыя вераб'і. Прылятаюць часам і гракі. Назіраць за імі адна асапада.

Я згадваю мінулую зіму. Была яна незвычайная, цёплая. У студзені амаль не было марозу, снежных заносаў, і асноўнымі наведвальнікамі птушых сталовых сталі... шпакі. Гэта з'ява нязвычайная для нашай мясцовасці. Мне і раней даводзілася зімою бачыць у садзе адзінак шпакоў, але ў гэтым годзе — я маю на ўвазе зіму — іх было надзвычай многа. Начуюць яны ў галлі густой елкі, якая расце пад акном маёй кватэры. Гэта — серабрыстая стогадовая елка. У ёй знаходзяць прытулак студзёнай зімой усе птушкі. Летам на ёй гнездзяцца горліцы, а для сініч і шпакоў я зрабіла штучныя гнёзды.

Кожную раніцу птушкі вялікай «шматнацыянальнай» сям'ёй «садзяцца за стол» і пачынаюць снедаць. Шпакі — непераборлівыя: ядуць усё, што падаецца, але асабліва любяць белы хлеб, сала, фарш, кашу (ячную і пшонную), цёртую моркву. Трэба сказаць, што паводзяць яны сябе за сталом дрэнна. Ніякага выхавання, ніякага паняцця пра этыкет: вырываюць адзін у аднаго ежу з дзюбак, дужэйшы крыўдзіць слабейшага, ніякай увагі «жанчынам». І пачынаюць паводзіць сябе больш прыстойна толькі тады, калі пад'ядуць. Такія ўнутрыўдавыя сутычкі не бываюць ні ў сініч, ні ў горліч.

Шпакі ахвотна падбіраюць харчовыя адкіды з зямлі, шчыпаюць зеляніну, дастаючы яе з-пад снегу. Есці збіраюцца часта: праз гадзіну, а то і паўгадзіны, голасна гукаючы адзін аднаму, каб збіраліся да стала. А калі прыгрэе сонца, яны паводзяць сябе зусім па-вяснаму: купаюцца ў лужынах, чысцяцца, усаджваюцца побач на антэнах і спяваюць — весела і пераліўна.

г. Гродна.

А. РЖЭУСКАЯ.

ВАВЁРЧЫНА СВІТА

Снег перастаў ісці пад самую раніцу. Дрэвы былі такія белыя, што боязна было дакрануцца да іх. Здавалася, снег асыплецца з яловых лапак і прападзе непаўторная прыгажосць: сплужэнне блакітнаватага, хрусткага снегу і жывой зеляніны хвоі.

Праз якую паўгадзіну сабакі ўзлялі след. І мы пачулі нізкі стогн трубаца «оў...оў...оў» і тонкі, падобны на энк, лямант флейты «ай, ай, ай, ай».

— Лісіца! — адразу сцямілі мы і кінуліся да сцяжынак і прасек, дзе магла прабегчы ліса.

Я выбраў сабе куст ядлоўцу ля самай сцежкі. Стаў за яго. Перада мной быў мапады, але ўжо высокі ельнік, а зрэдку ў ім бялелі бярозы. Пакуль я ўладкоўваўся, абтоптаючы снег, каб ён не рыпеў, было ўсё ціха, толькі сабакі ледзь чутна падавалі голас. Хвіліны праз тры на елцы, якая была непадалёк ад мяне, варухнулася лапіна. Варухнулася і пругка загойдалася: на галіну скокнула вавёрка. Адразу ж аднекуль узяліся шэсць ці сем сініч. Яны круціліся вакол вавёркі. А тая, зусім супакоіўшыся, сарвала шышку і пачала спрытна лушчыць. Сініцы, мусіць, гэтага і чакалі: падляталі амаль да самай мордачкі вавёркі і нешта з вясёлым піскам на ляту хапалі. Зварок злаваўся, незадаволена бурчэў, а калі сініцы вельмі ўжо насядалі, то, выпусціўшы шышку з лап, кідаўся на іх. А птушкам тое і трэба было: яны апускаліся каля расцярэбленай шышкі і дзяўблі. Не паспее вавёрка сарваць другую шышку і разгрызці яе, як сініцы з'яўляюцца зноў, папіскаючы, нібы патрабуючы новую порцыю смалістых зярнят.

Зацікаўлены, я падышоў бліжэй. Вавёрка прыціхла на некаторы час, зніклі і сініцы. А потым усё паўтарылася.

...Сабакі, між тым, былі дзесьці побач. Вунь яны ўжо замільгали між заснежаных ялін. Дзе ж лісіца? У гэты час пачуўся сігнал збірацца, і я крануўся з месца. Вавёрка адразу скокнула амаль на самую вяршаліну елкі, потым — на другую, трэцюю... Сініцы паляцелі за сваёй карміцелькай. Яны былі падобны ў гэтую хвіліну на яе світу.

Сабраўшыся, хлопцы прайшлі па слядах лісіцы. Яны прывялі туды, дзе я зрабіў засаду, але вавёрка адцягнула маю ўвагу, і ліса, заўважыўшы мяне, збочыла.

Хлопцы не казалі ні слова, але ў іхніх вачах быў дакор. Я не шкадаваў: не кожны раз і не кожнаму даводзіцца бачыць вавёрку са свайтай сініч, што кормяцца за яе кошт.

У. САМАХВАЛУ.

БЕЛАРУСКАЯ САЛОМКА

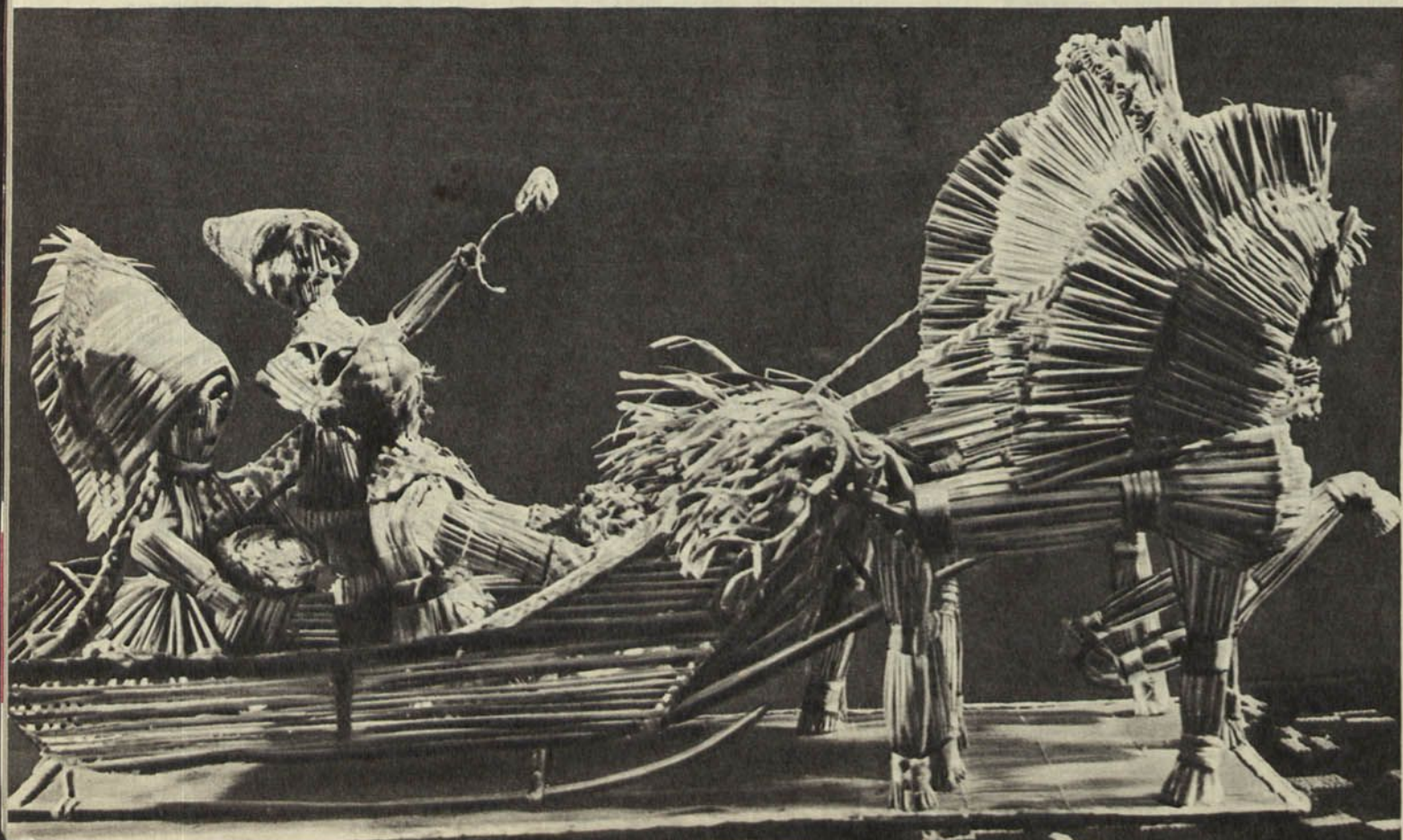
Разнастайныя прыродныя матэрыялы: дрэва, гліна, бяроза здаўн служылі асновай для развіцця народнай творчасці. Падручны матэрыял дыктаваў формы, мастацкае вырашэнне многіх вырабаў. Вякамі складаліся традыцыі. Хто не чуў, напрыклад, пра сліцкія паясы! Акрамя майстроў па ткацтву, рэспубліка славіцца і сваімі ганчарамі, разбярамі па дрэву.

Пачэснае месца сярод народных умельцаў займаюць майстры па саломцы. Гэта—вельмі тонкае майстэрства. Яно патрабуе ад чалавека карпатлівай і ўдумлівай працы. Трэба ўмець падабраць салому, своечасова падрыхтаваць яе. Потым выбіраецца сюжэт, кампазіцыя, якія б не супярэчылі фактурнаму матэрыялу.

Здарылася так, што нейкі час вырабамі з саломкі амаль ніхто не займаўся. Гадоў пятнаццаць назад пачаўся новы росквіт беларускай саломкі. Штуршок яму далі цудоўныя работы Веры Ільінічы Гаўрылюк з Брэста. Потым былі паслядоўнікі. Цяпер без мастацкіх рэчаў з саломкі і інкрустацыяў з яе не абыходзіцца ні адна выстаўка народных умельцаў. Узніклі свае «цэнтры»—у Брэсце, Гродна, Магілёве.

Чытачу мы прапануем работы Кацярыны Гаўрылаўны Арцёмненка. Яна кіруе цэхам Магілёўскай фабрыкі мастацкіх вырабаў. «Сакрэты» свае перадае моладзі.

А. КРАСІЧКАВА.

ЭКЗАМЕН ВЫТРИМАЛІ!

Сёлета ў семінары інструктараў лыжнага турызму прынялі ўдзел і турысты Беларусі. Маршрут падарожжа — Прыпалярны Урал — адзін з самых цяжкіх і маладаступных раёнаў краіны. Зімой тут моцныя маразы, бураны. Нават у сакавіку мороз дасягае 45—50 градусаў.

На станцыі Касью за 1900 кіламетраў ад Масквы нас сустрае сонечная сакавіцкая раніца. Апошнія пісьмы, тэлеграмы дамоў, і мы ўваходзім у казачны свет зімовай тайгі. Крыштальна чысты — сняжынка да сняжынкі — снег, кашлатыя ў іней елкі і лістоўніцы. Бярозы сваёй беллю спрачаюцца са снегамым покрывам, а над галавою ў бледна-блакітным небе нетаропка коціцца аранжавы круг сонца.

Першапачатковае захапленне хутка змяняецца клопатамі. Канчаткова падганяем мацаванне лыж, лямкі рукакоў. Пасля поўдня з'яўляюцца хмары. Снег мякчэе, на лыжах — падліп, ад яго не выратаўвае самая хітрая камбінацыя лыжных мазяў.

Першая начоўка. Абавязкі размеркаваны яшчэ ў цягніку, таму застаецца толькі пракантраляваць іх выкананне. Увечары на «вялікім савеце» выпрацоўваем тактыку барацьбы з падліпам. Ідзя прастая: раней уставаць.

Пачаліся працоўныя дні. Інакш не навеш паход па даліне ракі Касью. На недахоп снегу не скардзімся: тры дні назад прайшла група, але лыжні ўжо не відаць. Праз некалькі дзён выпрацаўваўся аптымальны рытм хадзьбы і адпачынку. Ды і плечы менш ныюць.

Даліна Касью, шырокая, з мноствам рукавоў і астраўкоў. Неўзабаве паказаліся каменныя шокі берагоў.

Надвор'е не пясціць. Снег, вецер. Толькі ўдзень на дзве-тры гадзіны выгляне сонца ды зачырванее паласа захаду. Узлятаюць белыя палярныя курапаткі. Сяды-тады выскачываюць заяц, ліса. Пра іншых насельнікаў гавораць шматлікія сляды.

Усё бліжэй спіны горных хрыбтоў. Непадалёк ад вяршыні Манарагі ўпершыню

сустракаем турысцкую групу. Ленінградцы. Ідуць дамоў. Як заўсёды, песні, абмен значкамі і пажаданнямі добрага надвор'я. Незвычайнае месца сустрачы. На правым беразе ля лукавіны ракі стаіць на кручы хатка — своеасаблівы помнік мастаку Аляксыяўскаму, які загінуў ля Манарагі. Далей нам дапамагае лыжня ленынградцаў. Вечарэе, і мы вырашаем хутчэй знайсці месца для начоўкі. На схіле ўбачылі вогнішча, пакінутыя дровы і лапнік пад палаткі.

На раніцу запланаваны адпачынак і выхад ля Манарагі. Але завая перакрэслівае нашы планы. У белай імгле патанулі горы. З інструктарам Ю. Міхіным робім разведку паходу да перавала. Нават у лесе кожны крок даводзіцца адваёўваць у барацьбе з завірухай. Снег слепіць вочы.

Ля перавала завая яшчэ больш лютае. Калі вецер мяняе кірунак і дзьме ў спіну, ідзем на маленькую хітрасць — пускаем па ветры кавалкі паперы. Там, дзе яны знікаюць, — край снежнага грэбня, які мы імкнемся абысці. Ля ног з'яўляюцца доўгія шчыліны, і мы вымушаны вяртацца. Ніякіх прыкмет лыжні ўжо не знаходзім. Арыентуемся па кампасу ды па паху, якое паказвае, што палаткі недзе побач. Непрыкметна згусціўся змрок. Крыўдна — недзе за сотні метраў таварышы, цяпло, а мы, мокрыя і стомленыя, блукаем, правальваючыся ў снезе. Лагер знайшлі чудам: лыжы ўзаткнуліся ў тэнт палаткі.

Раніцою сядзім на рукаках і чакаем. Толькі палешае надвор'е — і ў дарогу. 12 гадзін. Наперадзе відзён падыход да перавала. Пераход павінен заняць каля дзвюх гадзін.

Зноў за спінаю вырастае цёмная заслона завірухі. Ідзем напрасткі. Упіраемся ў марэнную граду. Калі снегапад і вецер трохі сціхаюць, вакол паўстаюць чорныя бастыёны скал. Адпраўляем у разведку добраахвотнікаў.

Спраба спусціцца траверсам налева беспаспяхова. Вяртаемся на зыходны пункт, і тут налятае такі зарад снегу, што

з цяжкасцю ўтрымліваемся за выступы скал. Пра тое, каб ісці ўсёй групай, не можа быць і размовы. Добра, што на кампасе захаваўся першапачатковы азімут. У звязцы пачынаем спуск. Сваіго напарніка бачу зрэдку. Дзіўна, але выйшлі дакладна. І тэрмінова пачынаем капаць яму для палаткі, будаваць снегахвоўную сценку. Яма атрымалася даволі глыбокая, і ў адну палатку ўціскаюцца ўсё 16 чалавек. Сядзім шчыльна, адзін ля аднаго. Мокра, але не бяда — няма ветру. Над галавой надрываецца тэнт і, здаецца, вось-вось разляціцца на кавалкі.

Праз некалькі гадзін загрымелі лавіны. Але нас ахоўвае каменная града. Гул лавін не вельмі цешыць слых. А ўначы працянаем ад удушша. Тэнт прыціснуў нас зверху. З усіх бакоў мы сціснуты сценкамі шатра. Здагадацца няцяжка — засыпала.

Па чарзе адкопваем выхад. Марудна цягнецца час, і ноч нібы бясконца. Раніца дорыць нам сонца і паветра! Працуем з усіх сіл і, нарэшце, вырываемся са снежнай пасткі.

Перавал праходзім лёгка. У даліне завая не страшная.

Яшчэ пяць дзён паходу і — мы на станцыі рудніка Кожыма. Ззаду сотні кіламетраў таежнай лыжні. У Кожыме сустракаем некалькі груп з Масквы, Свядлоўска, Рыгі. Усім ім надоўга застанецца ў памяці тая завая. Масквічоў яна вярнула з апошніх 300 метраў уздыму на гару Народную. Смалянам паход чацвёртай катэгорыі цяжкасці абмежавала «тройка».

Паход па Прыпалярным Урале аказаўся добрай школай, суровым экзаменам фізічнай і маральнай падрыхтоўкі яго ўдзельнікаў.

Беларускія турысты з гонарам вытрымалі выпрабаванні.

Э. ЮНОУ,

кіраўнік рэспубліканскага семінара інструктараў лыжных падарожжаў.

ПРАПАНОЎВАЕМ МАРШРУТ

Падарожжа III катэгорыі складанасці. Раён — Палессе. Галоўныя пункты: з Мінска па чыгунцы (Баранавічы — Лунінец) да ст. Малькавічы, далей — возера Белае — Жыткавічы — воз. Чырвонае — Акцябрск, адсюль цягніком у Мінск. Працягласць маршруту — 223 кіламетры.

Кароткае апісанне: дарогі з пясчаным грун-

там, ісці даволі цяжка, трапляюцца лесараспрацоўкі, шматлікія меліярацыйныя каналы. Запасы прадуктаў можна папаўняць у вёсках. Неабходна памятаць, што пасля працяглых дажджоў поймы мясцовых рэчак становяцца непраходнымі. Таму варта мець хаця б адну гумавую лодку.

З ЧАГО СКЛАДАЕЦЦА РЭНТАБЕЛЬНАСЦЬ

НЕКАТОРЫЯ ВЫНІКІ ДЗЕЙНАСЦІ ПАЛЯЎНІЧЫХ
ГАСПАДАРАК БТПР У 1973 ГОДЗЕ

Прадуктыўнасць угоддзяў. Асноўным паказчыкам па вызначэнню ўзроўню вядзення паляўнічай гаспадаркі служыць прадуктыўнасць, ці выхад паляўнічай прадукцыі з адзінкі плошчы ўгоддзяў.

Прадуктыўнасць замацаваных за Таварыствам угоддзяў складаецца з прыбыткаў за здадзенае дзяржаве мяса, сумы за пушніну і кошту мяса ласёў і дзікоў, здабытых па спартыўных ліцэнзіях. У 1972 годзе 1000 га далі 64 рублі, у наступным — 77. А калі дадаць да гэтага кошт прадукцыі ў выглядзе зайцоў, вадаплаўнай і баравой дзічыны, здабытай паляўнічымі для ўласнага спажывання, то прадуктыўнасць угоддзяў павялічваецца ў два разы.

Па стану на 1 снежня за Таварыствам замацавана 16036 га ўгоддзяў, у тым ліку лясных 5925 га.

Біятэхнічныя мерапрыемствы. Праводзяцца з 1970 года, прыкладна, на шасці тысячах гектараў. Аб'ём іх з кожным годам павялічваецца. Ёсць і недахопы. Гомельскі і Брэсцкі аблсаветы зімой 1972-1973 гг. падкормку дзікіх жывёл належным чынам не арганізавалі. Ні адна група з нарыхтаванага корму поўнаасцю не была выкладзена. Як дадатнае можна адзначыць, што ў гаспадарках пачалі прыбліжаць захаванне кармоў непасрэдна да месцаў падкормкі. Гродзенскі і Гомельскі аблсаветы не выканалі план па будаўніцтву драўляных і земляных сховішчаў для зернеадходаў і сакавітай расліннасці.

Прадаж пушніны. Дзяржаўны план у цэлым па БТПР выкананы на 112 працэнтаў. Па аблсаветах: Брэсцкі — 70, Віцебскі — 114, Гомельскі — 121, Гродзенскі — 103, Магілёўскі — 117, Мінскі — 170 працэнтаў. Атрыманыя прыбыткі ў параўнанні з 1972 годам знізіліся на 42,3 тыс. рублёў. На Брэстчыне скарацілася здабыча вадзяных пацукоў, на Гомельшчыне — баброў. У першым выпадку прычына ў засушлівым леце і меліярацыі Пінскіх балот, у другім — зменшыўся ліміт. Паляўнічыя, як бачым, тут не вінаваты.

Здабыча дзікіх капытных. Ліміт на іх здабычу ў параўнанні з 1972 годам быў павялічаны адпаведна: ласёў — на 557 (31,8%), дзікоў — 955 (22,7%). Аднак і ў 1973 годзе, як і ў папярэднім сезоне, ліміт па адстрэлу не выкананы. Што датычыць ласёў, то тут недавыкарыстаны прамысловыя ліцэнзіі, а па здабычы дзікоў — прамысловыя і спартыўныя. Дзяржаўнае заданне па здачы мяса на экспарт Таварыства выканала: ласінага — на 134, дзіковага — 108 працэнтаў. Для гэтага выкарыстана 1876 ліцэнзій на здабычу ласёў і 1992 — дзікоў.

Неабходна заўважыць, што план забяспечан пры значным недастрэле ласёў (144). Адкуль жа тады браліся звышпланавыя цэнтнеры? Арганізацыі таварыства праводзілі, у асноўным, выбарачны адстрэл. На мушку бралі толькі буйных і моцных асобін. Што, безумоўна, робіць шкоду матачнаму пагалоўю.

Ніводнай арганізацыяй Таварыства, акрамя Магілёўскай, не выкананы інструкцыі і ўказанні Рэспубліканскага савета БТПР па здабычы ласёў па ўзроставых групах. Аднагодкаў здабыта ўсяго толькі 10 працэнтаў замест 20. А Мінскі гарадскі і Мінскі абласны саветы адстрэл аднагодкаў наогул не практыкавалі. З такім становішчам у будучым мірыцца нельга.

План па экспарту мяса дзікоў выкананы па Таварыству толькі дзякуючы значнаму перавыкананню задання Магілёўскім і Мінскім аблсаветамі. Нездавальняюча вялася здабыча дзікоў на экспарт паляўнічымі гаспадаркамі Гомельшчыны і Брэстчыны. Гомельскія паляўнічыя замесці планавых штомесячных 125 галоў адстрэльвалі 50—60, і толькі ў снежні гэта лічба паднялася да 100. Тым жа самым могуць «пахваліцца» і іх брэсцкія калегі.

Паправілі сваё становішча віцэбляне. Паказчыкі 1972 года яны перакрылі ўдвая, замест 58 галоў пачалі здабываць штомесяц па 125.

Завоз і рассяленне паляўнічай фауны. Такія мерапрыемствы праведзены толькі ў паляўнічых гаспадарках Мінскага абласнога савета. У 1973 годзе з Літвы прывезена 80 зайцоў-русакоў, а з Белаавежскай пушчы для ператрымкі ў вальеры — 50 еўрапейскіх аленяў.

Мінскі гарадскі і Віцебскі абласны саветы план па завозу і рассяленню аленяў не выканалі.

Аналіз суадносін выдаткаў і прыбыткаў паказвае, што толькі паляўнічыя гаспадаркі Брэсцкага абласнога і Мінскага гарадскога саветаў працавалі з «мінусам», астатнія — рэнтабельныя. У цэлым па Таварыству прыбыткі гаспадарак узрастаюць. Але відавочна і тое, што нявыкарыстаных рэзерваў яшчэ вельмі шмат. Наша агульная задача — пусціць іх на карысць лясной фауны.

Ю. СПІРЫДОНАЎ,
начальнік аддзела паляўнічай гаспадаркі
і рыбаловаства РАС БТПР.

КАЛІ ПАЛЯЎНІЧЫ ТРАПЛЯЕ Ў «МАЛАКО»

Штогод восенню паляўнічым брыгадам выдаюцца ліцэнзіі на адстрэл дзічыны. Такіх брыгад у раёнах бывае ад пяці да трынаццаці і нават больш. Кожная налічвае пяць-сем чалавек.

Члены брыгады — гэта людзі, якія актыўна ўдзельнічаюць у рабоце таварыства паляўнічых і рыбалоўцаў, не парушаюць правілаў паляўнічага статута і, зразумела, прыкладныя работнікі на вытворчасці. Здаецца, усё ўлічваецца. Паляванне павінна быць узорным.

Але не так адбываецца на справе. Многія з членаў брыгады становяцца ...браканьерамі. Скажы ім гэта ў вочы — пакрыўдзяцца. «Як гэта? У нас ліцэнзія, усё па закону...»

Спашлёмся на некаторыя прыклады. Значыць, брыгада на месцы. Некалькі чалавек становяцца ў засаду, а астатнія ідуць у загон. І вось ласі падняты. Ад загоншчыкаў яны накіроўваюцца прама на стралкоў. Не раз правяраная схема... Пачынаецца сапраўдная кананада. Стрэлы, нарэшце, адгрымелі. Усталявалася цішыня. Усе зноў сабраліся. А забітых ласёў не бачна!

— Ты ведаеш, я двойчы кулямі страляў! І ліха яго ведае — пабег.

— Я карцечку сыпануў, — апраўдваецца другі.
Вы ўжо здагадаліся, у чым справа?
Такое я не раз назіраў не толькі ў нашым Акцябрскім раёне, але і ў Жыткавіцкім, Чачэрскім... У адзін з выездаў быў сведкам, калі па ласю зрабілі трынаццаць выстралаў і ніхто не трапіў у яго. Вельмі правільна зрабіў тады брыгадзір Пігуль, адправіўшы такіх стралкоў дахаты.

Чаму так атрымліваецца? Таму, што адказныя за арганізацыю палявання не ўлічваюць вельмі важнай дэталі — уменне паляўнічых трапна страляць.

Напомнім, што ў нашых чэхаславацкіх і югаслаўскіх калег існуе правіла: перш, чым адстрэльваць звера, паляўнічыя здаюць залік на трапнасць. Страляюць толькі кулямі. І той, хто пасылае іх у «малако», у брыгаду не залічваецца.

Аднак можна добра страляць па нежывой мішэні, а па зверу, асабліва па ласю ці дзіку, «мазаць». Тут і хваляванне, ды, мусіць, той-сёй і ... палохаецца. А ў выніку ў лесе застаюцца падранкі. Значная частка іх гіне. Аб гэтым не аднойчы раскажваю мне паляўнічы Кузьменка, ды і мне самому даводзілася бачыць падбітых жывёлін.

На маю думку, падбор членаў брыгад павінен быць больш строгі. Па-другое, варта ўвесці адказнасць за параненую і непадабраную дзічыну. Тады менш будзе стрэлаў. А яшчэ, дазволіць адстрэл на дыстанцыі 35—40 метраў і ў асобных выпадках, калі паляўнічы — надзейны стралок, за 50 метраў. Састаў брыгады трэба ўзгадняць да пачатку сезона. З паляўнічымі неабходна праводзіць заняткі, размова на якіх павінна весціся і аб дыстанцыі адстрэлу, і аб паляўнічай зтыцы, і аб многім іншым. Карацей кажучы, трэба правесці такую работу, каб падранкаў у нашых лясках не было.

В. ЛОУГАЧ,
паляўнічы.

Акцябрскі раён.

Здаецца, яшчэ нядаўна было лета. У затоках рэк і азёр чародамі сновалі маляўкі розных рыб. Адны з іх плавалі па чыстай вадзе, другія трымаліся бліжэй да зараснікаў травы і чароту. Усёй гэтай моладдзю кіравалі, прынамсі, два інстынкты: знайсці як мага больш пажывы і не трапіць у зубы ворагу. А ён час ад часу спыняўся непадалёку і цярдліва вывіжоўваў сваю здабычу. І варта яму толькі сігануць з травы, як нячутны, але надзвычай трывожны сігнал «Ратуйся!» разганяў малявак па ўсіх кутках затокі, нібы вецер. Шчупак адразу ж пакідаў месца свайго палявання, і ў затоцы зноў памалу ўсталёўвалася мірнае жыццё.

Гэта было ўлетку. А цяпер — пахаладнелі азёрныя і рачныя хвалі. Відаць, пачуўшы золь позняй восені, зніклі кудысьці з заток бестурботныя, але вельмі асцярожныя маляўкі. Не прыходзіць сюды на паляванне і шчупак.

Дзе ён цяпер? Як будзе зімаваць?

Драпежнік, як і многія рыбы, аблюбаваў непадалёку глыбокую яму і лёг там на зімоўку.

Як сведчаць знаўцы жыцця рыб, шчупак паводзіць сябе даволі аседла. Нават у цёплую пару года блукае ён вельмі мала. Толькі вясной, перад нерастам, падымаецца ўверх па рэках або накіроўваецца ў затокі. Зімаваць жа вяртаецца ў бліжэйшыя ямы або затокі. Тут адпачывае да самых сакавітых адліг і амаль нічога не есць.

Восенню шчупакі збіраюцца ў даволі вялікія чароды. Аднак гэта бывае не заўсёды. Часцей за ўсё яны ляжаць паасобку, на значнай адлегласці адзін ад аднаго. У чароды ж збіраюцца толькі тыя, што маюць аднолькавы ці амаль аднолькавы ўзрост. Гэта абумоўлена тым, што драпежнік і зімой не адмовіцца пажывіцца больш дробнай рыбай.

Але за дробнай рыбай палюе не толькі шчупак. Пасля моцных ранішніх замаразкаў не падымаецца да паверхні вады і акунь: дробная рыба, маляўкі з гэтага часу трымаюцца ў ніжэйшых, больш цёплых пластах вады.

З надыходам халадоў акуні адразу ж за чародамі малявак перабіраюцца ў больш глыбокія мясціны і выходзяць адтуль усё радзей і радзей. У канцы кастрычніка — пачатку лістапада акуні стаяць ужо ў месцах зімоўкі і мяняюць іх толькі ў тым выпадку, калі чым-небудзь патрывожаны.

Месца для зімоўкі акунь выбірае глыбокае, амаль заўсёды з моцным камяністым або гліністым дном. І чым ён буйней, тым глыбей і далей ад берага спыняецца.

У крынічных і паўпроточных сажалках

дзеці ў пачатку лістапада канчаткова залягаюць у ямы і ўсю зіму да вясны знаходзяцца ў паўсонным стане. Прымаюць ежу толькі ў выключных выпадках, пасля працяглых адліг. Гэтай спяччай галаўні адрозніваюцца ад язёў, плотак, ляшчоў і некаторых іншых карпавых рыб. Зусім інакш паводзіць сябе восенню мянтуз.

Улетку, калі стаіць гарачае надвор'е, ён есць вельмі мала. Схопіць, нібы выпадкова, невялікую рыбку або рачка і зноў гадзінамі нерухома стаіць у нары пад цяністым берагам.

ВОСЕНЬ У ЦАРСТВЕ РЫБ

ЗНАЁМЫЯ НЕЗНАЁМЦЫ

акуні зімуюць у самых глыбокіх і чыстых мясцінах. У проточных азёрах і сажалках яны аблюбоўваюць месца часцей за ўсё ў старым рэчышчы.

Калі тоўсты лёд скуе вадаёмы, што бывае ў сярэдзіне зімы, акуні ўжо не выходзяць з віроў і ям. Яны ляжаць амаль нерухома і амаль нічога не ядуць. Толькі з першымі адлігамі, у лютым — пачатку сакавіка, пакрыху абуджаюцца і зноў пачынаюць харчавацца.

Агульнае з акунём у спосабе жыцця і здабывання корму мае галавень. Ужо ў верасні гэтая рыба шмат палюе за дробнымі жабкамі, якія збіраюцца непадалёк ад берагоў рэк і азёр на зімоўку. Не адмаўляецца ў такі час галавень і ад дробных рыбак, асабліва печкуроў. За імі на пясчаных водмелях ён наладжвае сапраўдныя аблавы.

Калі ж пойдучы асення дажды і хуткасць цячэння вады ў рэках павялічыцца, а тым больш, калі наступляць замаразкі, галаўні пакідаюць свае летнія прыстанішчы. У гэты час яны трымаюцца параўнальна глыбокіх мясцін, накіроўваюцца бліжэй да плацін. А ў кастрычніку ці

Але як толькі вада пахаладнее, пакідаюцца дажджлівыя дні, мянтуз пакідае свае летнія схованкі і пачынае весці ўсё больш і больш бадзяжнае жыццё. Ён усё часцей выходзіць на мелкія мясціны за дробнай рыбай, імкнучыся ўзнагародзіць сябе за працяглы летні пост. І чым больш паніжаецца тэмпература, цяплей і даўжэй становяцца ночы, тым больш узрастае апетыт драпежніка. Цяжка ўявіць сабе, якую масу дробнай рыбы паглынае восенню мянтуз, калі яна вялая, паўсонная дастаецца яму амаль без усялякіх намаганняў.

Здабываючы корм, мянтуз менш усяго кіруецца зрокам. Найлепш яму служыць слых, нюх, дотык. Гэтыя тры папучкі развіты ў яго значна лепш, чым у іншых рыб, і даюць яму магчымасць адчуваць рух пажывы на значнай адлегласці.

Асенні жор ментуза працягаецца да пачатку зімы. У гэты час яго можна заўважыць паўсюдна — на глыбокіх і мелкіх мясцінах, на быстрыні рэк і ў затоках. З замярзаннем вадаёмаў асенняе блуканне ў пошуках ежы спыняецца.

ПУШНАЯ СЫРАВІНА

ЗДЫМКА ШКУРАК

Перш чым здымаць шкуру, трэба, каб тушка звера адтала, пасля яе ачышчаюць ад крыві і расчэсваюць поўсць. Забруджванні і кроў змываюць чыстай аначкай, змочанай у цёплай вадзе. Забруджаныя месцы можна таксама адмываць на замарожанай тушцы, а потым прасушваць.

Здымку шкурак са свежаздабытага звера робяць пасля таго, як сцячэ кроў і ён цалкам скарчанее. Здымаць шкуру трэба хутка і акуратна. Для гэтага неабходна добра ведаць паслядоўнасць усіх працэсаў.

Здымку шкурак з розных відаў пушных звяроў робяць трыма спосабамі: трубнай (з агузка), панчохай (з галавы) і пластом.

Трубнай шкурні здымаюць з вавёрка, зайцоў, андатраў, куніц, тхараў, нораў, выдраў, ваўкоў, лісіц, янотаў, рысяў.

На тушцы робяць наступныя асноўныя разрэзы:

1. Па ўнутраным баку задніх лап ад сярэдняга пальца адной лапы праз авальную адтуліну да сярэдняга пальца другой лапы.

2. Па ўнутраным баку пярэдніх лап ад сярэдняга пальца да локцевага (часта да плечавога) сустава (у куніцы, лісіцы, тхара, норкі, выдры, ваўка, янота, рысі).

3. Перарэзваюць прамую ніжку ля заднепраходнай адтуліны і ўспораюць шкуру хваста пасярэдняе ніжняй яго часткі, каб зручней было вымаць з хваста коску.

Калі шкурка разрэзана, пачынаюць здымаць яе з задніх лап, адцягваючы пальцамі ад тушкі і падразаючы нажом моцныя звязкі. У вавёркі і зайца шкуру здымаюць да пачатку пальцаў або да ступнявога сустава і абрэзваюць. У астатніх відаў шкуру з задніх лап неабходна зняць цалкам аж да кіпцюроў, якія

адцяляюць нажом ад тушкі разам з канцавымі суставамі пальцаў.

Для здымкі шкур са звяроў сярэдняга і буйнога памераў рэкамендуецца падвешваць іх за заднія лапы на ўзроўні грудзей здымшчыка. Потым шкуру паступова сцягваюць з тушы ўніз, да галавы. Каб пазбегнуць парэзаў пры адцягванні шкуры, нажом трэба перарэзваць толькі асабліва моцныя звязкі, якія нельга разарваць рукамі.

З галавы шкуру трэба здымаць цалкам, акуратна падразаючы вочныя павенкі (з унутранага боку), губы (ля самых дзясен) і кончыкі пысы. Вушы выварочваюць і выдаляюць з іх храсткі (у крата і вавёркі храсткі перарэзваюць ля заснавання вушнай ракавіны).

Панчохай шкурні здымаюць з гарнастая і ласкі.

Шкуры пластом здымаюць з мядзведзяў, барсукоў, кротаў і пацуюкоў. Першы падоўжны разрэз робяць роўна на сярэдняй лініі чэрапа ад ніжняй губы да заднепраходнай адтуліны і далей па ніжнім баку хваста. Другі папярочны разрэз — ад сярэдняга пальца адной з сярэдніх лап праз грудзі да пальцаў другой лапы, і трэці папярочны разрэз — па агузку ад унутранага боку адной з задніх лап праз заднепраходную адтуліну да другой задняй лапы. Потым кладуць тушу на спіну, расцягваючы лапы ў бакі, і, узяўшыся за край шкуркі ў сярэдзіне чэрава, паступова адцяляюць шкуру, перарэзваючы нажом толькі храсткі і тоўстыя звязкі.

З ноздры знятай шкуркі выкідаюць прарэзы мяса, сухажылы і згусткі крыві, якія здымаюцца лязом нажа, а рэшткі крыві замываюцца аначкай, якую змочваюць у цёплай вадзе.

Г. ЦЫЕНСКІ.

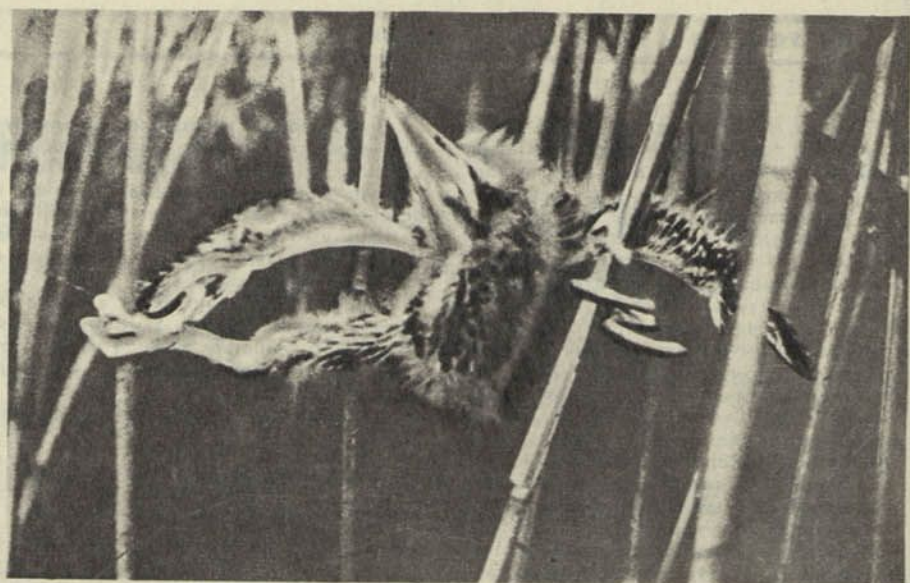
ЗДЫМАЕ ВАЛЯНЦІН ВАДКОЎСКИ

Валянцін Вадкоўскі — вопытны паляўнічы з фотаапаратам. Яго захапленне прыродай пачалося ў дзіцячыя гады на станцыі юных натуралістаў. Зараз ён з'яўляецца прафесійным даследчыкам — працуе навуковым супрацоўнікам аддзела заалогіі Акадэміі навук БССР, вывучае птушак. І, зразумела, без фотаапарата ў такой справе не абысціся: ад моманту, калі птушанё толькі прадзяўбе шкарлупіну яйка, да восеньскіх і вясновых пералётаў цэлых чарод — усё гэта адлюстроўваюць фотаздымкі. Зроблены яны ў розных кутках рэспублікі. Галоўную ж увагу даследчык аддае рыбаедным птушкам. Пад кіраўніцтвам вядучага ў Савецкай краіне вучонага-арнітолага прафесара Гладкова ён сабраў шмат звестак аб жыцці гэтых птушак, вызначыў, што рыбаедныя птушкі не прыносяць вялікіх страт рыбным гаспадаркам. Праца атрымала высокую ацэнку спецыялістаў.

Зараз вучоны збірае звесткі пра цеце-рукоў у межах Міжнароднай біялагічнай праграмы, а таксама аб уплыве меліярацыі на паляўнічых птушак. Фотаапарат дапамагае ў нялёгкай справе даследчыка.

Здымкі птушак В. Вадкоўскі рэгулярна прысылае на конкурс «Паляванне з фотаапаратам», на якім не аднойчы заваёўваў прызавыя месцы.

М. ШАРАЙ.

**ПАЛЯВАННЕ
З ФОТААПАРАТАМ**

ТАКІ ЖАДАНЫ ВЫПАЎ СНЕГ

Такі жаданы выпаў снег.
Хадзіў са стрэльбай дзень я цэлы.
Цераз дарогу заяц бег,
І я, не цялячыся, стрэліў.
Узняўся ўгору слупам снег...
І я маркочуся дзень цэлы:
Дарогу заяц перабег,
І я... у зайца не пацэліў.

Іван ЧЫГРЫН.

НЕЧАКАНЫ ЎЛОЎ

Усю ноч мы сядзелі каля кастра. Па-чынала світаць. З ракі цягнула прахало-дай. Раптам пачуўся ціхі плёскаць.

— Качкі на ваду селі,— сказаў адзін з рыбаловаў.— Шчупак гэтак не жыруе.

Мы накіраваліся да ракі, дзе ў ціхай і шырокай затоцы стаялі ншы вуды. Сябар мой наступіў на сук. Той трэснуў. Адрозу пачулася лапатанне крылаў. Чуй-ныя качкі ўзняліся ў паветра. Але што гэта? Адна з іх паспрабавала ўзляцець і зноў плюхнулася ў ваду. Быццам хтосьці пацягнуў назад.

Аказваецца, качка праглынула жыўца і кручок.

Такога ў нашай рыбалоўнай практыцы яшчэ не было.

— Вось гэта ўлоў!— не стрымаўся я.

— Думаеш павераць, што на жыўца залавілі качку? Рыбалавам і паляўнічым мала хто верыць,— заўважыў мой сябар.

П. ШЫБУТ.

ХТО Ж ТАКІ БРАКАНЬЕР?

Прыходзіць аднойчы да мяне Іван Паў-лавіч, інспектар рыбнагляду, і кажа:

— Паважаю я цябе. Сумленны ты ча-лавец. Для рэчкі жывеш, а не браканьер-ствуеш. Так, даражэнькі мой, не кожны зможа...

— Дзякую, дзякую...

— Еду ў камандзіроўку. Дзеён на сем. Так што ты тут паглядвай на рэчку. А ка-лі што-якое— пазвоніш па гэтаму ну-мару.

Стаю я і думаю: што ж цяпер рабіць? З аднаго боку— такі давер, а з друго-га— спакуса выкарыстаць дзвесце гра-маў узрыўчаткі, якую даўно ўжо нарых-таваў.

Давер можна было б з горам-бядою апраўдаць, каб загадзя месца рыбнае не наглядзеў. Бераг такі высокі. І гэтым бе-рагам рэчка ў поле глядзіць, а нізкім — у лес. А вакол табе рамонкі ўсялякія, кнігаўкі... Так, што вельмі зручна.

Я думаў, думаў і нарэшце наважыўся. Узяў дзіцячы шар, прарэзаў у ім дзве адтуліны, большую — для галавы, а мен-шую — для гумавага шланга. Ён у мяне метры на тры. Дастаў з паліцы акул-ры — і падводны апарат гатовы.

Вядома, што пасля звычайнага бра-каньера, які карыстаецца ўзрыўчаткай, самая вялікая рыба кладзецца на дно і... гніе. І ад гэтага толькі шкода. Па-пер-шае, яна не трапляе на патальню, а па-другое, гнілле распаўсюджвае. І той, па чый вiне гэта здараецца — браканьер. Не, я не такі.

Прышоў я на свой бераг. Сеў. Маўчу. Вакол — ні душы. Акрамя чмялёў ды пчол. Спакваля апарат падрыхтаваў, са-чок і гэтую самую... Азірнуўся вакол, падпаліў і кінуў...

Ну, выбух, безумоўна, звычайны, як і

ўсе падводныя. Але ж і рыбы гэтай па-пёрла! Асабліва малявак.

Гляджу я на іх, і сэрца крывёю аблі-ваецца. Узяў я сачок і пачаў тую, што буйнейшая, збіраць. Гляджу — і мяшка будзе мала. Можна б і дамоў шыбаваць, ды я не з такіх.

Плыву, як гаворыцца, пад вадой і... інспектары вы мае родныя! Першы раз у жыцці бачу, які шкадлівы чалавек — браканьер. Гэта ж метровы шчупак ля-жыць на дне і не падымаецца. А плоткі, акуні!.. А ліні ўсялякія!!! Усё ж гэта ў яго, браканьера, гiне.

Ухапіў я шчупака, засоўваю ў мяшок і чую — хтосьці стаіць на беразе і раз-маўляе. Схапіўся я за нейкі карань і не дыхаю, чакаю. Думаю і так і гэтак...

Але нядоўга давялося чакаць. Раптам воддаль ад мяне нешта булькнула, а по-тым... як гахне, ды як калатне мяне, ні-бы хто калом агрэў. Ногі анямелі. Адчу-ваю, што пераварочваюся жыватом уго-ру і ўсплываю. І тут мяне хтосьці — трэсь сачком па галаве.

— Ты куды, браканьерская морда, жа-лязкаяк тыцкаеш? — крычу я і... не чую нічога. Вось як небяспечна, аказваецца, глушыць рыбу — сам аглух.

Ну, гэты, што хацеў мяне падсачыць, анямелі на месцы. А той, што крыху да-лей стаяў, нібы скрозь зямлю права-ліўся.

Адліваю гэтага, анямелага, вадою, а тут мяне хтосьці за плячо кранае. Гля-джу — стаіць Іван Паўлавіч і такімі зні-шчальнымі вачыма на мяне глядзіць, што лепш бы мне і не ўсплываць...

І вось я ўжо другі месяц прыношу да-дому палову зарплаты. А ўсё за што? За маю добрасумленнасць.

Апанас ПАЛІТЫКА.

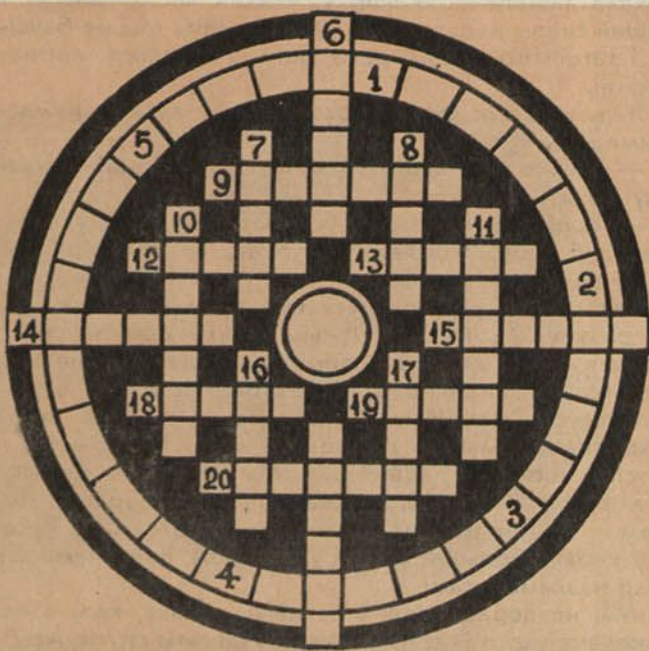
ЧАЙНКРАСВОРД «ФЛОРА»

Чайнворд: 1. Садовы хмызняк. 2. Дрэва з сям'і вярбовых. 3. Расліна з сям'і санталавых, якая сустрэаецца на схілах узгоркаў. 4. Лугавы знак. 5. Ягадная расліна.

Па вертыкалі: 6. Калючае пустазелле. 7. Балотная расліна з жоўтымі кветкамі. 8. Вечназялёны хмызняк, асенні меданос. 10. Дэкарэтыўнае дрэва з белымі кветкамі. 11. Расліна з сям'і складанакветкавых, якая зрэдку сустракаецца на паўднёвым захадзе рэспублікі. 16. Дзікарослая або культурная кветка. 17. Вадзяны арэх. 20. Лекавая лясная расліна.

Па гарызанталі: 9. Род шырока распаўсюджаных у нас рас-лін. 12. Агародная расліна. 13. Вадзяная расліна з тоўстым карэнішчам. 14. Пустазелле з сям'і крыжацетных. 15. Рас-ліна з ярка-жоўтымі суквеццямі-кошынамі, якая зрэдку су-стрэаецца на лугах і ў хмызнях. 18. Дэкарэтыўны хмызняк. 19. Вельмі рэдкая расліна з сям'і таўсцяных. 21. Дэкара-тыўная кветка з сям'і паслёнавых.

Склаў А. КРАУЧУК.

РАКА ЗНІКАЕ Ё ГАРЫ

Праз некалькі дзён пасля вяртання з даліны Місіё ў Лайагаму, што на Новай Гвінеі, мы стаялі з Дэнісам на драўляным мосце, перакінутым праз раку Лагайп.

— А табе вядома, што Лагайп кіламетраў за дзесяць адсюль знікае ў гары? — спытаў ён. — Гэта выключная з'ява прыроды. Звычайна рэкі агінаюць горы.

Я ўжо чуў аб гэтым, але не ведаў, што месца яе знікнення знаходзіцца так блізка. Дэніс сам ніколі там не быў, але чуў ад Джыма Капрэма, трыццаціпяцігадовага прапаведніка, які прыехаў сюды з Новай Зеландыі.

Мне вельмі хацелася сфатаграфавать рэдкую з'яву прыроды, і я на другі дзень разам з двума насільшчыкамі накіраваўся ў Кепілан. Кепілан размешчаны на ўсходзе ад Лайагамы, у гарах, на вышыні 8000 футаў (адзін фут роўны 30,48 сантыметра). Джым Капрэм раскажаў мне, што ён толькі здалёк бачыў, як рака знікае ў гары, і пагадзіўся паказаць мне гэтае месца. Яно знаходзіцца між стромых вапняковых гор, рассечаных глыбокімі цяснінамі, і амаль недаступнае. Там ніхто не жыве.

Мы адправіліся ў дарогу раніцою. Нас суправоджалі перакладчык Цегара, мясцовы лулуай. Некалькі старэйшых вучняў з місіянерскай школы таксама пайшлі разам з намі. Каб трапіць у цясніну, якая знаходзілася між стромых вапняковых скал, нам спярша трэба было падняцца на вышыню тысяча футаў. Сцяжынкі не было, мы прабівалі яе ў зарасніках ліян, папараці і кустоў. Чым вышэй мы падымаліся, тым часцей нам трапляліся вострыя, аброслыя мохам камяні, па якіх ісці было вельмі цяжка.

Пасля некалькіх гадзін пакутлівага пад'ёму апынуліся на вяршыні, дзе магло размясціцца не больш як тры-чатыры чалавекі. Перад намі распасціралася глыбокая цясніна з амаль стромымі схіламі. Мы бачылі, як унізе рака Лагайп каля самае гары нечакана знікала. Але дзірку, у якой яна хавалася, з нашай скалы нельга было разгледзець. Мы не бачылі і таго месца, дзе рака зноў з'яўлялася на паверхні.

Я сказаў, што фатаграфавать раку адсюль немагчыма.

— Няўжо ты сапраўды хочаш спусціцца? — спытаў Джым.

— Калі можна. Мы ж усё роўна тут. Чаму ж не паспрабаваць. Спытаў у лулуая, ці зможам мы зноў падняцца наверх.

Цегара лічыў, што спускацца можна, але сам ён ні разу ўнізе не быў. Джым крыху хваляваўся за сваіх вучняў, ён хацеў адправіць іх дамоў, але яны запарэчылі, і, нарэшце, ім дазволілі ісці з намі.

Пачаўся спуск. Ніколі ў жыцці я не адчуваў нічога падобнага. Мы не спускаліся, а спатыкаючыся і паслізгваючыся, ляцелі ўніз. Мы чапляліся за слізкія ліяны і за гладкія камяні, якія абраслі мохам. Сям-там дождж размыў глыбокія яміны і агаліў карані, большасць якіх ужо згніла, і яны ламаліся пад нашымі нагамі.

Мы не пераадолелі і палавіны шляху, калі я пашкадаваў, што ўгаварыў Джыма на гэты спуск. Асаб-

ліва пасля таго, як адзін хлапчук, сарваўшыся са скалы, параніў нагу. Але вяртацца было позна. Цяпер, калі б хто-небудзь з нас зламаў руку ці нагу, мы не змаглі б падняць яго наверх. Нібыта мухі, паўзлі мы па стромкім схіле над ракою, якая бурліла ўнізе. Я і думаць баяўся, чым закончыцца гэты спуск. Джым бясконца папярэджваў сваіх вучняў аб небяспецы. І кожны раз, калі з трэскам ламаліся галінкі, я баяўся, што хто-небудзь сарваўся ў бездань.

Нарэшце, мы дасягнулі дна расколіны. Усе былі ў драпінах.

Тут, унізе, хаатычна былі раскіданы абломкі скал, між якіх з грукатам неслася рака.

Мы ўскараскаліся на самы вялікі выступ і ўбачылі, што рака падзяляецца на некалькі рукавоў. Са страшным ровам уся маса вады знікала ў пячоры каля падножжа гары.

Мы стаялі, любуючыся гэтым відовішчам. Глыбіня ракі была невялікая. Некалькі пячор, размытых у гары, заставаліся зусім сухімі.

Мы зрабілі з галінак факел і пайшлі ў самую вялікую пячору. На дне яе ляжалі абломкі скал, і ісці было вельмі цяжка. Не паспелі мы трохі прайсці, як дзённае святло знікла. Святло факела скакала па сценах і столі, з якой увесь час падалі кроплі.

Мы прайшлі каля дваццаці метраў, далей пячора вельмі звужалася. Нечакана падзьмуў вецер і пагасіў факел. Не было ніякага сумнення, што наша пячора злучалася з другою, якая знаходзілася ніжэй; па той пячоры, відаць, і цякла рака. Мы чулі шум вады. Жудаснае рэха гучала ў пустой пячоры.

Паступова нашы вочы прывыклі да цемры, і мы заўважалі ззаду нейкае мігценне, але яно было такое слабае, што мы ўсё роўна не маглі арыентавацца сярод камянёў.

На шчасце, я ўспомніў, што ў маім рюкзаку, які нёс адзін з вучняў Джыма, ёсць бліцлямпа. Я выцягнуў яе, і на секунду ўспышка асвятліла пячору.

Наперадзе перад намі была глыбокая шчыліна. Унізе шалёна бурліла рака. Яшчэ крок — і мы разам з патокам назаўсёды зніклі б у ёй.

Я некалькі разоў запар запальваў бліцлямпу, пакуль мы не дабраліся да выхада з пячоры.

Убачыўшы дзённае святло, хлапчुकі аблегчана ўздыхнулі. Цемра пячоры вельмі напалохала іх. Цяпер яны пачалі моцна крычаць у пячору і слухаць рэха.

— Бу-бу-бу-ду-ду-у-у-у-у-...

Але як жа нам выбрацца адсюль? Вяртацца гэтым жа шляхам нельга. Цегара пайшоў на разведку, каб абследаваць розныя рукавы ракі. Праз паўгадзіны ён вярнуўся і сказаў, што знайшоў бакавую шчыліну, дзе можна было б ускараскацца наверх і выйсці на процілеглы схіл.

Пасля цяжкага трохгадзіннага пад'ёму, які забраў у нас апошнія сілы, мы, нарэшце, апынуліся з другога боку гары і ўбачылі невялікі рукаў ракі, што вырываўся з зямлі. Відаць, дзесьці недалёка выцякала яшчэ некалькі рукавоў, але мы вельмі стаміліся, каб шукаць іх.

Урывак з кнігі
«Сустрэча з каменным векам».

Каля сарака гадоў прысвяцілі селекцыянеры з вострава Марцініка навуковай працы з хлебным дрэвам. У выніку ім удалося вырасціць невялікі гай, у якім дрэвы пладаносяць кожны месяц. Адна такая расліна можа пракарміць двух чалавек на працягу года.

Патолагаанатамы вызначылі, што прычына сістэматычнай гібелі звяроў, якія дорага каштуюць, у заапарку Нью-Йорка — не эпідэмічныя захворванні, а высокая канцэнтрацыя ў паветры горада выхляпных газаў аўтамашын. Злучэнні свінцу і цынку, што ўтрымліваюцца ў гэтых газах, могуць выклікаць смерць ягуараў, тыграў і пантэр. Львы губляюць апетыт і спяць па 22 гадзіны ў суткі. Такая ж спячка назіраецца ў гепардаў і пум.

Спецыяльная камісія біёлагаў правяла ў заалягічным садзе Пітсбурга цікавы эксперымент. Мэтай яго было ўстанавіць, у якой ступені драпежныя звяры, якія доўга жывуць у няволі, губляюць свае інстынкты.

У тыя гадзіны, калі яны прывыклі атрымліваць сырое мяса, у іх клеткі пусцілі жывых курэй. Пума ў панічным страху забілася ў кут. Цар звяроў леў спачатку таксама напалохаўся, а пасля пачаў асцярожна забяўляцца з птушкай. І толькі ягуар, вельмі недаверліва абнюхаўшы курыцу, задзіўлівае яе лапаю і з'еў.

Колькі тыграў цяпер у джунглях Індыі? На такое пытанне адказалі не заалягі, а сельскія паліцэйскія. Згодна іх падлікаў, цяпер у лясах краіны засталася каля 2000 драпежнікаў. У 1950 годзе іх было звыш 40000. Прычын змяншэння колькасці тыграў — дзве: празмернае паляванне заакіяцкіх турыстаў і масавыя высечкі лесу.

Каля берагоў Вогненнай Зямлі аргенцінскія вучоныя выявілі падводны лес з гіганцкіх водарасцяў. Вышыня раслін у сярэднім дасягае 18 м. Гэты від водарасцяў дэтальна вывучаны. Па ўтрыманню вітаміну С ён у шмат разоў пераўзыходзіць шыршыну.

І ўсё-такі кіты-альбіносы ёсць у прыродзе. Лічылася, што іх прыдумаў пісьменнік Герман Мелвіл. І вось у 1970 годзе каля берагоў Канады быў злоўлены ўпершыню белы кіт. Яго даўжыня склала 4 м, а вага — 6 т.

Біёлагі Літвы распрацавалі канструкцыю інкубатора для вывядзення незвычайных жывёл. Яны вырашылі штучным шляхам разводзіць ракаў. Справа ў тым, што ў прыродных умовах маладое пакаленне ракаў гіне ад дзесяткаў відаў падводных драпежнікаў.

У спецыяльных садках маладыя рачкі выводзяцца з ікры і ўтрымліваюцца да таго ўзросту, пры якім іх можна выпускаць у рэкі і азёры без рызыкі, што яны загінуць.

Савецкія вучоныя даказалі, што пустыні Туркменіі не такія ўжо бязводныя, як гэта лічылася раней. Пад барханымі пяскамі на рознай глыбіні ёсць вада.

Секвоя, ці мамантава дрэва, дасягае падчас гіганцкіх памераў — да 100 метраў у вышыню, а дажывае да трох, а іншы раз і чатырох тысяч гадоў.

Да таго ж гэтае хваёвае дрэва вельмі прыгожае. Менавіта таму савецкія батанікі імкнуцца акліматызаваць яго ў курортнай зоне Каўказа. На Чарнаморскім узбярэжжы, каля горада Адлера, ужо ёсць плантацыя, дзе паспяхова разводзяць гэтыя рэдкія дрэвы. Іх будуць садзіць у якасці дэкаратыўных раслін на тэрыторыях

санаторыяў, пансіянатаў і дамоў адпачынку.

Эпоха смелых падарожжаў яшчэ не мінула. Аб гэтым сведчыць подзвіг маладога матацыкліста Дамініка Тасо з Парыжа. Ён перасёк на двухкалёснай машыне Сахару. Тры з палавінай месяца Тасо прабіваўся праз пяскі, праехаўшы па Заходняй Афрыцы амаль 4000 кіламетраў; столькі ж ён праехаў па джунглях і саваннах.

Гэты чэрап і рэшткі шкілета буйнарагатай жывёліны, якія выкапаў экскаватар на двухметровай глыбіні, праводзячы меліярацыйныя работы па выпрамленню ракі Нача (Клецкі раён), першым заўважыў калгасны пастух, якому быў патрэбен клінок для касы. Аднак адламаць кавалак рога без інструмента было немагчыма, і іх разам з чэрапам давялося цягнуць у калгасную кузню, добра яшчэ, што кузня знаходзілася непдалёк ад лужка, на якім «капаўся» экскаватар. Адкуль было ведаць пастуху, што знаходка гэта — унікальная?!

І ўсё ж яна не загіннула. Член мясцовага краязнаўчага таварыства капітан міліцыі Абрамовіч «даставіў» яе ў школу. На месца знаходкі накіравалася група мясцовых краязнаўцаў, якім удалося знайсці яшчэ адну частку шкілета.

Як паведаміла старшы навуковы супрацоўнік АН БССР В. Шчаглова, чэрап належаў першабытнаму зубру. Жыла гэта жывёла ў ледавіковы перыяд і да гэтага часу нідзе не захавалася. Рэшткі першабытных быкоў на тэрыторыі Беларусі сустракаюцца вельмі рэдка.

М. ЧОРНЫ.

А Б Р А З К І

МЕЛОДЫ ДУБРОВЫ

Ісці па махавым балоце было цяжка. Ногі грузлі ў рыхлым сакавіцкім снезе, на купінах раз'язджаліся ўбакі. Там, дзе ступала нага, снег адразу чарнеў, набіраўся вадою, залпываў. Невысокі чэзлы сасоннік з невялікімі кучаравымі вяршалінкамі амаль не даваў ценю, але снег тут трымаўся і не раставаў.

Сярод гэтага махавага неабсяжнага балота ляжаў вялікі груд, на якім раслі прамыя велічныя старадаўнія дубы, сямтам стаялі криваватыя з чорна-шэрай парэпанай карою, пабітыя дзятламі старыя бярозы, упоравень з дубамі раслі тонкія клёны і тоўстыя, з выгнутымі камлямі, аброслыя зялёным пушыстым мохам, ясені. Там, дзе расступаліся дубы, ясені і клёны, туліліся рачкаватыя з блішчэстай шэра-зялёнаю карою грабы.

На груды, у дуброве снег ужо растаў. Рудое леташняе лісце прасохла, шуршэла пад нагамі. Тут ісці было лёгка: пад лісцем грунт быў яшчэ мёрзлы. На нізках, залітых прэзрыстай халоднай вадою, зямля не адтала.

У дуброве, здавалася, сонцз грэла лепей. Яго цяпло адчувалася нават праз ватоўку.

Прыход вясны адзначаўся сонечным цяплом, цішынёю і спакоем, нерухомаю голага лесу, лёгкім, ледзь улоўным водарам прэлі і ціхімі, але прыкметна ажыўленымі галасамі сініц, якія чародкаю пераляталі з дрэва на дрэва і падбіралі тых насякомых, якія адчулі цяпло і вылезлі са сваіх зімовых схованак.

Наперадзе, лунаючы па-над долам, між дрэў праявілася чорная жаўна. Яна працяглым жалобным крыкам агаласіла лес, потым змоўкла і знікла з вачэй.

Нечакана дуброва скаланулася ад моцнага адрывістага стукі, нібыта кулямёт застрачыў,—гэта жаўна моцнай доўгай дзюбаю біла аб сухі званкі дубовы сук.

Некалькі чэргаў паўтарылася. У голым лесе, у празрыстым вясновым паветры гучнае рэха ляцела далёка-далёка.

Барабанны бой спыніўся. Стала ціха. Але хвілін праз дзесяць зноў пачуўся крык жаўны, цяпер ужо больш аддалены, больш жалобны і тужлівы. Услед за ім лес напоўніўся барабаннай музыкай: жаўна зноў іграла на дубовым суку. Цяпер да сыху данесліся не асобныя рэзкі ўдары, а больш выразная мелодыя.

Пасля пяці акордаў гэтая мелодыя растварылася ў лясных прасцягах, але праз невялікі прамежак часу зноў зайграла жаўна: цяпер сых улоўліваў аднагучную мелодыю, падобную на далёкі-далёкі зван.

Было апоўдні. Пяшчотна грэла сонца. Дыміўся, парываў лясны дол.

І вось яшчэ раз зайграла жаўна на дубовым суку. Асобных удараў зусім не чулася. Здавалася, што нехта іграе на адной струне і сваёй жыватворнай музыкай будзіць лес ад зімовага сну. Ад гэтай музыкі ў душы ўзнікала незразу-

мелая ўзнёслаць, нараджалася нейкая сіла, якая бадзёрыла і натхняла.

Абудзілася прырода ад зімовага сну. Яе абуджэнне перадавалася і чалавеку.

ЖАЎРУКОЎ ЗВОН

Як толькі сакавіцае сонца сагрэе пагоркі на палях, снег на іх хутка растае. Чорна-бурыя астраўкі далёка відаць сярод белага заснежанага поля.

Уначы яшчэ марозіць. Застываюць ручайкі, на дарогах лужыны зацягваюцца празрыстым лядком, праз які пабліскаваюць узоры з крохкіх крышталікаў.

Узыходзіць сонца, растае лядок—і абуджаюцца ручаі. Яны спачатку ціха, а потым усё гучней пачынаюць звінець, прабіваючы пад снегам дарогі ў лагчыны.

Нараджаюцца новыя лужыны, цэлыя азёры каламутнай вады.

А над пагоркамі, нібыта падвешаныя на нябачных нітках, вісяць у дрыготкім празрыстым паветры жаваранкі. Адарваўшыся ад зямлі, жаўрук адразу пачынае песню: хуценька перабірае крыльцамі, узнімаецца ўсё вышэй, нібыта яго хто падцягвае на той нябачнай нітцы, і звініць.

Жаваранак у нябесным блакіце...

Спачатку ўчуеш яго песню і толькі пасля разгледзіш маленькую кропельку—самога спевака.

Нібыта вышыня надае птушцы энергію і сілу—так звонка гучыць яго вясновая песня, падобная на перазвон срэбнага званочка.

У народзе гавораць, што жаваранак часам так спявае, што ад песні ў яго разрываецца сэрца. Магчыма, бо жаваранкі спяваюць вельмі ж заўзята.

Над палямі жаўрукоў зван!

Хто яго не чуў, хто ім не захапляўся! Чыё сэрца не адчувала нейкую таямнічую сілу песень невялікай вохрыстабурай птушкі, невядомай радасць яе мелодый?

У сонечныя дні сакавіка песні жаваранкаў хочацца слухаць бясконца. Яны не надакучваюць, бо ў гэтых песнях тая таямнічая сіла, якая хвалюе, дапамагае адчуць і зразумець характэрнае прыроды.

Без жаўруковай песні, бадай, вясна была б не вясна.

ШЭРЫЯ ТРАШЧОТКІ

У рэдкім сасновым бары пясчаны дол усыпаны аднымі рыжымі шыпулкамі, чорна-карычневымі яршыстымі шышкамі ды спарохнелымі сучкамі і галінкамі. Сям-там па ігліцы разасланы аksamітна-зялёныя і сівыя, вялікія і маленькія, дываны моху.

Тонкія калоны медзяных сосен чыстыя: сучкі на іх засталіся толькі пад самымі вяршалінамі. Самі вяршаліны невялікія, рэдкія, праглядаюцца наскрозь. У такім

бары светла і прасторна. Нават птушкам няма дзе прыхаваць гняздо: усё навідавоку.

Ідзе па сасновым бары. Ён маўклівы і пусты. Толькі ў вяршалінах, калі ўслухацца, можна ўчуць аднатонны шум: вяршаліны прылушана гудуць нават у ціхую пагоду. І раптам лес напайняецца скрыпучай траскатнёю дзвюх шэрых грацыёзных птушак. Яны нібыта з неба зваліліся. Пералятаюць з сасны на сасну, узбуджана трашчаць.

І вось птушкі непрыкметна знікаюць. Нібы скрозь зямлю правальваюцца.

Гэта самыя буйныя дразды нашага лесу—шэрыя, як кара сасновых камлёў, дразды-дзярабы. Калі яны раскрычацца—ведай, што недзе паблізу на гнілаватых сучках сасны прылеплена да стала з тонкіх галінак, леташняй сухой травы і белаватых вярвачак пырніку, аздобленае з бакоў сівым мохам, гняздо: у ім яйкі або птушанят.

Кожнае лета адзін раз, а то і двойчы дразды выводзяць птушанят. Калі маладыя вырастуць і пакінуць гняздо, птушкі—старыя і маладыя—трымаюцца разам: жывуць адной дружнай сям'ёю. У гэты час яны таксама трашчаць, калі ўбачаць чалавека, папярэджваюць аб небяспецы, але не так узбуджана і прарэзліва.

Хоць песні драздоў-дзярабаў і не меладычныя, але калі восем гадоў запар назіраеш і бачыш, што яны селяцца на адным і тым жа месцы, новае гняздо робяць паблізу ад старога, дык міжволі пачынаеш іх паважаць за гэта. Нават калі нехта і разбурыць гняздо, нават калі вярона пацягае з гнязда яйкі і птушанят, яны ўсё роўна на наступнае лета будуць жыць тут, у гэтым нятульным бары.

ЛЯСНЫ РАЗБОЙНІК

Бярозы першыя з дрэў ціха пачынаюць скідаць на пабурэлую траву залатае лісце.

Сонечны дзень. Ветру няма. Адрываецца сам па сабе лісток ад галіны, павольна падае на дол.

Жнівеньскія дні цёплыя, часам нават гарачыя; вечары росныя, ночы светлыя, а ранкі срэбныя ад расы. Гэта той час, калі пачынаецца лістапад і сама растуць грыбы. Грыбнікі бягуць у лес на самым досвітку.

Хто ходзіць па лесе вельмі хутка і цікавіцца толькі грыбамі, нічога не заўважае. Таго ж, хто ў густых маладых сасоніках ці ельніках, збіраючы маслакі і падасінавікі, ходзіць ціха і павольна, не робіць рэзкіх рухаў, заўсёды супраджаюць малінаўкі. І ранкам, і ўдзень, і наднявчоркам яны поруч з грыбніком.

Малінаўка—народная назва, а па-навуковаму—заранка. Птушка невялікая, але прывабная—чыбаценькая, у шэра-ліўкавым убранні з аранжава-чырвоным прырэднічкам на грудках. Дзюбка маленькая, хвосцік даўгаваценькі. Птушкі раз-пораз нахіляюць галоўкі да зямлі,

нібыта кланяюцца грыбніку. Асабліва надвячоркам у густым маладым ельніку, куды не трапляюць апошнія прамені заходзячага сонца, дзе ўжо пануе змрок і нейкая таямнічая прыцішанасць, чародка малінавак зусім блізка трымаецца каля чалавека. Здаецца, працягні руку і возьмеш птушку.

У ельніку становіцца амаль зусім цёмна, а заранкі побач, нібыта не хочуць развітацца.

Гэта маладыя птушкі, маладыя і дарослыя малінаўкі трымаюцца далей ад чалавека.

Калі малінаўка спявае звонкую песню — яна сядзіць на вяршальне высокага дрэва. Хочаш слухаць — калі ласка, слухай, але толькі здалёк.

Кожнае лета мне хацелася паназіраць за малінаўкамі каля гнязда. Але ўсё неяк не шанцавала — не ўдавалася яго адшукаць. І вось удача.

Невялікі абрыўчык ваеннага акупа ў сасновым бары. Амаль на голым пяску, трохі прысыпаным ігліцай, расце шырокі малінавы куст. Пад ім, нібы пад невялікім шатром, заўсёды цяніста. Направа і налева ад куста жоўтую пясчаную сценку акупа прыкрываюць доўгія абвіслыя пасмы зялёнай травы.

Аднаго разу надвячоркам я прыпыніўся каля малінавага куста: мяне здзіўляла, што чмялі так позна збіралі мёд, і раптам у кусце заўважыў малінаўку. Яна трымала ў дзьобе сухі лісток. Адроздагаўся — малінаўка робіць гняздо. Прытаіўся за сасною. Птушка зараз жа пырхнула пад пасмы травы каля самага куста.

Часта надвячоркамі я назіраў, як адна птушка носіць на гняздо сухія травінкі, лісцікі, а другая, на захадзе сонца, на вяршальне асветленай апошнімі праменьмі сасны, заліваецца звонкімі песнямі.

Праз тыдзень у гняздзе ляжала пяць жаўтаватых, з кропкамі яек.

Наведваюся я да птушак і ў час наседжвання. Малінаўкі прывыклі да мяне. Калі я нават набліжаўся да гнязда і зблізку разглядаў птушку, яна толькі глядзела шырока адкрытымі вочкамі на мяне і мацней прыціскалася да гнязда, але не злятала.

Вывеліся малыя: чацвёра сляпенькіх, бездапаможных птушанят.

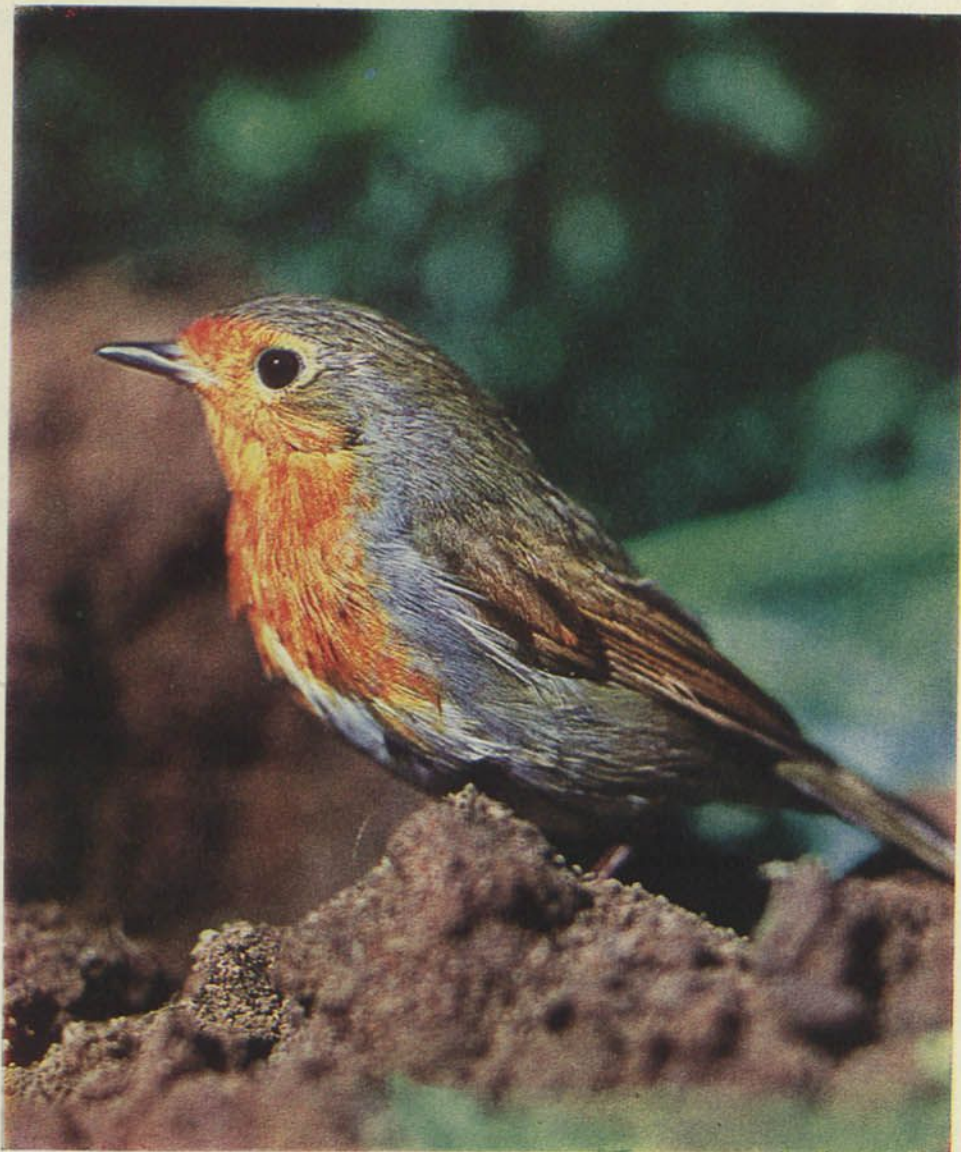
Я падрыхтаваў фотаапарат, каб зрабіць здымкі, як малінаўкі кормяць сваіх дзяцей.

Прышоў назаўтра, глянуў у гняздо, а яно — пустое. Нейкая крыўда ўзяла: ішоў да старых знаёмых, а іх няма: пакінулі сваю хату.

Сеў я пад сасною непадалёк ад акупа і пачаў рабіць здагадкі, што ж сталася з птушанятамі, з малінаўкамі, куды яны падзеліся? Чамусьці было вельмі шкада, што яны так нечакана зніклі.

Раптам я адчуў, што нехта за мною назірае. Узняў галаву: якраз над гняздом малінавак сядзеў рыжы бадзяга-кот і не зводзіў з мяне жоўтых вачэй.

Мяне разабрала злосць, але пад рукамі нічога не было. Кот гэта ці ведаў, ці адчуваў, бо неяк пагардліва павярнуўся і пайшоў прэч.

Малінаўка

Фота А. Сабадаша

АШЧАДНЫЯ ГОСЦІ

Непадалёк ад лесу, на полі, стаіць падобная на старую грушу-дзічку з вялікай кронаю рабіна.

Трактарысты, калі аруць поле, не падворваюцца пад самае дрэва, аб'язджаючы яе, пакідаючы агрэх, і рабіна моцна, уцэпіста трымаецца за зямлю.

Калі яна цвіце — уся белая, а ў паветры вакол яе стаіць мядовы водар. Яна збірае да сябе пчол, вос, чмялёў.

Рабіна адцвітае, і белыя пялёсткі рыжэюць, ападаюць: завязваюцца рабінавыя ягады. Улетку цяжкія зялёныя гронкі не кідаюцца ў вочы, хаваюцца ў зялёным лісці. На зыходзе лета жоўта-буры колер лісця нікне ў чырвані ягад.

Прылятаюць з лесу частавацца рабінавымі ягадамі дразды, а калі яны ласуюцца, шмат падае на зямлю. Ніякай беражлівасці. Раскіданыя ягады ніводзін дрозд на зямлі не падбірае. Гніюць яны, дарма прападаюць. Гэтак працягваецца да таго часу, пакуль не прылятуць з поўначы буравата-шэрыя, з чырванаватым адценнем, чубатыя амялушкі.

На амялушцы пёрка да пёрка прылягае, ніводнае бязладна не тырчыць. На крылах, як у сержантаў на пагонах, жоўтыя палоскі, на шыі — чорныя гальштукі.

...Чародка амялушак апусцілася на рабіну. Птушкі расселіся і пачалі ласавацца спакуснымі ягадамі, абіраючы іх павольна, з годнасцю і толкам.

Цэлы дзень частаваліся амялушкі. Яны абшчыпалі ўсе ягады на дрэве, падабралі ўсё, што было на зямлі, і толькі тады пакінулі рабіну.

Д. БЯСПАЛЫ.

АБРАЗКІ

Дзяржаўны
бібліятэчны
Цэнтр
№ 2. 1. 2011/11

КАБ ПРЫГАЖЭЎ НАШ КРАЙ

КОНКУРС НА ЛЕПШАЕ АСВЯТЛЕННЕ У ДРУКУ, ПА РАДЫЁ І ТЭЛЕБАЧАННЮ ПЫТАННЯЎ АХОВЫ ПРЫРОДЫ

Дзяржкамтэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, праўленне Саюза журналістаў Беларускай ССР, рэспубліканскія саветы таварыстваў аховы прыроды, паляўнічых і рыбаловаў штогод, напярэдадні Дня друку, падводзяць вынікі конкурсу на лепшае асвятленне ў друку, па радыё і тэлебачанню пытанняў аховы прыроды. У ім прымаюць удзел рэспубліканскія і абласныя газеты, рэдакцыі радыёвяшчання і тэлебачання.

Мэта конкурсу — прыцягнуць увагу кіраўнікоў прадпрыемстваў, калгасаў, саўгасаў, партыйных, камсамольскіх і прафсаюзных арганізацый, усяго насельніцтва рэспублікі да аховы, рацыянальнага выкарыстання і ўзнаўлення прыродных багаццяў.

Адпаведна з умовамі конкурсу газеты, часопісы, радыё і тэлебачанне ў артыкулах, фельетонах, рэпартажах, інфармацыі абавязаны:

праўдзіва і ярка паказваць клопат Камуністычнай партыі і савецкага ўрада аб ахове прыроды, аб навукова абгрунтаваным выкарыстанні яе рэсурсаў для павышэння эканамічнай магутнасці Радзімы, паляпшэння матэрыяльнага дабрабыту працоўных;

прапагандаваць ленынскія ідэі аб прыродзе і яе ахове, асвятляць дасягненні вучоных і практыкаў у распрацоўцы і ўкараненні перадавых метадаў эксплуатацыі і ўзнаўлення прыродных багаццяў;

абавязна і распаўсюджаць вопыт прамысловых прадпрыемстваў, саўгасаў, калгасаў па комплексным выкарыстанні прыродных рэсурсаў, па ахове вады і паветра ад забруджвання, будаўніцтву ачышчальных збудаванняў, павышэнню ўрадлівасці глебы, барацьбе з воднай і ветравой эрозіяй, захаванню і ўзнаўленню лясоў, азеляненню населеных пунктаў, ахове помнікаў прыроды, паляўнічай і іншай карыснай фауны, стварэнню натуральных вадаёмаў, развядзенню ў іх рыбы і г. д.;

прынцыпова і востра крытыкаваць недахопы ў рабоце прадпрыемстваў, устаноў, калгасаў і саўгасаў, грамадскіх арганізацый па ахове прыроды, дамагацца высокай дзейнасці крытычных выступленняў друку, радыё і тэлебачання.

Для заахвочвання пераможцаў конкурсу ўстаноўлены наступныя прэміі:

- адна першая — 300 рублёў;
- дзе другія — па 200 рублёў;
- тры трэція — па 150 рублёў.

Усім рэдакцыям газет, часопісаў, радыё і тэлебачання — пераможцам конкурсу адначасова з прэміямі выдаюцца дыпламы I, II і III ступеняў і граматы Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды ці прэзідыумаў рэспубліканскіх саветаў Беларускага таварыства аховы прыроды і Беларускага таварыства паляўнічых і рыбаловаў.

Аўтары найбольш яркіх матэрыялаў — публіцыстычных артыкулаў, нарысаў, фотанарысаў, радыё і тэлеперадач — заахвочваюцца грашовымі прэміямі, каштоўнымі падарункамі і граматамі.

Удзел у конкурсе актывізаваў рэдакцыйныя калектывы. Рэспубліканскія газеты і часопісы, рэдакцыі Беларускага радыё і тэлебачання пачалі больш поўна асвятляць пытанні аховы прыроды, прыцягваючы вучоных, спецыялістаў розных галін народнай гаспадаркі. Шмат у якіх рэдакцыях створаны пазаштатныя аддзелы па ахове прыроды. Павысілася дзейнасць крытычных матэрыялаў. Усё гэта станоўча адбіваецца на справе аховы прыроды, спрыяе выхаванню ў працоўных рэспублікі беражлівых адносін да прыродных багаццяў.

У гэтым годзе матэрыялы на рэспубліканскі конкурс на лепшае асвятленне ў друку, па радыё і тэлебачанню пытанняў аховы прыроды прадставіла 20 рэдакцыйных калектываў. Журы адзначыла, што ў мінулым годзе, асабліва пасля выхаду ў свет пастаноў партыі і ўрада па ахове прыроды, усе газеты і ча-

сопісы пачалі надаваць больш увагі пытанням аховы прыроды і рацыянальнага выкарыстання яе рэсурсаў. Шырэйшая стала тэматыка матэрыялаў, павысіўся іх ідэйны ўзровень.

Лепшай прызнана брэсцкая абласная газета «Заря», якая пяты год заваёўвае прызавыя месцы. У рэдакцыі арганізаваны гутаркі за «круглым сталом» па розных пытаннях аховы прыроды. Заслугоўваюць увагі матэрыялы, якія друкуюцца на старонках газеты пад рубрыкай «Чалавек і прырода».

Больш увагі надавалася прапагандзе пастаноў партыі і ўрада па ахове прыроды, а таксама матэрыялам аб добраўпарадкаванні гарадоў і сёл. За год надрукавана больш як 300 цікавых інфармацый, нататкаў, карэспандэнцый, фотаілюстрацый, нарысаў, якія раскажваюць аб поспехах працоўных вобласці па захаванню і памнажэнню прыродных багаццяў.

Другая прэмія прысуджана рэспубліканскай газеце «Сельская газета». На працягу года газета два разы выступіла з перадавымі артыкуламі на прыродаахоўныя тэмы: «Зямля — багацце народа» і «За чысціню нашых рэк».

Асобнае месца на старонках газеты адводзілася пытанням беражлівых, гаспадарскіх адносін да зямельных рэсурсаў. У гэтай тэматыцы шмат увагі надавалася рабоце мясцовых Саветаў дэпутатаў працоўных, праблеме рацыянальнага выкарыстання водных рэсурсаў, ахове флоры і фауны. Газета рэгулярна друкую нарысы, нататкі пра аматараў прыроды, энтузіястаў гэтай важнай дзяржаўнай справы.

Газета «Вячэрні Мінск» надае вялікую ўвагу прапагандзе натуральных ведаў і, у прыватнасці, прапагандзе пытанняў аховы прыроды. На старонках газеты выступаюць вучоныя з праблемнымі артыкуламі па пытаннях зберажэння, памнажэння і рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў. Гэтыя матэрыялы маюць навукова-філасофскі характар, што ўяўляе бяспрэчную цікавасць.

Другі напрамак у газеце — ахова і разумнае выкарыстанне прыродных багаццяў і барацьба з забруджваннем навакольнага асяроддзя.

Трэцяя прэмія прысуджана абласной газеце «Мінская праўда», якая на сваіх старонках шырока асвятляла пытанні рацыянальнага выкарыстання і аховы водных рэсурсаў.

Шмат месца адводзілася пытанням беражлівага, гаспадарскага выкарыстання зямельных багаццяў.

Многія матэрыялы ілюстраваны фотаздымкамі і малюнкамі. Вострай крытыцы падвяргаліся недахопы ў ахове прыроды.

Беларускае тэлебачанне, пачынаючы з мая 1973 г., штомесячна выпускае ў эфір праграму «Прырода і мы». За мінулы год выйшла 12 выпускаў тэматычнай праграмы, прысвечаных розным пытанням аховы прыроды. У перадачах прымаюць удзел прадстаўнікі прадпрыемстваў і ведамстваў, вучоных, аматараў прыроды.

Шмат цікавага, каштоўнага і карыснага ў асвятленні пытанняў рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў у мінулым годзе друквалася і ў іншых газетах і часопісах, перадавалася па рэспубліканскім і абласным радыё і тэлебачанні. Асабліва актывізавалі сваю работу ў гэтым напрамку рэдакцыі абласных газет. Шэраг матэрыялаў па ахове прыроды змясцілі «Віцебскі рабочы», «Гродзенская праўда», рэспубліканскія газеты «Зорька», «Знамя юности» і часопіс «Беларусь».

За лепшыя аўтарскія матэрыялы і арганізацыйна-масавую работу журы прысудзіла прэміі 11 карэспандэнтам, загадчыкам аддзелаў і рэдактарам газет, часопісаў і радыё.

У той жа час журы, падводзячы вынікі конкурсу, указала на недахопы ў асвятленні ў друку, па радыё і тэлебачанню пытанняў аховы прыроды. Некаторыя газеты і часопісы мала ўвагі надаюць выхаванню ў дзяцей любові да роднага краю, ашчадных адносін да прыродных багаццяў.

Конкурс на лепшае асвятленне ў друку, па радыё і тэлебачанню пытанняў аховы прыроды працягваецца. Чарговае падвядзенне вынікаў адбудзецца ў наступным годзе, напярэдадні Дня друку.

М. ПРЫЛЕПКА,
адказны сакратар журы конкурсу.

«РОДНАЯ ПРИРОДА» НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ В БЕЛОРУССИИ

Академик М. Смольский и кандидат биологических наук К. Чубанов знакомят читателей с результатами и перспективами развития научных исследований в БССР в области охраны природы.

ЗАВТРАШНИЙ ДЕНЬ ЗЕМЕЛЬНЫХ УГОДИИ

Заместитель директора института «Белгипрозем» В. Жмако рассказывает о разработке Генеральной схемы использования земельных угодий республики. Схема является составной частью научно обоснованной программы развития производительных сил Белоруссии в будущем.

ОВРАГИ И БОРЬБА С НИМИ

В статье дается классификация оврагов в зависимости от их «возраста». Речь идет также о том, какие меры борьбы наиболее эффективны на каждой стадии развития оврага.

ЭРОЗИЯ НА СКЛОНАХ

Передвижение почвы вниз по склону холма вызывается не только дождевой и талой водой. Такой эрозии способствуют и почвообрабатывающие машины. Автор статьи дает совет, как лучше обрабатывать участки, имеющие уклон, чтобы не допустить передвижения плодородного слоя земли.

ДЛЯ ОЗДОРОВЛЕНИЯ ВОДОЕМОВ

Оздоровление водоемов относится к числу важнейших народнохозяйственных задач. Основным направлением ее решения является резкое уменьшение количества стоков. Наиболее правильный путь достижения этой цели — рациональное использование воды.

ОСВЕЙСКОМУ ОЗЕРУ — РЕЖИМ ЗАКАЗНИКА

Старший инженер-охотовед Витебского областного управления лесного хозяйства т. Муровицкий ставит вопрос о целесообразности организации охотничьего заказника на озере Освейском.

САДИТ ДЕРЕВЬЯ ЧЕЛОВЕК

В этой корреспонденции рассказывает о лесоводе М. А. Ведерникове, о созданном им в Любоничском лесничестве дендропарке.

БРЕСТСКИЙ ПЧЕЛОПИТОМНИК

Главный зоотехник Управления пчеловодства МСХ БССР А. Рыбальченко рассказывает в этой статье о Брестском пчелопитомнике, самом крупном в республике специализированном хозяйстве по пчеловодству.

ТАМ, ГДЕ ЖИВЕТ ГАНЬКА

Журналист Ярослав Пархута предлагает вниманию читателей короткие зарисовки, написанные в результате поездки на озеро Селява, которое находится в Крупском районе.

В номере также печатаются различные материалы под рубриками «Школа и природа», «Сто дорог», «Охотнику и рыболову», «Обо всем отовсюду» и другие.

ВЫПРАУЛЕННЕ ПАМЫЛКІ

У матэрыяле «Зацікавіцца кожны» («Родная прырода», № 5, стар. 23) першы абзац трэба чытаць так: «Кнігі кандыдата геолога-мінералагічных навук» і далей, як у тэксьце. Першы сказ другога абзаца трэба чытаць: «Выдавецтва «Народная асвета» выпусціла чарговую працу Д. М. Каруліна «Геалогія ў школьнай геаграфіі».

У НУМАРЫ

М. СМОЛЬСКІ, К. ЧУБАНАУ. Вынікі і перспектывы навуковых даследаванняў у галіне аховы прыроды ў Беларусі	1
В. ЖМАКА. Заўтрашні дзень земляных угоддзяў	3
У. ЛЯПЕШКІН. Адкуль бяруцца пусты	4
В. БОЛДЫШАУ. Яры і барацьба з імі	5
В. ЯЦУХНА. Эрозія на схілах	6
І. ЯЦУК. Для аздараўлення вадаёмаў	7
У. МУРАВІЦКІ. Асвейскаму возеру — рэжым заказніка	8
І. АБАБУРКА. Садзіць дрэвы чалавек	10
Р. ГЕРТ. Ахова прыроды — клопат кожнага	11
І. ЛУКАШЭВІЧ. Экспанатам прыроды — свой дом	12
А. РЫБАЛЬЧАНКА. Брэсцкі пчелагадавальнік	13
М. ДОЛБІК. Філін	14
Л. РЫШЧУК. Берагчы залаты фонд драўніны	15
У. АЛЬГЕРЧЫК. Лёс возера Чырвонага	16
Я. ПАРХУТА. Там, дзе жыве Ганька	20
Школа і прырода	24
Сто дарог	27
Паляўнічаму і рыболову	28
Пад гоман вогнішча	31
Б. ІЕНС. Рака знікае ў гары	32
Аб усім адусюль	33
М. ПРЫЛЕПКА. Каб прыгажэў наш край	36

Выдавецтва «Полымя» Дзяржаўнага камітэта
СМ БССР па справах выдавецтваў,
паліграфіі і кніжнага гандлю

Мастацка-тэхнічны рэдактар
Н. Ц. Шахрай
Карэктар Т. Ф. Бірыч

Адрас рэдакцыі: 220012, Мінск,
вул. Друкарская, 25,
тэл. 32-33-89, 32-35-08.

Здадзена ў набор 10/IX-74 г. Падысана да
друку 9/X-74 г. Фармат 60×90/16.
Друк. арк. 4,5. Улік.-выд. арк. 7,3.
Тыраж 48 818 экз. АТ 08883. Цана 30 кап.
Заказ 1177.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

222746-6

800000003824279

Індэкс 74926

Цана 30 кап.

Беглі дні, і памалу канчалася восень. Пачарнеў лес, скінуўшы на дол апошняе сваё залатое ўбранне, асірацелі голяыя палеткі. З дня ў дзень губляла блакітную празрыстасць неба і, усё часцей хмурнеючы, яно як бы ніжэй апускалася да зямлі. Цьмянасцю пакрываліся ўсе яркія шматкаляровыя фарбы асенняй прыроды...

Але ўсё яшчэ сярод хмарных здараліся і пагодлівыя дзянькі, калі зямля, здавалася, на поўныя грудзі дыхала цеплынёй, а навакол стаяла такая яснасць, што курлыканне адлётных журавоў чутна было ў небе на многія вёрсты.

Усевалад КРАЎЧАНКА

(Урывак з аповесці «Вясна на Палессі»).

«Родная прырода», 1974 г., № 6, 1—18.

